

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tuija Hietikko

LAPSEN MURHARIKOKSET VALTIOPÄIVÄKESKUSTELUSSA SUOMESSA
1907–1970

Suomen historian pro gradu –tutkielma
Tampere 2003

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

HIETIKKO TUIJA: Lapsenmurharikokset valtiopäiväkeskustelussa Suomessa 1907–1970

Pro gradu –tutkielma, 102 s., liites. 3

Suomen historia

Toukokuu 2003

Tutkimus käsittelee keskustelua ja lainsäädäntöä lapsenmurharikoksista Suomen valtiopäivillä 1907–1970. Tutkimuskysymyksenä on, miten suhtautuminen varsinaisiin lapsenmurha-rikoksiin ja sikiönlähdetyksiin muuttui 1900-luvun alusta 1900-loppupuolelle mentäessä. Koska lapsenmurha määriteltiin aviottoman naisen tekemäksi rikokseksi, tutkimuksessa käsitellään myös aviottomiin naisiin ja lapsiin kohdistautunutta suhtautumista valtiopäivillä, sillä se vaikutti osaltaan käsityksiin lapsenmurharikoksista. Lisäksi tarkastellaan sosiaalihuollon kehitystä Suomessa, koska perusteiltaan sosiaalisina ongelmina lapsenmurharikosten ratkaisuksi tarjottiin sosiaalijärjestelmän kehittämistä.

Tutkimuslähteet koostuvat valtiopäivillä esitetyistä aloitteista, komiteoiden ja hallituksen lakiesityksistä, valiokuntien mietinnöistä ja eduskunnan käsittelypöytäkirjoista. Tutkimusaihetta käsitellään ensin 1900-luvun vaihteen siveellisyyskeskustelusta käsin, seuraavaksi väestötieteellisestä näkökulmasta 1920-luvulta 1940-luvulle ja lopuksi 1960-luvun seksuaalimoraalin murroskauden kautta.

Lapsenmurhat olivat vielä 1900-luvun alussa vaikea yhteiskunnallinen ja rikosoikeudellinen ongelma, kunnes 1920-luvulla sikiönlähdetykset tulivat huomattavissa määrin niiden tilalle. Koska ymmärrettiin, ettei lainsäädäntö yksistään kyennyt estämään lapsenmurharikoksia, yritettiin niitä ehkäistä yhteiskunnallisilla tukitoimilla ja lopulta lailla raskauden keskeyttämisestä. Toisaalta lapsenmurharikosten lainsäädäntöä lievennettiin, koska ankarista rangaistuksista ei katsottu olevan hyötyä tapauksissa, joissa aviottomat naiset taloudellisen ahdingon ja häpeäntunteiden vallassa, oikeustajun kadottaneina syyllistyivät lapsenmurhaan tai sikiönlähdetykseen.

Suhtautumista lapsenmurharikoksiin valtiopäivillä väritti jako oikeistoon ja vasemmistoon. Vasemmisto suhtautui lapsenmurharikoksen tehneisiin oikeistoa myötätuntoisemmin, koska sen mielestä lapsenmurhaaja oli yhteiskunnan eriarvoisuuden uhri. Oikeisto oli huolissaan yhteiskunnassa vallitsevasta seksuaalimoraalista, jota vastaan avioton, raskaaksi tullut nainen rikkoi. Oikeiston mielestä rikosta tuli seurata rangaistus, vaikka se pitikin lapsenmurharikoksia niiden poikkeuksellisen luonteen vuoksi vähemmän rangaistavina kuin muita henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia.

Raskauden keskeyttämislaki ja sen laajentaminen, yhteiskunnallinen tukiverkosto, seksuaalimoraalin vapautuminen, valistus sekä ehkäisyvälineiden kehittyminen ja niiden käytön lisääntyminen ovat muuttaneet lapsenmurharikosten aseman rikosoikeudellisena ongelmana vakavasta epärelevantiksi 1900-luvun loppuun tultaessa. Rikoslainsäädännön avulla jälkikäteen korjattavasta tilanteesta on siirrytty ennaltaehkäisevään toimintaan.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusongelma	3
1.2 Tutkimusaineisto	4
1.3 Lapsenmurharikollisuutta koskevan lainsäädännön kehitys	5
2. LAPSEN MURHARIKOKSET JA SIVEELLISYYSKESKUSTELU	10
2.1 Hyökkäys kaksinaismoraalia vastaan	10
2.1.1 Siveellisyysskeskustelun yhteiskunnalliset lähtökohdat	10
2.1.2 Nainen siveellisyyden vartijana	12
2.1.3 Sosiaalidemokraatit ja seksuaalimoraali	17
2.1.4 Siveellisyysskeskustelun tulokset	18
2.2 Aviottomien äitien ja lasten aseman parannusehdotukset	20
2.2.1 Turvakotialoite	20
2.2.2 Aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantaminen	23
2.2.3 Äitiysvakuutus	27
2.3 Lapsenmurharikosten lainsäädännön uudistaminen	30
2.3.1 Esitys lapsenmurha-asetuksen uusimiseksi	30
2.3.2 Lakivaliokunnan mietintö	32
2.3.2 Lapsenmurhakeskustelu eduskunnassa	34
3. RIKOLLISET SIKIÖNLÄHDETYKSET VÄESTÖNKASVUN UHKANA	38
3.1 Väestötieteelliset uhkakuvat sosiaalisten uudistusten perustana	38
3.1.1 Vuoden 1918 jälkeinen yhteiskunnallinen tilanne	38
3.1.2 Äitiyshuoltokysymyksestä sosiaalisten uudistusten vauhdittaja	41
3.1.3 Sikiönlähdetykset varsinaisten lapsenmurharikosten tilalle	47
3.2 Laki raskauden keskeyttämisestä 1950	54
3.2.1 Aborttikomitean mietintö	54
3.2.2 Raskauden keskeytyslain käsittely valtiopäivillä	61
4. LAPSEN MURHARIKOSTEN LIEVENTÄMINEN	66
4.1 Lapsenmurharikokset uudessa henkirikoslaisissa 1969	66
4.1.1 Tarve uudelle lapsenmurhasaadökselle	66
4.1.2 Uusi henkirikoslaki 1969	69

4.2 Vuoden 1970 laki raskauden keskeyttämisestä	74
4.2.1 Vuoden 1950 lain ongelmat muuttuneessa yhteiskunnassa	74
4.2.2 Aborttilakikomitean mietintö	78
4.2.3 Raskauden keskeytyslain valmistelu valtiopäivillä	84
4.2.4 Vuoden 1970 lain seuraukset	89

**5. LAPSEN MURHARIKOKSIIN SUHTAUTUMISEN LIEVENTYMINEN 1900-
LUVULLA** **91**

**LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO
LIITTEET**

1. JOHDANTO

Lapsenmurhat olivat aina 1700-luvun puolivälistä 1900-luvun puoliväliin rikosoikeudellisesti huomattava ilmiö Suomessa. Naisten suorittamista rikoksista lapsenmurhat olivat erityisesti 1800-luvun tyyppirikos, mutta 1900-luvun alkupuolella ne tekivät sekä ilmiönä että naisille ominaisena rikoksena tilaa sikiönlähdetyksille eli laittomille raskauden keskeytyksille. Lapsenmurha oli nimenomaan aviottoman, nuoren naisen tekemä rikos, sillä avioituneiden naisten tekemiä lapsensurmia käsiteltiin tavallisina murhina. Lapsenmurha olikin toinen niistä rikoksista, jotka määriteltiin rikoslaisissa täysin sukupuolisidonnaisesti. Siihen kykeni syyllistymään vain nainen, kun taas väkisinmakaamisesta voitiin tuomita ainoastaan mies.¹

Vuoden 1889 rikoslain 22. luvussa lapsenmurha oli määritelty rikokseksi, jossa avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisuhteesta raskaaksi tullut nainen synnyttäessään tai kohta sen jälkeen surmasi lapsensa käymällä siihen käsiksi, panemalla heitteille tai laiminlyömällä sen hoidon. Sikiönlähdetyks määriteltiin saman luvun viidennen pykälän mukaan rikokseksi, jossa nainen tarkoituksella lähdetytti sikiön kohdustaan joko omin avuin tai toisen avustuksella.²

Lapsenmurhien lukumäärästä on kahdenlaisia käsityksiä. Kuolinsyytilastojen perusteella koottujen lukujen mukaan lapsenmurhia on esiintynyt hyvin vähäisesti. Kuolinsyytilastot näyttävät kuitenkin todellisen rikollisuuden laajuudesta epäluotettavamman kuvan kuin oikeustilastot, sillä niissä lapsenmurhiksi on luokiteltu vain kaikkein selvimmät tapaukset, jotka oikeudessa on tuomittu tahallisina lapsenmurhina. Kuitenkin lapsenmurharikollisuuden piiriin kuuluvat tahallisen murhan lisäksi tuottamuksellinen surmaaminen, sikiön salaaminen ja sikiönlähdetyks. Unohtaa ei sovi myöskään piilorikollisuutta, joka ei näy tilastoissa, mutta joka kumminkin on ominaista lapsenmurhan kaltaiselle rikokselle. Kaijus Ervastian keräämien tilastolukujen mukaan 1800-luvun

¹ Ervasti 1994, Lapsenmurhat Suomessa, 4; Lehti 2001, Väkivallan hyökyaalto, 122, 253; Pösö 1986, Naisesta naisvanki?, 6.

² Ks. Liite 1, Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 1889, Luku 22 lapsenmurhasta .

puolestavälistä 1930-luvulle saakka lapsenmurharikoksista on tuomittu vuosittain noin 70–100 henkilöä.³

Tyypillinen lapsenmurhaan syylistynyt oli 20–30-vuotias, naimaton palkollisnainen, jonka varallisuusolot ja sivistystaso olivat heikot. Tavallisesti heitä ei ollut tuomittu aiemmin, vaan he olivat nuhteettomasti eläneitä, kotoansa nuorina piikomaan lähteneitä naisia. Lapsen isä oli useimmiten samassa talossa tai lähistöllä työskentelevä renki, torpparin tai talollisen poika, sotilas tai käsityöläinen, harvemmin itse talollinen.⁴ Lapsenmurhat olivat maaseudulla yleisempiä kuin kaupungeissa, mutta on otettava huomioon, että suuri osa väestöstä eli edelleen maaseudulla.⁵

Naimattomiin naisiin kohdistui erittäin voimakas sosiaalinen kontrolli, joten raskaaksi tulleen aviottoman naisen oli hyvin vaikeaa salata tilansa. Mahan ja rintojen kasvaminen, kuukautisten poisjääminen ja väljien vaatteiden käyttö eivät jääneet muilta huomaamatta. Itse synnytyksen salaaminen ei ollut sen helpompaa. Naisen piti peittää supistuksista aiheutuvat kivut. Useimmat valittivat pää- tai mahakipua voidakseen poistua synnyttämään, mikä taasen herätti muiden epäilyt. Juuri synnyttäneen naisen oli raskasta poistaa synnytyksestä jääneitä jälkiä, joten ne jäivät synnytyspaikalle, joka saattoi olla esimerkiksi sauna tai navetta. Joskus pitkäänkin jatkuvaa, synnytyksen jälkeistä verenvuotoa oli hankala peittää. Lopuksi naisen oli vielä piilotettava lapsen ruumis ja palattava uupumuksensa kätkien tehtäviensä pariin. Huhut ja epäilyt tapahtuneesta toivat viranomaiset paikalle tutkimaan asiaa.⁶

Tavallisesti lapsi oli surmattu tukehduuttamalla, mutta lapsi saattoi kuolla myös hoidonpuutteeseen tai suoranaiseen väkivaltaan. Tekojen suunnittelemattomuudesta kieli se, ettei naisilla ollut surmahetkellä mukanaan mitään erityistä asetta. Surma suoritettiin sillä, mitä lähettyvillä oli, kuten jollain vaatekappaleella, kivellä tai pelkin käsivoimin.

³ Ervasti, 6–11, 114–116. Ervasti mainitsee esim. Oiva Turpeisen kokoamien lapsenmurhalukujen perustuvan kuolinsyytilastoihin.

⁴ Ervasti, 43–48; Sandström & Taussi Sjöberg 1983, *Ensamma med skammen*, 178–179.

⁵ Leijavuori 1980, *Lapsenmurhat Uudenmaan ja Hämeen lääneissä*, 19. Leijavuoren laskelmien mukaan suhteessa väkilukuun kaupungeissa tapahtui 1800-luvulla paljon lapsenmurhia, jopa nelinkertainen määrä.

⁶ Ervasti, 51–53; Sandström & Taussi Sjöberg, 179–182.

Tyttö- ja poikalasten välillä ei ollut eroa, vaan uhreissa oli molempia tasasuhtaisesti. Ruumiin naiset saattoivat piilottaa joko metsään, latoihin tai rakennusten alle.⁷

1.1 Tutkimusongelma

Tarkastelen tässä tutkimuksessa Suomen valtiopäivillä vuosina 1907–1970 varsinaisista lapsenmurharikoksista ja sikiönlähdetyksistä käytyä keskustelua ja lakikäsittelyä. Niiden tuloksena annettiin vuoden 1914 lapsenmurha-asetus ja 1969 henkirikoslain lapsenmurhasäädös sekä vuosien 1950 ja 1970 lait raskauden keskeyttämisestä. Tutkimuskysymyksenäni on, miten suhtautuminen varsinaisiin lapsenmurharikoksiin ja sikiön-lähdetyksiin muuttui 1900-luvun alkupuolesta 1900-luvun loppupuolelle mentäessä.

Koska lapsenmurhat määriteltiin aviottomien naisten rikoksiksi, tutkin myös valtiopäivillä esille tullutta suhtautumista aviottomiin lapsiin ja äiteihin, sillä se puolestaan vaikutti pitkälti lapsenmurharikoksista vallinneisiin käsityksiin. Lisäksi seuraan sosiaalihuollon kehitystä Suomessa, koska lapsenmurharikoksia ja aviottomien lasten ja äitien ongelmia pidettiin lähtökohdiltaan sosiaalisina ongelmina, joiden ratkaisuna nähtiin sosiaalijärjestelmän kehittäminen. Erityisesti äitiyden tukemista ja lapsen elatusta ja huoltoa koskevat kysymykset sekä niiden ratkaisumallit nousevat tällöin esiin.

Olen jakanut tutkimusongelman käsittelyn kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelen lapsenmurharikoksia osana 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa käytyä siveellisyykeskustelua. Toisessa osassa käyn läpi erityisesti 1930- ja 1940-lukujen väestötieteellisten näkökohtien vaikutusta lapsenmurharikoksista esiintyneisiin käsityksiin. Kolmannessa osassa käsittelen 1960-luvun seksuaalisen arvomurroksen merkitystä lapsenmurharikoksista käydyille keskusteluille. Jako perustuu suomalaisessa sosiaalipolitiikassa ja yhteiskunnassa vallinneisiin painotuksiin eri aikoina.⁸

Tutkimusajankohta alkaa vuodesta 1907 sillä perusteella, että ensimmäisistä yksikamarisen eduskunnan valtiopäivistä vuodelta 1907 lähtien naiset pääsivät vaikuttamaan valtiossalla ja toivat esille paljon naisten ja lasten asemaa koskevia kysymyksiä. Erityisesti

⁷ Ervasti, 42–43.

⁸ Ks. esim. Helén 1997, Äidin elämän politiikkaa; Pulma 1987, Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen.

sosiaalidemokraattiset naiskansanedustajat tekivät valtiopäivillä ehdotuksia lapsenmurharangaistusten lieventämiseksi sekä aviottomien äitien ja lasten aseman parantamiseksi. Tutkimusajankohta rajautuu vuoteen 1970 sen vuoksi, että vuonna 1969 annettiin lapsenmurhasäädöksen sisältävä henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskeva rikoslaki ja vuonna 1970 uusi raskauden keskeytyslaki.

Käsitettä lapsenmurha käytän siinä merkityksessä kuin vuoden 1889 rikoslain 22. luvun 1. pykälä sen määrittelee. Tässä työssä lapsenmurha siis käsittää avioliiton ulkopuolella synnytyksen yhteydessä tai kohta sen jälkeen tehdyn lapsen surmaamisen. Lapsenmurharikoksilla viitataan kaikkiin rikoslain 22. luvussa kriminalisoituihin lapsensurmatekoihin eli tahalliseen lapsenmurhaan, tuottamukselliseen lapsenmurhaan, sikiönsä salaamiseen, lapsen heitteillejättöön ja sikiönlähdetykseen. Varsinaisista lapsenmurharikoksista puhuessani viitataan muihin lapsenmurharikoksiin kuin sikiönlähdetyksiin. Lapsen surmaamisesta ja lapsensurmasta puhun silloin, kun kyseessä on lapsen kuolemaan johtanut väkivalta ylipäänsä.⁹

Käsite sikiönlähdetyks on ongelmallinen, sillä nykyisin on luonnollisempaa puhua raskauden keskeyttämisestä tai abortista kuin sikiönlähdetyksestä. Noudatankin tässä työssä tieteellisen jaon mukaista käsitteen erottelua. Rikosoikeudellisessa yhteydessä käytän käsitettä sikiönlähdetyks ja lääketieteellisessä yhteydessä käsitettä raskauden keskeyttäminen. Muissa yhteyksissä kuin edellä mainituissa käytän nykyihmisille sikiönlähdetyksä tutumpaa käsitettä raskauden keskeyttäminen.

1.2 Tutkimusaineisto

Lähdeaineistoni koostuu valtiopäiville 1907–1970 jätetyistä toivomus- ja lakiehdotuksista, komiteoiden lakiehdotuksista, hallituksen lakiesityksistä, valiokuntien mietinnöistä sekä valtiopäivillä käydyistä lakikäsittelyistä, jotka koskevat lapsenmurharikoksia ja raskauden keskeyttämistä. Samalla olen tutkinut aviottomien lasten ja äitien asemaa ja äitiysavustuksia koskevia valtiopäivämateriaaleja. Aikalaisnäkökulmaa luovat oikeustieteelliset ja lääketieteelliset artikkelit sekä siveellisyysoista kertovat kirjaset.

⁹ Käsite-erotteluni perustuu Ervastin käyttämiin käsiteperusteluihin. Ervasti, 12.

Lapsenmurharikoksia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on runsaasti. Naisen, perheen ja seksuaalisuuden historian tutkimuksen myötä lapsenmurharikollisuutta on sivuttu monissa tutkimuksissa. Myös oikeus- ja rikoshistoriassa aihe on noussut esiin. Varsinaista lapsenmurharikollisuutta käsittelevä tutkimus on kuitenkin keskittynyt 1900-lukua edeltäneisiin vuosisatoihin. Eero Backmanin sekä Kaijus Ervastian oikeushistoriallisia tutkimuksia lukuunottamatta 1900-luvun varsinaisesta lapsenmurharikollisuudesta ei juurikaan ole olemassa tutkimusta. Raskauden keskeyttämisestä Merja Ala-Nikkola sekä Mianna Meskus ovat tehneet sosiaalipolitiikan ja sosiologian tutkielmat. Ala-Nikkola käsittelee raskauden keskeyttämisen sallimista osana reproduktiivista vapautumista ja Meskus laittomia raskauden keskeytyksiä sosiaalisena käytäntönä sekä niiden vaikutusta abortin laillistamiseen ja äitiyden medikalisoitumiseen. Lapsihuollon kehittymisen kannalta asiaa on tutkinut Panu Pulma. Ilpo Helén ja Armas Nieminen ovat käsitelleet aihetta seksuaalihistoriaa koskevissa tutkimuksissaan. Työläisnaisten historiantutkimuksessa lapsenmurharikoksia ja raskauden keskeyttämistä on myös tarkasteltu.

1.3 Lapsenmurharikollisuutta koskevan lainsäädännön kehitys

Ensimmäinen lapsen surmaamista koskeva säädös Ruotsi-Suomessa esiintyy Gotlanninlaissa 1220-luvulta. Gotlanninlaki kielsi lapsen ”poisheittämisen”. Synnyttävän naisen piti etsiä sopiva synnytyspaikka, jossa kahden naisen tuli olla seuraamassa synnytystä voidakseen myöhemmin todistaa synnyttäjän syyttömyyden, jos lapsi kuoli synnytyksessä. Jos nainen oli synnyttänyt yksinäisyydessä eikä saanut kuuden miehen todistusta syyttömyydestään lapsen kuolemaan, oli seurauksena sakkoja.¹⁰

Maunu Eerikinpojan maan- ja kaupunginlaissa 1300-luvun puolivälistä sekä Kristoferin maanlaissa vuodelta 1442 lapsen surmaamisesta tuomittiin kuolemaan. Kuolemanrangaistus koski sekä miehiä että naisia, kunnes Kaarle XI:n rangaistusjärjestyksessä vuodelta 1611 alettiin korostaa sitä, että nimenomaan nainen surmasi lapsen. Mieskään ei päässyt rangaistuksesta, jos hän oli ollut suunnittelemassa tekoa.¹¹

¹⁰ Backman Lars-Otto 1996, Barnamord i lagstiftningen över tiden, 21–22, 74; Ervasti, 13.

¹¹ Backman Lars-Otto, 22–24; Ervasti, 13.

Lapsenmurha oli harvinainen rikos Euroopassa 1500-luvulle asti. Kirkko alkoi tuolloin kuitenkin ohjata moraalikäsitteitä avioliiton ulkopuolisia seksuaalisuhteita tuomitsevaan suuntaan. Ruotsissa oikeudellinen kehitys 1600-luvulla seurasi kirkon vaatimuksia rajoittaa seksuaalinen kanssakäyminen avioliittoon lapsenmurhalakien lisäksi salavuoteuslaeilla. Tiukka seksuaalirikoslainsäädäntö loi samalla valtiolle mahdollisuuden keskittää valtaansa ja luoda tehokkaan kontrollikoneiston. Kirkon ja keskusvallan ankara suhtautuminen avioliiton ulkopuolisiin seksuaalisuhteisiin johti siihen, että raskaaksi tulleille aviottomille naisille alkoi tulla psykologisia paineita raskautensa ja lapsen syntymän salaamiseen.¹²

Vuonna 1655 annettiin ensimmäinen varsinainen säännös lapsenmurhasta Kaarle X Kustaan toimesta. Sen mukaan avioliiton ulkopuolisesta suhteesta raskaaksi tullut, raskautensa salannut ja täysikasvuinen syntynyt lapsen piilottanut nainen ei selvinnyt väittämällä lapsen syntyneen kuolleena, kuten yleisesti tehtiin, vaan hänet oli tuomittava kuolemaan. Jollei naisella ollut esittää todisteita puolestansa, katsottiin hänen syyllistyneen lapsenmurhaan. Samansisältöiset plakaatit lapsenmurhasta annettiin vuosina 1669, 1681 ja 1684. Vuoden 1669 säädöksestä lähtien lapsenmurhan tunnusmerkistöön lisättiin hakeutuminen yksinäisyyteen synnytyshetken lähestyessä. Samaisessa säädöksessä viitattiin myös Mooseksen lakiin, jonka mukaan Jumalan viha saattoi kohdata yhteisön, jollei lapsenmurhan kaltaisista rikoksista rangaistu kuoleamalla. Asetus määrättiin luettavaksi muutaman kerran vuodessa kirkoissa ja käräjillä, jotta tieto asetuksen sisällöstä leviäisi. Ero 1600-luvun lain ja oikeudenkäytännön välillä oli kuitenkin suuri, sillä hovioikeudet pyrkivät lieventämään lapsenmurhaajien kuolemanrangaistuksia.¹³

Vuoden 1734 laissa lapsenmurhasta tuomittiin pahanteon kaaren 16. luvun mukaan kuolemaan, jos aiemman lakien mukainen tunnusmerkistö tuli täyteen. Laki jatkoi jo 1600-luvulla käytäntöön tullutta käännettä todistustaakkaa, jossa naisen tuli osoittaa lapsen syntyneen kuolleena tai ennen aikaisena välttääkseen kuolemanrangaistuksen. Jos piilotettu lapsi löydettiin keskenmenneenä, rankaistiin naista ainoastaan vitsoilla ja vankeudella. Jos nainen ei ollut piilottanut keskenmennyttä lastaan ja selitti syyn keskenmenolle, tuli häntä

¹² Aalto 1996, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina, 11–12, 217; Annars 1965, Humanitet och rationalism, 29; Backman Eero 1976, Rikoslaki ja yhteiskunta I, 232; Ylikangas 2000, Aikansa rikos, 207. Seksuaalirikollisuudesta ja sen syistä 1600-luvun Suomessa, ks. Aalto.

¹³ Backman Lars-Otto, 28–30; Ervasti, 16, 19–20.

sakoittaa vain salavuoteudesta. Yrityksestä vahingoittaa vastasyntynyttä rangaistiin vankilatuomiolla.¹⁴

Sikiönlähdettämistä säädettiin nyt ensimmäistä kertaa kuolemanrangaistuksella. Sama kohtalo odotti myös sitä, joka oli auttanut naista sikiönlähdetyksessä. Pyynnöstä ulosajaa sikiö tuomittiin sakkoihin. Syntymättömän ja syntyneen lapsen välillä ei ilmeisesti nähty juurikaan eroa, sillä sikiönlähdetyksestä säädettiin lapsenmurha-otsikon alla. Lisäksi sekä syntyneestä että syntymättömästä lapsesta käytettiin nimitystä sikiö. Lapsenmurhaa pidettiin kuitenkin pahempana rikoksena kuin sikiönlähdetystä, koska lapsenmurhasta tuomittiin erityiseen kuolemanrangaistukseen, pään menettämiseen ja ruumiin polttamiseen, kun taas sikiönlähdetyksestä säädettiin yleisesti hengen menetyksellä.¹⁵

Osallisuudesta lapsenmurhaan säädettiin vuonna 1750. Avustuksesta lapsenmurhaan tuomittiin kuolemaan. Samalla raskaudesta tietoisien tuli ilmoittaa siitä ja yrittää estää naista synnyttämästä lasta yksin, jotta tämä ei saisi mahdollisuutta surmata lastaan. Tämän velvollisuuden sivuuttamisesta rangaistiin pahanteonkaaren 61. luvun mukaisesti sakkoihin, raippoihin tai vitsoihin, vankeuteen tai pakkotyöhön. Asetuksen tarkoituksena oli koventaa naisiin kohdistuvaa sosiaalista kontrollia, jotta mahdollisuudet lapsenmurhaan vähenisivät.¹⁶

Kustaa III pyrki 1700-luvun loppupuolella lieventämään lapsenmurhasäädöksiä. Kuninkaallisessa kirjeessään vuodelta 1778 Kustaa III pyrki vähentämään naimattomiin äiteihin kohdistuvaa sosiaalista painetta määräämällä, että aviottoman äidin ja lapsen identiteetin suojelemiseksi kirkkorangaistus oli suoritettava salassa todistajien läsnäollessa. Asian tuomisesta julki rankaistiin sakoilla. Aviotonta äitiä ei saanut sulkea ulos seurakunnan yhteydestä. Kasteessa ei saanut tehdä eroa aviottomien ja aviolasten välillä. Avioliittoon kuulutettaessa ei saanut viitata naisen kunniantomuuteen. Avioton äiti oli myös oikeutettu synnyttämään vieraalla paikkakunnalla ja saamaan köyhäinavustusta, jos hän ei itse kyennyt huolehtimaan lapsestaan.¹⁷

¹⁴ Backman Lars-Otto, 32–38, 77; Ervasti, 21.

¹⁵ Ervasti, 22; ks. myös Backman Lars-Otto, 2–3.

¹⁶ Backman Lars-Otto, 39–40; Ervasti, 23.

¹⁷ Backman Lars-Otto, 48; Niiranen 1986, Erotiikan kulttuurihistoria, 306; Rautelin 1996, Kona som av olovlig beblandelse varder havande, 184. Annersin mukaan Kustaa III:n uudistusmielisyys oli valistusajan innoittama. Anners, 179–206.

Vuoden 1778 valtiopäivillä Kustaa III teki ehdotuksen kuolemanrangaistuksen poistamisesta muun muassa lapsenmurhasta. Jo kirjeessään Kustaa III oli kiinnittänyt huomiota kuolemanrangaistuksen toimimattomuuteen lapsenmurhien ehkäisemisessä. Hänen mielestään kuolemanrangaistus oli lapsenmurhaan syyllistyneelle usein vain toivottu keino päästä eroon sekä häpeästä että huolista. Säädyt eivät kuitenkaan yhtyneet kuninkaan näkemykseen. Erityisesti papisto vaati kuolemanrangaistuksen säilyttämistä Mooseksen lakiin vedoten. Vuoden 1779 asetuksella lapsenmurhasäännöksiä kuitenkin lievennettiin tekemällä ero tuottamuksellisen ja tahallisen teon välillä. Ainoastaan silloin seurasi teosta kuolemanrangaistus, jos se kyettiin todistamaan tahalliseksi. Samalla mahdollisuutta hakea armahdusta kuolemantuomiosta lisättiin. Sikiön salaaminen kriminalisoitiin ja sen seurauksena oli sakkorangaistus tai vastaavasti ruumiinrangaistus.¹⁸

Vaikka Kustaa III ei onnistunut poistamaan kuolemantuomiota lapsenmurhasta, käytännössä kuolemantuomioita pantiin 1700-luvun loppupuolella toteen yhä vähemmän. Vuonna 1826 Suomen kuuluessa Venäjän alaisuuteen Nikolai I antoi asetuksen miesten kuolemantuomion korvaamisesta karkoituksella Siperiaan pakkotyöhön. Naiset saivat kuolemantuomion sijaan elinikäisen pakkotyörangaistuksen kotimaassa. Vuonna 1848 annetulla asetuksella myös kuolemaantuomitut naiset joutuivat pakkotyöhön Siperiaan. Kuolemanrangaistus toteutettiin ainoastaan rikoksesta valtiota tai keisarillista perhettä vastaan.¹⁹

Vasta 1800-luvun puolivälissä otettiin rikoslainsäädännön ja sen myötä lapsenmurha-asetuksen uudistaminen uudestaan puheeksi. Keisarillisen kirjelmän kautta vuonna 1859 kiinnitettiin lääkintökollegion huomio lapsimurhien suureen määrään ja kysyttiin keinoja niiden estämiseksi. Lääkintökollegio vastasi lapsenmurhien syiden löytyvän huonoista sosiaalisista oloista, varattomuudesta sekä uskonnollisten ja moraalisten arvojen puutteesta. Kollegion mielestä rangaistusten kiristämisestä ei ollut hyötyä. Sen sijaan se ehdotti raskaaksi tulleen aviottoman naisen kirkollisen sakkorangaistuksen poistamista. Lääkintökollegion näkökohdat otettiin huomioon vuonna 1861 annetussa asetuksessa

¹⁸ Backman Lars-Otto, 48–55; Ervasti, 24–26; Niiranen, 306; Pulma, 51; Rautelin, 184. Lakiehdotuksesta ja säätyjen päätöksestä laajemmin Anners, 207–290.

¹⁹ Backman Lars-Otto, 56–57, 66; Ervasti, 26, 34–35.

lapsenmurhien estämiseksi. Siinä vanhemmat ja palkollisen isäntäväki velvoitettiin selvittämään taloudessaan olevan, raskaaksi epäillyn, naimattoman naisen tila ja pitämään huolta hänestä. Kätilöiden oli avustettava köyhiä synnyttäjiä korvauksetta ja köyhäinhoitovaroista oli annettava avustuksia köyhille synnyttäjille.²⁰

Varsinainen lapsenmurha-asetus annettiin vuonna 1866. Asetusta koskeneessa käsittelyssä tuotiin esille kaksi syytä, joiden vuoksi lapsenmurhaa tuli käsitellä murhaa lievemmin. Ensinnäkin lapsenmurhan syinä pidettiin häpeän pelkoa sekä pelkoa lapsen elatuksen turvaamisesta. Toiseksi oltiin sitä mieltä, että synnytyksen hetkellä nainen oli fyysisesti ja psyykkisesti poikkeuksellisessa tilassa. Silti asetuksessa käsiteltiin edelleen vain avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen surmaamista lapsenmurhana. Lapsenmurha-käsitteestä jätettiin pois raskauden salaaminen ja synnyttäminen yksinäisyydessä. Tahalliseksi lapsenmurhaksi laskettiin myös lapsen kuoleman aiheutuminen hoidon laiminlyömisellä. Samalla lapsenmurhan yritys tuli rangaistavaksi. Vanhempien ja isäntäväen lisäksi makaajasta tehtiin huolenpitovelvollinen. Kuolemantuomiosta luovuttiin. Sen sijaan rangaistukseksi lapsenmurhasta säädettiin 4-10 vuotta kuritushuonetta.²¹

Uudessa rikoslaisissa vuodelta 1889 kuolemanrangaistuksesta luovuttiin kaikkien rikosten osalta. Lapsenmurhasäännökset noudattelivat pitkälti vuoden 1866 asetusta. Rangaistusminimi pudotettiin neljästä kahteen vuoteen kuritushuonetta. Kuolemantuottamuksesta rankaistiin rikoslain yleisen kuolemantuottamussäädöksen mukaisesti. Osallisuudesta lapsenmurhaan tuomittiin samoin kuin osallisuudesta murhaan tai tappoon. Säädökset sikiönlähdetyksestä, lapsen heitteillejätöstä ja sikiön kuoleman tuottamisesta raskaana olevaa naista pahoinpitelemällä koskivat aviottomien naisten lisäksi aviovaimoja. Sikiön salaaminen oli yhä rangaistava teko. Se heijasteli ajatusta, jonka mukaan vain lapsenmurhan tehnyt nainen piilottaisi sikiön, jolloin siitä olisi rankaistava, vaikka näyttöä surmaamisesta ei olisikaan.²²

²⁰ Ervasti, 28, 35; Pesonen 1980, Terveyden puolesta – sairautta vastaan, 274–275.

²¹ Ervasti, 28–34. Ks. myös Suomen asetuskokous 1866, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus 27.

²² Ervasti, 36; Savola 2000, Aviottoman äidin vaikea valinta, 15; Suomen asetuskokoelma 1889, Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 39.

Vuoden 1889 rikoslain lapsenmurhaa koskevat säännökset noudattivat jo vuoden 1779 asetuksessa käytettyä kolmijakoa tahallinen – tuottamus – sikiön salaaminen. Tahallisen teon määritelmää kuitenkin laajennettiin 1800-luvun säädöksissä vastaamaan niitäkin tapauksia, joissa surmaaminen ei ollut tapahtunut aktiivisella teolla. Tekoa määriteltäessä alettiin siis korostaa myös tekijän subjektiivista tahallisuutta. Tämä taas ei ollut mahdollista ennen kuin oikeuskäytäntö oli näytön osalta lieventynyt ja mennyt kohti vapaaharkintaista todistusteoriaa. Toisin sanoen tekijän subjektiiviset ominaisuudet olivat tuomarin arvioitavissa, koska näyttöä niistä ei ollut.²³

2. LAPSEN MURHARIKOKSET JA SIVEELLISYYSKESKUSTELU

2.1 Hyökkäys kaksinaismoraalia vastaan

2.1.1. Siveellisyyskeskustelun yhteiskunnalliset lähtökohdat

Jotta voisi ymmärtää valtiopäivillä 1900-luvun alussa käytettyä siveellisyysretoriikkaa lapsenmurhakeskustelun yhteydessä, on ymmärrettävä ajan yhteiskuntarakennetta ja yleistä siveellisyyskeskustelua. Siveellisyyskeskustelun ajankohtaisuutta ei suinkaan vähentänyt aviottoman syntyvyyden ja lapsenmurharikosten suuri määrä. Lähtökohtana oli tuoda esille yhteiskunnan epäkohdat ja tarjota niille ratkaisua siveysnäkökohdista käsin.

Suomessa elettiin vielä 1800-luvun alussa yhtenäiskulttuurin aikaa. Kirkon edustamia arvoja kunnioitettiin yhteiskunnallisen ja siveellisen rauhan ylläpitäjinä. Avioliitolla oli yhteiskunnassa keskeinen rooli, mitä tuli omaisuuden hallitsemiseen ja tilan hoitoon. Omaisuudesta huolehtimisen ja tilan menestymisen vuoksi ei ollut samantekevää, kenen kanssa talon perijä meni vihille. Taloudellisten painotusten vuoksi avioliiton sisäinen seksuaalisuus oli tabun asemassa. Seksuaalisuus avioliitossa hyväksyttiin kristillisen seksuaalietiikan mukaisesti vain suvun jatkamisen välineenä sekä avioliiton ulkopuolisen seksuaalisuuden hillitsemiskeinona. Myös sosiaaliset tarpeet painottivat seksuaalielämän rajoittamista avioliittoon, sillä avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset olivat uhka yhteiskunnan kannalta tärkeälle perheyksikölle. Perhe tarjosi erinomaiset puitteet tulevien sukupolvien kasvattamiseen, kun taas aviottomat lapset jäivät vaille huolenpitoa, elatusta ja

²³ Ervasti, 36–37.

kasvatusta, mistä saattoi koitua yhteiskunnalle ongelmallisia seurauksia. Yhdessä kristillinen seksuaalietiikka ja sosiaalinen tekijä loivat perustan absoluuttiselle seksuaalimoraalille²⁴, joka edusti yhteiskunnan virallista seksuaalimoraalia.²⁵

Vaikka absoluuttinen seksuaalimoraali edusti yhteiskunnan virallista seksuaalimoraalia, oli huomattavissa eroja sen mukaan, oliko kyseessä nainen vai mies, rahvas vai sivistyneistö. Ankarimmin absoluuttista seksuaalimoraalia joutuivat noudattamaan säätyläisnaiset. Naisilta vaadittiin seksuaalielämän rajoittamista avioliittoon, kun taas miehille avioliiton ulkopuoliset suhteet sallittiin lähes asiaan kuuluvina ennen avioliittoa ja myös sen jälkeenkin. Tällaista kaksinaismoraalia perusteltiin sillä, että miehen seksuaalisuus oli niin voimakas, että sen torjuminen olisi saattanut johtaa vaurioihin. Miehen seksuaalisten tarpeiden tyydyttämisen ei myöskään uskottu vaikuttavan hänen luonteensa kehitykseen, sillä se nähtiin kokonaispersoonallisuudesta erillisenä tekijänä. Sen sijaan naisen seksuaalielämän katsottiin olevan kiinteä osa hänen kokonaispersoonallisuuttaan. Jos nainen rikkoi sukupuolisiveellisyyttä vastaan, hän sai kohdata yhteisön ankaran tuomion ja halveksunnan.²⁶

Kaksinaismoraali jakoi naiset kahteen ryhmään neitsyt-huora -akselilla. ”Hyviä” olivat säätyläisnaiset, ”huonoja” piijat ja työläistyöt. Miehille sallittiin alempien luokkien naisten seksuaalinen hyväksikäyttö, kunhan he vain avioituivat säätynsä mukaisen neitsyen kanssa. Morsianten ollessa koskemattomia naimisiin mennessään, sulhasilla saattoi olla takanaan useampikin irrallinen suhde, joita he tulivat helposti jatkaneeksi avioliitossakin. Kunniallisten aviovaimojen ei ollut edes sopivaa osoittaa kiinnostusta saati aistillista nautintoa seksuaalisuhteessa. Heidän siveytensä säilyttämistä edesauttoivat prostituoidut, jotka tarjosivat miehille mahdollisuuden tyydyttää seksuaalisia tarpeitaan avioliiton ulkopuolella. Vaikka prostituution vitsauksena oli sukupuolitautilien leviäminen, pidettiin prostituutiota välttämättömänä pahana. Prostituutioinstituutio tuki taloudellisten etujen säilyttämistä ja laajentamista korostavaa perheinstituutiota. Vaikka prostituutiota

²⁴ Absoluuttisen seksuaalimoraalin tunnusmerkkejä olivat 1) aviopuolisojen ykseyden periaate, jota 2) ei saanut rikkoa avioliiton ulkopuolisilla suhteilla, 3) seksuaalisuuden negatiivinen arvostus, 4) seksuaalisuuden hyväksyminen suvun jatkamisen välineenä ja 5) kaikenlaisen poikkeavan seksuaalikäyttäytymisen, kuten itsensä tyydyttämisen, homoseksuaalisuuden ja eläimiin sekaantumisen tuomitseminen. Nieminen 1951, Taistelu sukupuolimoraalista, 42–46, 99–100; Backman Eero, 221–222.

²⁵ Nieminen 1951, 5–10, 44, 70–71; Nieminen 1993, Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia, 7, 27, 30; Rautelin, 187.

paheksuttiin moraalisesti, se nähtiin yhteiskunnan toiminnan kannalta olennaisena. Sen sijaan, että prostituutio olisi kielletty, se virallistettiin alistamalla kontrollin alle säännöllisten terveystarkastusten muodossa.²⁷

Kaksinaismoraali oli enimmäkseen ylemmille väestöryhmille ominaista. Alemmissä väestöryhmissä poikkeukset absoluuttisesta seksuaalimoraalista hyväksyttiin, mistä osoituksena olivat yöjuoksut²⁸ ja esiaviollinen yhdyselämä. Nämä sallittiin, jos seurustelu oli johtamassa avioliittoon. Vaikka rahvaan keskuudessa yksilöllisellä aviopuolison valinnalla oli enemmän sijaa kuin säätyläisillä taloudellisten merkitysten puuttuessa, perustui valinta yleensä sellaisiin persoonallisiin tekijöihin, kuten työkykyyn, terveyteen, hyväluontoisuuteen ja komeuteen, eikä niinkään rakkauteen.²⁹ Erot absoluuttisen seksuaalimoraalin noudattamisessa rahvaan ja sivistyneistön sekä miesten ja naisten välillä nousivat esiin, kun naisasialiikkeet ottivat asiakseen yhteiskunnan siveellisyyden vartioimisen.

2.1.2 Nainen siveellisyyden vartijana

Yhteiskunnassa oli vielä 1800-luvun alkupuoliskolla sanomattomat säännöt siitä, ettei seksuaalisuudesta puhuttu julkisesti. Vasta 1800-luvun lopussa seksuaalisuutta käsittelevät artikkelit, kirjat ja julkiset kannanotot lisääntyivät radikaalisti.³⁰ Yllättäen naiset alkoivat

²⁶ Nieminen 1951, 90–91.

²⁷ Häkkinen 1995, Rahasta – vaan ei rakkaudesta, 110; Nieminen 1951, 91–93; Sulkunen 1989, Naisen kutsumus, 40. Vuoden 1734 rikoslaisissa prostituoinnista tuomittiin salavuoteuspykälän mukaisesti. Vuoden 1899 rikoslaisissa prostituutio määriteltiin erikseen rangaistavaksi teoksi. Rikoslakia mieluummin sovellettiin kuitenkin vuoden 1883 irtolaisasetusta prostituutiota vastaan. Sukupuolitautien leviämisen ehkäisemiseksi prostituoituja oli tarkistettu jo vuodesta 1811 lähtien. Vuonna 1875 perustettiin keisarin antamalla säännöstöllä erityinen tarkastustoimisto kuppataudin vastustamiseksi, mikä laillisti edeltäneen käytännön. Vuonna 1894 annettiin vielä uusi asetus. Häkkinen, 101–102, 162–167.

²⁸ Käytetty myös nimitystä yöstely, yökosinta ym. Yleinen kansantapa 1900-luvulle asti. Kylän nuorukaiset kulkivat tyttöjen luona iltaisin siihen aikaan vuodesta, kun tytöt nukkuivat aitoissa. Yöstely oli hyvin säänneltyä. Sääntöjen rikkomista pidettiin erittäin sopimattomana. Yöjuoksu teki mahdolliseksi tutustumisen vastakkaisen sukupuolen yksilöön muiden häiritsemättä, kunnes oma pari selkiytyi. Yöstelyssä syntynyttä suhdetta verrattiin kihlaukseen, sillä seurustelu johti avioliittoon. Nieminen 1993, 20–21.

²⁹ Nieminen 1951, 77–79, 87, 90; Nieminen 1993, 21.

³⁰ Nieminen on koonnut luettelon Suomessa vuoteen 1919 mennessä julkaistusta seksuaali- ja siveellisyysvalistuskirjallisuudesta. 1800-luvulla keskustelua seksuaalisuudesta väritti kristillinen maailmankuva, mutta 1900-luvun alun seksuaalivalistusoppaat edustivat luonnon- ja lääketieteeseen pohjautuvaa tietoa. Yleensä seksuaalivalistuskirjallisuus edusti absoluuttisen seksuaalimoraalin näkökantoja. Kirjat sisälsivät ohjeita seksuaalikäyttäytymisestä, esityksiä sukupuolitaudeista ja ehkäisykeinoista sekä kannanottoja prostituutio-kysymykseen. Kokonaisia siveellisyysvalistusta käsitteleviä sarjoja, kuten *Aikamme siveellisyyskymyksiä*, julkaistiin. Lääkäri Max Oker-Blom kertoi sukupuolihygieniasta sarjassa *Sukuelämä ja*

aktiivisesti tuoda esiin seksuaalisuutta ja seksuaalimoraalia käsitteleviä kysymyksiä välittämättä siitä, että tällaista toimintaa pidettiin yleisen mielipiteen mukaan naisille sopimattomana. Osallistumalla siveellisyyskeskusteluun ja puhumalla prostituoitujen puolesta sivistyneistön naiset paljastivat tietävänsä asioista, joiden oli ajateltu olevan kunniallisille naisille tuntemattomia.³¹

Kaksinaismoraali ja siihen liittyvä prostituutio joutuivat varsinaisen hyökkäyksen kohteeksi 1800-luvun lopussa, kun naisemansipaatio vahvistui ja porvarillisen säätyläisperheen tilalle tuli keskiluokkaisen ydinperheen ihanne. Porvarillinen säätyavioliitto oli ollut naisille puuttuvan taloudellisen itsenäisyyden takia pikemminkin huoltolaitos kuin rakkauteen perustuva liitto. Keskiluokkainen avioliittoihanne puolestaan perustui avioliittoon, jossa tunne ja siveellisyys yhdistyivät velvollisuudentuntoon ja kaiken tämän pohjalle rakentuvaan onnelliseen ja kestävään perhe-elämään. Uusi perhemuoto perustui absolutismiin niin seksuaali- ja alkoholikäyttämisen osalta kuin koko ihmisolemuksen puhtauden, pidättyvyyden ja kurinalaisuuden osalta yleensä.³²

Naisasianaiset perustelivat vaatimuksiaan naisten yhteiskunnallisista oikeuksista vetoamalla naisen äitiyden fysiologiasta johtuvaan kykyyn hallita sukupuolisia himoja miehiä paremmin ja siten pitää yllä yhteiskunnan siveellisyyttä. Tämä kyky takasi naisille moraalisen vallan, joka pääsisi hyödyntämään yhteiskuntaa, jos naisten vaalikelpoisuus tunnustettaisiin, ylimmät koulutuslaitokset avattaisiin naisille ja naisten taloudellinen itsenäisyys taattaisiin. Naisasialiikkeelle prostituutio oli selkein esimerkki kaksinaismoraalista, joka asetti miehille erilaiset siveellisyysvaatimukset kuin naisille. Samalla se havainnollisti miesten suurempaa taipumusta siveettömyyteen äidillisiin naisiin verrattuna. Naisasia-aktivistien mielestä prostituutio oli räikein esimerkki naisten vapaudettomuudesta sekä miesvaltaisen yhteiskunnan harjoittamasta naisten alistamisesta ja esineellistämisestä. Säätyläisnaisten siveyden suojelun maksoivat rahvaasta valikoituvat, miesten tarpeille alistetut prostituoidut.³³

terveys. Hän nostatti esitelmillään lääketieteellisen sukupuolivalistuksen arvovaltaa ja kunniallisuutta Suomessa. Helén, 173–174; Nieminen 1951, 376–398; Rajainen 1973, Naisliike ja sukupuolimoraali, 86–87; Räisänen 1995, Onnellisen avioliiton ehdot, 25.

³¹ Markkola 2002, Synti ja siveys, 12, 165, 317.

³² Nieminen 1951, 91; Räisänen, 38; Sulkunen 1989, 40–41.

³³ Helén, 92–93, 155. Häkkinen on tutkinut prostituutiota Helsingissä 1867–1939. Prostituoiduksi ryhtymisen syyt hän jakaa kolmeen ryhmään, joiden mukaan nainen joko hakeutui (syynä esim. nautinnonhalu,

Ohjesääntöisen prostituution vastustajat vaativat miesten siveellisyysrikoksista yhtä ankaria rangaistuksia kuin naisten. Prostituoitujen terveystarkastuksista ei ollut hyötyä, niin kauan kuin heidän palveluksiaan käyttäneet miehet saivat kulkea vapaasti levittämässä sukupuolitauteja. Ohjesääntöinen prostituutio tuli lopettaa, koska se mitätöi sukupuolten moraalisen tasa-arvon sekä lisäsi siveettömyyttä ja aviottomien lasten määrää. Osansa taistelussa sai myös valtio, joka ohjesääntöisen prostituution kautta edisti ajatusta, että siveettömyys on miehille välttämätöntä, ja siten hämmensi kansan siveellisyydentunnetta. Olihan miehelle häpeäksi, jos hän ei muka hallinnut viettejään. Sukupuolten väliseen palkkaeroonkin kiinnitettiin huomiota. Naisten liian alhaiset palkat lisäsivät prostituoiduksi ryhtymisen vaaraa. Lisäksi ”langenneille naisille” tuli perustaa turvakoteja.³⁴

Naisemansipaation vapauttamisen kohde ei pelkästään ollut prostituoitu vaan ennen kaikkea säätyläismiesten holhoama nainen. Prostituution myötä siveettömyys tuli koteihin raunioittaen yleistä siveellisyydestä ja miesten kunnioitusta naista kohtaan. Yhteiskunnan oli vahvistettava vaimon ja äidin asema ja lakkautettava prostituutio suojellakseen perhettä siveettömyydeltä. Vain siten nainen voisi toimia yhteiskunnallisena äitinä ja kasvattajana velvollisuutenaan vartioida ja edistää yleistä siveellisyyttä. Seksuaalisuus oli kanavoitava avioliittoon perheen vahvistamiseksi, koska perhe oli yhteiskunnan perusyksikkö, jonka hyvinvoinnista riippui yhteiskunnan hyvinvointi ja toimivuus. Perheen tehtävänä korostui lasten kasvattaminen yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi, mikä oli perinteisesti äidin

kevytmielisyyttä, laiskuutta), houkuteltiin (syynä esim. viettely, houkuttelu, huono esimerkki) tai joutui mukaan prostituutioon (syynä esim. taloudellinen pakko, sairaus, sulhasen hylkäys, hätätilanne). Häkkisen mukaan prostituoidut eivät olleet tavallista useammin irtolais- tai yksinhuoltajaperheestä eivätkä kotoisin maalta. Usein prostituoidut olivat nuoria, naimattomia piikoja tai palvelijoita, joiden vanhemmat kuuluivat maaseudun lois- tai torppariväestöön tai kaupunkien työläisiin, mutta myös ylä- ja keskiluokasta lähtöisin olevia, kalliin maksuluokan naisia oli runsaasti. Tietyissä ammateissa, kuten tarjoilijana, tupakkatehtaalaisena tai saunottajana, prostituoiduksi ryhtyminen näytti olevan yleistä. Häkkinen, 126–127, 134–140 148–152.

³⁴ Furuholm 1916, Kirjoitelmia kasvatuksesta, 46, 49–50; Markkola, 171–175, 318, 332; Rajainen, 152, 171. Ensimmäisiä ohjesääntöisen prostituution lopettamista vaatineita ja kaksinaismoraalia vastaan toimineita liikkeitä oli vuonna 1880 perustettu Federaatio-nimellä tunnettu liike. Vuonna 1884 perustettu ensimmäinen naisasialiike, Suomen Naisasiayhdistys, kannatti Federaation pyrkimyksiä ohjesääntöistä prostituutiota ja kaksinaismoraalia vastaan. Suomen Naisasiayhdistyksen perustamista seurasivat Naisasialiitto Unioni vuonna 1892, Työläisnaisliitto vuonna 1900 sekä porvarillisten puolueiden omat naisjaostot. Naisasialiikkeen keskeisiä vaatimuksia kaksinaismoraalin ja ohjesääntöisen prostituution lopettamisen lisäksi olivat mm. naisen elämänuran vapaa valinta, samapalkkaisuus, avioituneiden naisten holhouksenalaisuuden purkaminen, avioeron myöntäminen aviorikoksen lisäksi juoppouden ja pahoinpitelyn takia ja sekä kunnallisen että valtiollisen vaalioikeuden laajentaminen. Markkola, 166, 178; Räisänen, 46.

tehtävä. Äitiyden ihannoinnissa perhe rakentui tälle äidin ja lapsen välille syntyneelle siteelle.³⁵

Naisasialiike sai taistelussaan kannatusta kirkollisilta piireiltä sekä kirjailijoilta, kuten Minna Canthilta ja Juhani Aholta. Tärkein tuki tuli silti lääkärikunnalta. Kansanterveyden ja hygienian edistämistä ajavat lääkärit näkivät prostituution uhkaavan perhettä altistamalla äidin sukupuolitaudin uhriksi. Naisia oli suojeltava prostituution levittämiltä sukupuolitaudeilta, jotta he kykenisivät synnyttämään terveitä lapsia sekä kestämään äitiyden rasitukset. Hygieniapolitiikassa ja -valistuksessa perhe ja koti olivat erityisen suojelun sekä puhtaanapidon kohde, koska niihin kohdistuvat terveysuhat nähtiin kaikkein kohtalokkaimpana yhteiskuntaterveydelle. Hygieniavalistuksessa äidillä oli keskeinen tehtävä kodin puhtauden ja perheen terveyden vaalimisessa ja opettamisessa. Äidin oli myös pidettävä huolta omasta terveydestään ja hillitä miehensä seksuaalielämää.³⁶

Keskustelua ehkäisystä hallitsivat absoluuttisen seksuaalimoraalin kannattajat. Ehkäisymenetelmien vastustajat pelkäsivät, että ehkäisyvälineiden käyttö alistaisi naiset pelkiksi miesten nautinnonvälineiksi, ja että yhdyntää harjoitettaisiin ainoastaan nautinnonhalusta, koska seurauksia ei tarvinnut pelätä. Ehkäisyvälineet eivät kohottaneet ihmistä vietin yläpuolelle vaan saattoivat hänet vietin orjaksi. Naisasialiikkeet suhtautuivat ehkäisyvälineiden käyttöön kielteisesti, koska he näkivät ne uhkana naisten yksilöllistymiskehitykselle. Naisasialiikkeiden suhtautuminen seksuaalielämään oli muutenkin negatiivinen. Ehkäisyvälineiden käyttö olisi vienyt pohjan miehiin kohdistetuilta pidättyvyyden vaatimuksilta vaimon ja tulevien lasten terveyteen vedoten. Sosialistitkin

³⁵ Helén, 156, Jallinoja 1984, Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin, 42–43. Ks. myös Jallinoja 1983, Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet, 65.

³⁶ Helén, 157–158, 172, 198. Hygienistit arvostelivat perinteistä käsitystä miehen aviollisista oikeuksista. Pelkästään miehen tarpeita palveleva avioliitto alisti naisen miehen tyydyttämisen kohteeksi eikä siten ollut yhteiskunnan arvojen mukainen vaan epäterve ja naisen terveyttä vaarantava. Naisen suojelu miehen seksuaalisuuden voimakkuudelta taas johti käsitykseen naisen oikeudesta omaan ruumiiseen ja seksuaaliseen nautintoon. Tätä tulkintaa voimistivat naisen kontrollivelvollisuus miehensä seksuaalisuudesta, äitiyden kunnioittaminen ja fysiologinen seksuaalikäsitys. Miehen tuli ottaa huomioon vaimon tarpeet, sillä naisen viettien tyydyttämättömyys johti lääkärin mielestä hysteriaan, sukupuolikylmyyteen ja tunteettomuuteen sekä ”kieroutuneisiin sukupuolitunteisiin”, kuten lesbolaisuuteen. Toisaalta vaimon ruumista oli suojeltava liian kiihkeältä seksuaalielämältä, koska se rasitti naisen synnytyselimiä ja hermostoa. Liian useat synnytykset olivat pahasta, sillä ne heikensivät äidin ruumiinvoimia. Lapsipaljous saattoi sitäpaitsi romuttaa perheen talouden. Ehkäisymenetelmät olivat vapaamielisten hygienistien mielestä hyväksyttäviä näistä näkökohdista katsoen. Sen sijaan keskeytetty yhdyntä oli tuomittavaa, sillä sen aiheuttama ”purkautumaton hermokiihotus” oli terveydelle vahingollista. Helén, 196–197; Räisänen, 156–157, 161.

suhtautuivat ehkäisyvälineisiin yleensä kielteisesti, koska he pitivät niitä porvaristien yrityksenä lakkauttaa luokkataistelu estämällä työväenluokkaa lisääntymästä.³⁷

Myös maaseudun siveellisyysolot saivat osansa keskustelusta, vaikka maaseutua ei pidettykään niin rappeutuneena kuin kaupungeja. Kaupunkisivistyneistö piti erityisesti yöjuoksua paheellisena. Sukupuolten välisiä seurustelutapoja pidettiin yleensäkin aivan liian sallivina ja suvaitsevaisina. Kirjoituksissa kauhisteltiin sitä, että vihille mentiin vasta, kun morsian oli jo raskaana. Päävastuu sysättiin naisille, sillä ”[e]i tullut mies väkisin”³⁸. Naisen tuli olla siveellisesti miestä voimakkaampi; muuten hän joutui avioliitossakin ”ilonaisen” asemaan. Toisaalta mieskään ei saanut tarjota rakkautta ennen mahdollisuutta avioitumiseen. Vikaa oli emännissäkin, jotka eivät puuttuneet palvelijoidensa epäsiveelliseen elämään. ”Oikeinajattelevien” eli pappien, opettajien, vanhempien ja isäntien oli opetettava rahvaalle siveellisyyttä pitämällä hartaushetkiä, kieltämällä epäsiveellisyydet, kuten tanssiaiset, ja täyttämällä turmiollisen vapaa-ajan työnteolla ja sijaisajanvietteellä.³⁹

Kirjasessaan *Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa* Pietari Päivärinta ei niinkään tuominnut yöjuoksuja. Yöjuoksut hyväksyttiin rahvaan keskuudessa yleisesti tapana hakea aviokumppania. Sen sijaan epäsiveellisyyttä ei yöjuoksujenkaan yhteydessä hyväksytty, vaan niiden tuli aina johtaa avioliittoon. Päivärinnan mielestä vahinkoa sen sijaan tuotettiin kieltämällä yöjuoksut ja kasvattamalla lapset ankarin keinoin ja erillään toisesta sukupuolesta, jolloin he kerran tavatessaan eivät ”kyenneet itseään hillitsemään”. Päivärinta oli huolissaan myös rautateiden kautta kulkeutuvasta vapaamielisyydestä ja siveettömyydestä sekä sosiaalisesta ja epäsiveellisestä kirjallisuudesta. Hän uskoi kuitenkin, että ilman rahvaan siveellistä voimaa olisi Suomen kansa jo aikoja kohdannut perikatonsa.⁴⁰

³⁷ Räisänen, 161, 164–165. Ehkäisykeinoista yleisin oli keskeytetty yhdyntä. Varmojen päivien laskeminen ehkäisykeinona esitettiin 1930-luvulla. Lisäksi pitkäaikaisen imettämisen uskottiin suojelevan liian tiheiltä raskauksilta. Kondomien ja pessaarien käyttö lisääntyivät 1920-luvulta lähtien, mutta kalleutensa vuoksi ne olivat edelleen vain harvojen ulottuvilla. Lähteenmäki 1995, Mahdollisuuksien aika, 125.

³⁸ Laurila 1916, Maaseudun siveellisyysoloista, 5.

³⁹ Furuhejm 1905, passim; Furuhejm 1916, 50, 56–60, 63; Laurila, passim.

⁴⁰ Päivärinta, passim. Päivärinnan tuomitsemaa sosiaalista kirjallisuutta edusti Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen johtomiehen August Bebelin *Die Frau und der Sozialismus* vuodelta 1883, joka suomeksi käännettiin vuonna 1904. Bebel väitti historiallisiin ja tilastollisiin perusteluihin tukeutuen, että kapitalistisessa yhteiskunnassa nainen joutui väkisin orjuutettuun asemaan joko avioliitossa tai prostituutiossa. Vain yhteiskunnan muuttuminen sosialistiseksi ja avioliiton vapauttaminen taloudellisista painotuksista vapauttaisi naisen ja tekisi hänestä tasa-arvoisen miehen kanssa. Silloin naisella olisi oikeus

2.1.3 Sosiaalidemokraatit ja seksuaalimoraali

Vaikka suomalaiset sosiaalidemokraatit suomensivatkin ulkomaista sosiaalista kirjallisuutta, eivät he silti täysin hyväksyneet näissä kirjoissa julistettua relatiivista seksuaalimoraalia eli tilapäisiä, vapaita suhteita tai avioliiton ulkopuolisia suhteita. Vastenmielisyydessään kirkollista vihkimistä kohtaan he kuitenkin suosivat vapaita avioliittoja⁴¹, koska siviilivihkimisiä Suomessa ei vielä toimitettu. Myös esiaviolliset ja naimattomien nuorten suhteet hyväksyttiin työväestön piirissä samoin kuin talonpoikaisväestönkin keskuudessa.⁴²

Relatiivinen seksuaalimoraali kohtasi erityisesti sosiaalidemokraattisten naisten parissa vastustusta. Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Hilja Pärssinen toi ahkerimmin esille sosiaalilainsäädäntöä, erityisesti työläisnaisia ja -lapsia koskevia kysymyksiä yksikamarisen eduskunnan ensimmäisistä valtiopäivistä lähtien. Hän teki muun muassa aloitteet turvakodeista, äitiysvakuutuksesta ja lapsenmurharangaistusten lieventämisestä, sillä hän katsoi huolenpidon äideistä ja lapsista kuuluvan yhteiskunnalle. Pärssisen mielestä kapitalistinen järjestelmä aiheutti siveettömyyttä asettaen taloudellisia esteitä nuorten rakkauteen perustuville avioliitoille ja pakottaen äiditkin ansiotyöhön kotien ulkopuolelle. Hänen mukaansa miesten himojen tyydytyksestä vastaava prostituutio oli kapitalismin tuote.⁴³

Tehtyään aloitteita turvakotien perustamiseksi yksinäisille äideille Pärssinen joutui vastaamaan porvarillisen puolen syytteisiin siveettömyyden suosimisesta. Hän viittasi porvarillisessa yhteiskunnassa vallitsevaan kaksinaismoraaliin, jonka uhriksi köyhälistön

viettiensä tyydyttämiseen yhtä lailla kuin se kaksinaismoraalisessa yhteiskunnassa oli miesten oikeus. Bebelin teoksesta tuli Suomessakin yksi sosialismin ja sosialistisen naisliikkeen tärkeimmistä ohjekirjoista, vaikkei kaikkiin Bebelin seksuaalisuutta koskeviin ajatuksiin yhdyttykään. Bebelin lisäksi sosiaalista kirjallisuutta edustivat esim. Ladislaus Gumpłowiczin teos *Avioliitto ja vapaa rakkaus* (suom. 1907) ja Karl Kautskyn *Siveysoppi ja materialistinen historiantäisyys* (suom. 1909). Sosialistisissa teoksissa esitetyt seksuaaliradikaaliset ajatukset olivat seurausta kapitalistisen yhteiskunnan kritiikistä, omaisuuden yhteisyyden aatteesta sekä kirkonvastaisuudesta ja samalla kristillisen sukupuolietiikan väheksymisestä. Nieminen 1951, 124–125, 208–213.

⁴¹ Vapaalla avioliitolla tarkoitettiin miehen ja naisen suhdetta, jonka solmimiselle ja purkamiselle ei yhteiskunnan tai kirkon taholta asetettu esteitä eikä erityisiä laillistuttamisen muotoja. Toisin sanoen vapaa avioliitto oli vapaaehtoisesti solmittu suhde, jonka vaikuttamina ei ollut taloudellisia, yhteiskunnallisia tai sosiaalisia tekijöitä. Räisänen, 126–127.

⁴² Nieminen 1951, 214–215.

⁴³ Nieminen 1951, 252; Oikarinen 1997, Hilja Pärssinen – työväenliikkeen poliitikko ja runoilija, 132–133.

turvattomat tytöt joutuivat, sillä heitä eivät vanhemmat, sukulaiset ja seurapiirit olleet suojelemassa viettelijöiltä. Hänen mielestään vain rakkauteen ja luontaiseen sopusointuun perustuva suhde oli siveellinen, kun taas porvareille likainenkin suhde oli siveellinen, jos sen pappi oli siunannut. Pärssinen kritisoi avioliiton muodostuneen kaupaksi ja piti huonona siveellisyytenä sellaista avioliitto, jossa taloudelliset vaikuttimet olivat päätekijöitä. Hän vaati siveellisyyden ulottamista myös avioliittoihin. Pärssinen ei sinänsä hyväksynyt vapaita avioliittoja, koska vaimo ja lapset jäivät tällöin helposti turvattomaan asemaan, mutta siviiliavioliittolain puuttuessa ei juuri muitakaan keinoja ollut.⁴⁴

Hilja Pärssisen lisäksi sosiaalidemokraattisista kansanedustajista Miina Sillanpää ei kirjoituksissaan kaksinaismoraalia vastaan säästänyt säätyläisiä pistoilta. Entisenä palvelijattarena Sillanpää yhdisti hänelle tärkeän palvelijatarkkusemmyksen kaksinaismoraalikeskusteluun. Moraalisen saarnan kohteeksi joutuivat asemansa suojusta palvelijattaria ja työläistyttöjä viettelevien ylempien luokkien miesten lisäksi naiset, jotka Sillanpään mukaan kotiensa pyhyttä suojellessaan sulkivat silmänsä sekä omalta alennukseltaan että alempien luokkien naisten hädältä.⁴⁵ Käsiteltäessä sosiaalidemokraattien naiskansanedustajien anomusehdotusta turvakotien peustamisesta aviottomille äideille ja lapsille vuoden 1907 valtiopäivillä Miina Sillanpää arvosteli porvarisnaisia näiden näennäisestä kristillisyydestään. *“Kun ajatellaan jokapäiväistä elämää, niin näkee siellä – ja olen ollut itsekin tilaisuudessa näkemään – mitenkä juuri niissä perheissä, jotka kutsuvat itseään kristilliseksi, porvarisrouvat koettaa estää kaikin tavoin, ettei heidän poikansa ottaisi aviokseen palvelustyttöä, jonka hän on vietellyt. He ajavat tytön armottomasti ovesta ulos. Silloin vasta, kun hän on joutunut epäsiiveellisyyden poluille, menevät he häntä pelastamaan kristinuskon avulla. Sillä kristillisyyttä käytetään peitteenä itsekkäisyyden pyrinnoille; siitä ei päästä mihinkään.”*⁴⁶

2.1.4 Siveellisyyskeskustelun tulokset

Vaikka siveellisyyskeskustelussa tuotiin esille relatiiviseenkin seksuaalimoraaliin perustuvia näkökantoja vapaasta rakkaudesta, näkyi siveellisyyskeskustelun tuloksissa

⁴⁴ Nieminen 1951, 253–254; Valtiopäivät (VP) 1907, Pöytäkirjat, 478–480.

⁴⁵ Sulkunen 1989, 39; Sulkunen 1997, Miina Sillanpää – sillanrakentaja, 163–165.

⁴⁶ VP 1907, Pöytäkirjat, 507.

yksinomaan absoluuttisen seksuaalimoraalin vaikutus. Sekä naisasia-aktivistit että sosiaalidemokraatit saivat toisistaan poikkeavista lähtökohdista ja näkökulmista huolimatta prostituution lakkauttamisvaatimuksillensa mieleisensä lopun, kun ohjesääntöinen prostituutio lakkautettiin senaatin päätöksellä vuonna 1907. Tähän johti vuonna 1904 perustetun, raittius- ja siveettömyyden ehkäisytyötä tehneen Valkonauha-järjestön vuonna 1906 senaatille jättämä anomus. Siveellisyysasiaa ajaneiden tyytymättömyydeksi ilmeni kohta, ettei ohjesääntöisen prostituution lakkauttaminen merkinnyt prostituution loppumista.⁴⁷ Käytännössä ohjesääntöisen prostituution valvonnan siirtäminen poliisilaitokselta sosiaaliviranomaisille oli muodollinen muutos, sillä tehtävät eivät poikenneet poliisien aikaisemmin suorittamista toimenpiteistä. Poliisi hoiti edelleen prostituoitujen pidätykset ja kuulustelut. Valvonnan käytäntö säilyi entisellään, mutta julkisuudessa asiasta ei enää keskusteltu, vaikka muutoksen muodollisuus huomioitiinkin. Periaatteellisesti tärkeintä oli, että valtio sanoutui irti prostituution hyväksymisestä.⁴⁸

Muutosvaatimuslistalla olivat ohjesääntöisen prostituution lakkauttamisen lisäksi lapsenmurhien rangaistusmäärien alentaminen, alaikäisten suojelusikärajan korottaminen ja alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusten koventaminen, naisten suojaaminen kadulla tapahtuvalta miesten sopimattomalta lähestymiseltä sekä väkisinmakaamisen rangaistavuuden korottaminen.⁴⁹ Ensimmäinen esitysehdotus suojelusiän korottamisesta ja rangaistusten koventamisesta jätettiin pappissäätyyn vuosien 1904–1905 valtiopäivillä. Vuosina 1907 ja 1908 asia otettiin uudelleen esille, minkä tuloksena oli eduskunnan laatima alamainen anomus asiasta. Vuonna 1914 valmistunut lainvalmistelukunnan ehdotus eräistä rikoslain kohdista sisälsi muutosehdotuksen suojelusikää koskevasta pykälästä, jonka seurauksena uusi laki säädettiin vuonna 1926.⁵⁰

Siveellisyyskeskusteluissa tuli esille naisen asema siveellisyyden ylläpitäjinä. Nainen oli (epä)siveellisyyden syy ja seuraus. Naisen vika oli, jos mies haki seksuaalista tyydytystä joko hänen omasta sylistään tai muualta. Toisin sanoen naisen oli pystyttävä torjumaan

⁴⁷ Markkola, 189–193, Rajainen, 153–154. Valkonauha-liike oli harjoittanut mm. rautatielähetystä, joka tarkoitti sitä, että kaupunkiin muuttavia tyttöjä oltiin vastaanottamassa rautatieasemalla. Jos he eivät suostutteluista huolimatta halunneet lähteä takaisin maalle, heille pyrittiin järjestämään työpaikka. Valkonauhan ansioita oli myös naispoliisien palkkaaminen poliisilaitoksille huolehtimaan pidätettyistä naisista ja heidän lapsistaan sekä valvomaan heitä. Markkola, 192–196. Ks. myös Rajainen, 164, 173–177.

⁴⁸ Häkkinen, 168.

⁴⁹ Backman Eero, 220–221.

miehen halut, mutta siten, ettei tämä lähtisi torjunnan tuloksena prostituoidun luokse. Siveellisen naisen tuli opettaa miestänsä hillitsemään seksuaalista viettiään. Siveettömiä naisia olivat prostituoidut ja aviottomat äidit, jotka eivät olleet vastustaneet miesten seksuaalisia haluja, vaan olivat antautuneet avioliiton ulkopuoliseen seksuaalielämään. Jako siveellisen ja siveettömän naisen välillä muodostui osaksi myös naisasianaisten politiikkaa. Porvarilliset naisasianaiset halusivat ensinnä taata siveellisen naisen aseman. Työläisnaisliike sen sijaan oli huolissaan siveettömienkin naisten oikeuksista. Mielipiteet siitä, kumman aseman parantaminen oli oikeudellisesti ensisijaista kävi ilmi valtiopäivillä tehdyistä aloitteista yksinäisten äitien aseman parantamiseksi ja niiden käsittelyistä.

2.2 Aviottomien äitien ja lasten aseman parannusehdotukset

2.2.1 Turvakotialoite

Siveellisen elämän häpeäpilkut, aviottomat äidit tulivat yllättäen myös valtiopäiväkeskustelujen aiheeksi, kun ensimmäiset naiskansanedustajat aloittivat työnsä yksikamarisessa eduskunnassa vuonna 1907. Naisten ja lasten turvaton asema oli lähellä naiskansanedustajien sydämiä, ja se näkyi eduskunnassa useina aloitteina. Koska lapsenmurharikoksista tuomittiin pelkästään aviottomia naisia, on tärkeää ymmärtää aviottomien äitien tilanteen parantamiseksi tehtyjen ehdotusten tarkoitusperiä sekä niistä käytyä valtiopäiväkeskustelua.

Hilja Pärssisen anomusehdotus turvakotien perustamisesta yksinäisille äideille oli yksi yksikamarisen eduskunnan ensimmäisillä valtiopäivillä vuonna 1907 tehdyistä naiskansanedustajien aloitteista, joka toi siveellisyykeskustelun kirjojen sivuilta valtiopäiville. Turvakotialoitteessa ehdotettiin, että kuntien varoin perustettaisiin koteja, joissa aviottomia äitejä opetettaisiin pitämään huolta lapsistaan, ja joissa orvot lapset saisivat kunnollisen hoidon ja kasvatuksen. Käytäntönä oli, että vaivaishoito huolehti turvattomista lapsista, mutta vaivaishoidon kautta yksityisille sijoitettujen lasten kohtaloa pidettiin sääliittävänä ja vaivaistaloja epäsojivana kasvupaikkana lapselle. Anomusehdotuksessa lähdettiin siitä, että lapsella oli oikeus äitiinsä, eikä lasta saanut

⁵⁰ Ala 1999, Suomi-neito ja suojelusikä, 7–8.

riistää äidiltä. Ehdotuksen mukaan valtion ja yhteiskunnan oli jo korkea aika puuttua aviottomia lapsia halveksivaan kohteluun, jotta välttyttäisiin sen siveellisiltä seurauksilta, kuten rikoksilta, prostituutiolta sekä niistä johtuvilta, yhteiskuntaa rasittavilta taloudellisilta seurauksilta. Oli väärin antaa lapsien kärsiä vanhempiensa teoista, joihin syypäänä oli myös yhteiskunnallinen järjestelmä, ”joka polkemalla vanhemmat aineelliseen hätään, ei salli heidän laillistuttaa suhdettaan, tai ylläpitämällä luokkarajoja saattaa yläluokkalaisen viettelemään kansan tyttären, mutta estää hänet tunnustamasta lasta omakseen”.⁵¹

Anomusehdotuksesta käyty kiivas keskustelu valtiopäivillä osoitti aviottomien lasten ja äitien olevan yhteiskunnallisesti arka aihe absoluuttisesta seksuaalimoraalista kiinni pitävillä porvarillisille kansanedustajille. Porvaripuolueiden edustajat tyrmäsivätkin hankkeen. Vaikka aviottomien lasten turvaton asema myönnettiin, turvakotien perustamista aviottomille äideille kuntien varoin pidettiin liiallisena tuhlailuna ja myönnytyksenä avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen syylistyneille. Epäiltiin sitä, johtaisiko turvakodin tapainen laitos toivottuihin tuloksiin. Sen sijaan vaadittiin vastuunalaisuutta äideiltä ja erityisesti isiltä, jotka useimmiten välttivät vastuun. Porvarispuolen edustajat viittasivat myös aviottomien lasten aseman parantamisesta jo tehtyihin aloitteisiin sekä suojeluskasvatuksen järjestämistä koskevan komitean tekemään lakiehdotukseen.⁵² Suomalaisen puolueen Hilda Käkikoski näki turvakotien perustamisen aviottomien äitien palkitsemisena. “Kuntia, – kaikkiako? Nälkämaidenkin kituvia kuntiakin? – olisi velvoitettava perustamaan aviottomille äideille ja heidän lapsilleen koteja, joissa he saavat vapaan ylläpidon valtion kustannuksella. Sehän on aivan suuri, aivan verraton etuoikeus!”⁵³

Sosiaalidemokraattien Hilja Pärssinen piti porvaripuolueiden edustajien puheita ristiriitaisina: toisaalta he kannattivat yksinäisten äitien auttamista, mutta toisaalta hyökkäsivät turvakotiehdotusta vastaan esittämättä kuitenkaan tilalle muita ehdotuksia. Hän koki, että porvaripuolueille avioton äiti oli vain siveetön nainen, jolle ei siksi sopinut kehittää tukikeinoja. Pärssisestä yhteiskunnan kylmä asenne aviottomia äitejä kohtaan johti

⁵¹ VP 1907, Liitteet VI, Pärssisen ym. anomusehdotus 82. Turvakoteja oli perustettu yksityisin varoin jo 1800-luvun lopulla. Ensimmäisen turvakodin ”langenneille naisille” Helsinkiin oli perustanut Emma Mäkinen vuonna 1880. Myös esim. Pelastusarmeijalla ja Valkonauhaliikkeellä oli turvakoteja. Markkola, 234–235, 252–253, 272–273.

⁵² Ks. esim. VP 1907, Pöytäkirjat, 471–477, 488–489, 492–493.

lapsenmurhiin. Hän ei pitänyt epäsiiveellisyttä syypäänä aviottomaan syntyvyyteen, kuten porvaripuolueet, vaan taloudellista järjestelmää.⁵⁴

Suomalaisen puolueen Iida Vemmelpuun mielestä turvakotialoitetta ei tullut käsitellä niinkään siiveellisyyskysymyksenä vaan kasvatuskysymyksenä. Hän muistutti, ettei kukaan sinänsä vastustanut hairahtuneiden naisten kasvatusta vaan puheena olevaa kasvatustapaa. Hän ei pitänyt siivettömiä äitejä täynnä olevaa laitosta oikeana kasvupaikkana lapselle. Nuorsuomalaisten Lucina Hagman oli kuitenkin myötämielinen Pärssisen aloitteelle. Hänen mielestään aviovaimot ja –lapset olivat etuoikeutetussa asemassa saadessaan yhteiskunnalta suojaa, josta aviottomat äidit ja lapset jäivät paitsi. Turvakotien perustaminen ei merkitsisi etuoikeutta yksinäisille äideille ja lapsille vaan oikeutta, johon he olivat oikeutetut. Yksittäisiin koteihin sijoittamista Hagman ei suositellut vedoten epäsiivevyyteen kasvatustapana sekä huonoihin aiempiin kokemuksiin.⁵⁵

Aloite päätettiin lähettää anomusvaliokuntaan, jossa sitä ei kuitenkaan ehditty ottaa käsittelyyn. Sivistysvaliokuntaan anomusehdotus pääsi vuoden 1913 valtiopäiviltä. Sivistysvaliokunta ehdotti sen hylkäämistä ja perusteli sitä sillä, että ehdotuksessa mainitut epäkohdat voitaisiin poistaa jo vireillä olevilla lainsäädäntötoimenpiteillä aviottomien lasten aseman parantamisesta ja suojelukasvatuksesta. Sosiaalidemokraattinaisten jokavuotisista aloitteista huolimatta turvakoti-hanke jäi toteutumatta. Lopullinen kohtalo sinetöityi vuoden 1914 valtiopäivillä, kun sivistyslautakuntaan ohjattu anomusehdotus yhteiskunnallisen lastenhoidon järjestämisestä, sisällytettiin yleistä lastensuojelua koskevan lainsäädännön anomiseen.⁵⁶

Turvakotihanke osoitti, miten suuret erot halkoivat porvaripuolueiden ja sosiaalidemokraattisten naisedustajien muuten yhtenäistä linjaa äiti-lapsi –suhteen lujittamiseksi. Tavoite oli sama kummallakin, mutta näkökannat sen toteuttamisesta erosivat huomattavasti. Porvarisnaisille äitiyden ainoa oikea kasvualusta oli hyveellinen ja ehjä perhe, jota yhteiskunnan oli suojeltava ulkopuolisilta uhilta, erityisesti ”epäperheinä”

⁵³ VP 1907, Pöytäkirjat, 473.

⁵⁴ VP 1907, Pöytäkirjat, 477–483.

⁵⁵ VP 1907, Pöytäkirjat, 484–485, 494–495.

ilmenevältä siveettömyydeltä sekä niissä pesivältä ”väärältä” ja ”tuhoisalta” äitiydeltä. Sosiaalidemokraatit käsittivät äitiyden äidin ja lapsen erottamattomaksi suhteeksi, jota yhteiskunnan oli suojeltava luokka- ja aviosuhteista huolimatta.⁵⁷

Juuri yhteiskunnan osallisuuden määrä oli kynnyskysymys turvakotihankkeessa. Porvaripuolueiden naisedustajat kyllä kannattivat turvakotien perustamista, mutta heidän mielestään asia tuli hoitaa kristillisten yhdistysten hyväntekeväisyystoiminnan piirissä. Heistä oli pöyristyttävää vaatia valtiota ja kuntia perustamaan koteja aviottomille äidille ja lapsille, sillä sehän olisi ollut moraalittomuuden edistämistä. Sosiaalidemokraattien mielestä turvakotien perustaminen oli valtion ja kuntien tehtävä, jotta avunhakijat eivät joutuisi alistumaan hyväntekeväisyysjärjestöjen moralismille. Moralismi puolestaan oli olennainen osa hyväntekeväisyysjärjestöjen työtä, sillä sen avulla yritettiin pelastaa ”langenneet naiset”. Porvarisnaisten mielestä valtion tuki ei voinut taata sitä kasvattavaa ja ojentavaa vaikutusta, joka ”kunnollisella” kodilla oli hairahtuneeseen.⁵⁸ Porvarisnaisten mielestä paljon olisi voitettu jo silläkin, jos vastuuta aviottomista lapsista olisi saatu ulotettua lasten isiin, mutta sosiaalidemokraatit eivät uskoneet sen yksistään auttavan; varsinkaan, kun porvareiden puolelta ei esitetty käytännön ehdotuksia siitä, miten se tulisi toteuttaa.

2.2.2 Aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantaminen

Turvakotiehdotusta paremmin kävi aloitteille aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantamisesta. Jo vuonna 1900 valtiopäivillä oli anottu vuodelta 1878 peräisin olevan asetuksen tarkastamista huomauttaen sen korjaamisen tarpeellisuudesta erityisesti aviottomien lasten perintöoikeuteen nähden, sillä avioton lapsi peri ainoastaan äitinsä. Senaatti oli antanut lainvalmistelukunnalle tehtäväksi valmistaa asiasta ehdotuksen. Kyseinen asia oli läheinen myös vuodesta 1907 kokoontuneen yksikamarisen eduskunnan porvaripuolen naiskansanedustajille ja he ajoivatkin sitä hanakasti eteenpäin. Tarkoituksena oli tehostaa aviottoman lapsen oikeutta elatukseen isän puolelta ja laajentaa perintöoikeudet

⁵⁶ VP 1907, Pöytäkirjat, 511; VP 1908–1913, Liitteet VI (1910 Liitteet IX), Anomusehdotus kotien perustamisesta turvattomia lapsia ja heidän äitejään varten; VP 1913, Asiakirjat V:2, Sivistysvaliokunnan mietintö 5; Pöytäkirjat, 486; VP 1914, Asiakirjat V:2, Sivistysvaliokunnan mietintö 6; Pöytäkirjat, 999–1000.

⁵⁷ Sulkunen 1989, 47.

⁵⁸ Annola 2001, ”Minulle on eläminen Kristus”, 108; Markkola, 204, 212–214.

käsittämään myös isän perimisen. Porvarisnaiset uskoivat aviottoman lapsen oikeussuhteiden korjaamisen vahvistavan siveellisyyttä sekä syntyperäänsä syyttömissä lapsissa, jotka saisivat tällöin kunnan elinmahdollisuudet, että vanhemmissa, jotka joutuisivat vastaamaan hairahduksestaan. Aviottomien lasten asema koettiin myös yhteiskunnallisesti tärkeäksi heidän suuren kuolleisuutensa ja uskotun rikollisen kierteen takia. Vaikka sekä sosiaalidemokraatit että porvaripuolueet tekivät asian hyväksi vuosittain aloitteita jo vuoden 1907 yksikamarisen eduskunnan ensimmäisistä valtiopäivistä lähtien, lainvalmistelukunnan ehdotuksen pohjalle valmistunut lakivaliokunnan mietintö asiasta päättyi vasta vuonna 1913 eduskunnalle esitettäväksi.⁵⁹

Lakivaliokunta oli jakanut aviottoman lapsen oikeussuhteita koskevan lainsäädännön korjaamisen kahteen eri lakiehdotukseen. Ensimmäinen mietintö koski elatusta, toinen perintösuhteita. Lakivaliokunta totesi aviottomien lasten aseman olevan epäedullinen, mikä johti usein aikaiseen kuolemaan tai yhteiskunnan rasitukseksi päätymiseen. Valiokunnan mielestä äidin toimeentulo tulikin taata raskauden loppupuolella, jotta vastasyntyneet saisivat kunnan hoidon.⁶⁰

Elatuskysymyksessä lakivaliokunta tuli siihen tulokseen, että isä oli elatusvelvollinen maksukykyensä mukaan, kuten äitikin. Lisäksi isän tuli korvata äidin elatus kahden kuukauden ajalta ennen ja jälkeen synnytyksen. Jos isä ei huolehtinut elatuksesta, oli kunta velvollinen antamaan elatusapua, jonka se sittemmin sai periä isältä. Lisäksi kunnan oli määrättävä holhooja valvomaan lapsen oikeuksia. Kuntien avustusvelvollisuudesta koituvista kustannuksista ei laskettu aiheutuvan liiallista menoerää, kun otettiin huomioon, että kyseisellä avustuksella saatettiin estää lapsikuolleisuutta sekä myöhempää tarvetta köyhäinavulle. Huomattavaa mietintöehdotuksessa oli se, että *”[j]os lapsen äidin mainittuun aikaan on maannut useampi, jaettakoon maksuvelvollisuus kohtuullisen harkinnan mukaan niiden makaajien kesken, joita vastaan kannetta ajetaan”* eli jos isäehdokkaita oli useita, tuli kaikkien osallistua elatukseen. Suuren valiokunnan tekemien muutosten jälkeen lakiehdotus lähetettiin eduskunnan käsittelyyn.⁶¹

⁵⁹ Ks. esim. VP 1907, Liitteet III, Anomusehdotus 4, 83, 89; VP 1913, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 6.

⁶⁰ VP 1913, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 6.

⁶¹ VP 1913, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 6; Suuren valiokunnan eduskuntaesitysmietintö 6; Vastalauseet I–VI.

Rikosoikeuden ja oikeushistorian professori Allan Serlachius oli kirjoittanut *Lakimieheen* kommentin lainvalmistelukunnan ehdotuksesta, johon lakivaliokunnankin mietintö pohjautui. Hän myönsi artikkelissaan, että ehdotus oli melkoinen edistysaskel vuoden 1878 laista. Hän totesi kuitenkin, että ehdotus vain vähensi eikä suinkaan poistanut eroa aviollisen ja aviottomien lasten välillä. Hän osoitti ehdotuksesta useita puutteita ja ristiriitoja. Serlachiuksen mielestä oli väärin antaa aviottoman lapsen kärsiä vanhempiansa teoista, ja siksi ehdotuksessa olisi tullut tehdä pitkälle meneviä parannuksia eikä pelätä tapojen puhtauden kärsimistä ja perhesiteiden höltymistä. Serlachiuksen mukaan mikään ei pidättäisi ihmisiä ajattelemattomista teoista kuin se, että hän sai tuntea niiden seuraukset. ”*Jos lain kautta yleensä voitaisiin tapojen puhtauteen vaikuttaa, luulisi päinvastoin, että mitä suurempia oikeuksia laki myöntää aviottomille lapsille ja mitä ankarammat velvollisuudet se siten asettaa näiden lasten vanhemmille, sitä terveellisemmin pitäisi sen vaikuttaa yhteiskuntaan juuri mitä sukupuolisiveyteen tulee.*” Nähtävästi Serlachiuksen artikkeli ainakin vaikutti lakivaliokunnan mietintöön ja kansanedustajiin, sillä sekä mietinnössä että eduskuntakäsittelyissä käytettiin samanlaista retoriikkaa aviottomien lasten aseman parantamisen puolesta.⁶²

Valiokuntien mietinnöistä käydyssä valtiopäiväkeskustelussa tuli esille yllättävän yhtenäinen linja sekä oikeiston että vasemmiston välillä. Lakiehdotusta tervehdettiin ilolla erityisesti sosiaalidemokraattien joukossa, sillä suomalainen lainsäädäntö aviottomien lasten oikeuksista oli muihin länsimaihin verrattuna vanhentunut. He myönsivät, ettei lainsäädäntö pystynyt muuttamaan aviottomien lasten eriarvoista kohtelua sinänsä, mutta asettamalla aviottomat lapset suhteessa isään samaan oikeusasemaan kuin aviolapset laki toimisi esimerkkinä. Porvaripuolueiden puolella pelättiin hieman, että aviolliset äidit ja lapset jäisivät aviottomia epäedullisempaan asemaan, mutta sielläkin oltiin valmiita myöntämään, että aviottomien äitien ja lasten tilanne oli sietämätön. Lakiehdotuksen hienosäädöstä väännettiin silti pitkään kättä. Kiistelynaiheina olivat esimerkiksi elatuksen jakaminen useamman isäehdokkaan kesken ja termi uskottu mies, jonka pelättiin estävän naisia pääsemästä virkaan. Lakiehdotus hyväksyttiin kuitenkin pieniä muutoksia lukuunottamatta lakivaliokunnan mietinnön ja suuren valiokunnan siihen tekemien korjausten mukaisesti.⁶³

⁶² A.S. 1911, Aviottomain lasten oikeusasema, passim.

⁶³ Ks. esim. VP 1913, Pöytäkirjat, 381–385, 404–430, 527.

Mietinnössään avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perintöoikeudesta isänsä jälkeen lakivaliokunta tuli siihen tulokseen, että aviottomalla lapsella oli yhtäläinen oikeus periä isänsä kuin tämän aviolapsilla, jos mies oli tunnustettu lapsen isäksi. Valiokunnan mielestä siveellisyys vain paranisi, jos ihmiset saisivat tuntea tekojensa seuraukset. Lakivaliokunta kuitenkin ehdotti, ettei perintöoikeus pätsisi silloin, jos isä oli ollut naimisissa avioliiton ulkopuolisen suhteen aikana. Sen sijaan suuren valiokunnan lakiehdotukseen tekemien muutosten mukaan isän avioasema ei saanut vaikuttaa lapsen perintöoikeuteen.⁶⁴

Eduskunnassa ehdotus perintöoikeudesta törmäsi ankaraan vastustukseen erityisesti kirkon edustajien puolelta. He väittivät sen tuhoavan perheen ja merkitsevän moniavioisuutta. Maalaisliiton Santeri Alkio ja sosiaalidemokraattien Anni Huotari olivat kuitenkin sitä mieltä, että moniavioisuutta ehkäistäisiin, jos miehiä näin velvoitettaisiin harkitsemaan tekojaan. He korostivat sitä, että perheen perustukset hävisivät jo silloin, kun mies syyllistyi aviorikokseen, ja ettei tästä rikoksesta tulisi rangaista teosta seurannutta lasta. Lopulta lakivaliokunnan ehdotus ja suuren valiokunnan siihen tekemät muutokset hyväksyttiin sellaisenaan.⁶⁵

Lakiehdotukset aviottomien lasten elatus- ja perintöoikeudesta jäivät kuitenkin vahvistamatta I maailmansodan syttyessä. Kun asiaa ryhdyttiin käsittelemään uudelleen vuonna 1918, oli vuoden 1913 lakiehdotuksen edistyshenkisyys kärsinyt takapakkia sisällissodan synkistämien mielialojen takia. Hallitus lähetti vuoden 1913 lakiehdotuksen vuonna 1918 kokoontuneelle kirkolliskokoukselle, jonka palaute lakiehdotuksesta oli tyrmäävä. Kirkolliskokous ei hyväksynyt elatuksen jakamista useamman isäehdokkaan kesken eikä myöskään perintöoikeuden ulottamista mieheen, joka ei tunnustanut aviotonta lasta omakseen. Kirkolliskokouksen vastauksen huomioonottaen lainvalmistelukunta teki uuden, elatuksen ja perintöoikeuden yhdistävän lakiehdotuksen, josta hallitus muotoili eduskunnalle annettavan esityksen vuonna 1920.⁶⁶

Eduskunnassa erityisesti perintöoikeuteen kiinnitettiin huomiota. Nuorsuomalaisten Tekla Hultin syytti lakiehdotusta isän suojelemisesta. Hultinin mukaan laki meni

⁶⁴ VP 1913, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 7; Suuren valiokunnan eduskuntaesitysmietintö 7.

⁶⁵ VP 1913, Pöytäkirjat, 431, 438–442, 447–448, 528.

hienotunteisuudessaan isää kohtaan niin pitkälle, että käytti isä-nimitystä vain silloin, kun isä oli tunnustanut lapsen omakseen. Muuten käytettiin kiertoilmaisuja, kuten äidin makaaja ja lapsen elatusvelvollinen.⁶⁷

Sosiaalidemokraattien Lehtokoski oli huolissaan siitä, että laki oikeuttamalla vain tunnustetun lapsen isän perintöön muodostaisi aviottomien lasten joukosta vielä erikseen ”paaria-luokan”, joka ei isän perintöä ansaitsisi. Hänestä laissa tuli palata vuoden 1913 ehdotukseen, jossa tuomioistuin julistaisi perintöoikeuden todisteiden pohjalta. Vaikka sosiaalidemokraatit ja nuorsuomalaiset pitivät lakia epäoikeudenmukaisena, hyväksyttiin se kuitenkin mitään muuttamatta. Nähtiin parhaaksi hyväksyä lakiehdotus ja sen tuomat pienet parannukset kuin jättää se paremman toivossa hyväksymättä. Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annettiin lopulta 27.7.1922.⁶⁸

Lakiehdotus aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantamisesta oli yllättävän edistyksellinen verrattuna vanhaan asetukseen. Se olisi toteutuessaan myöntänyt aviottomille lapsille oikeuden periä isänsä siinä, missä aviolapsetkin, jos tuomari olisi näin päättänyt. Myös elatusvelvollisuuden jakaminen useamman makaajan kesken oli huomattavaa. Lakiehdotuksen hyväksymisellä kaikki puolueet osoittivat, kuinka tärkeänä ne pitivät aviottomien lasten heikon aseman parantamista. Vastustusta esiintyi lähinnä kirkon edustajien piirissä, ja se osoittautuikin epäonneksi lakiehdotuksen toteutumiselle, kun asia otettiin uudelleen käsittelyyn kirkolliskokouksessa esitettyjen mielipiteiden pohjalta. Uudistushenkisyyteen vaikutti myös vuoden 1918 sodan aiheuttama yhteiskunnallisen mielipideilmaston kiristyminen. Niinpä vuoden 1922 lailla oli vähäiset vaikutukset aviottoman lapsen oikeudellisen aseman parantamiseen.

2.2.3 Äitiysvakuutus

Aviottoman lasten aseman parantaminen ei ollut ainoa asia, jota sekä vasemmiston että porvaripuolueiden naiskansanedustajat ajoivat. Sosiaalidemokraattien naiskansanedustajat sekä suomalaisen puolueen Hedwig Gebhard jättivät aloitteet äitiysvakuutuksesta vuoden

⁶⁶ VP 1920, Asiakirjat III:1, Hallituksen esitys 30.

⁶⁷ VP 1921, Pöytäkirjat, 1836.

1908 valtiopäiville. Sosiaalidemokraattien mielestä äitien työssäkäynti esti suoriutumisen varsinaisista äidin tehtävistä. Koska mies ei saanut riittävän suurta palkkaa, oli vaimonkin käytävä töissä. Työnteko puolestaan saattoi vahingoittaa sekä raskaana olevan vaimon että syntymättömän jälkeläisen terveyttä. Synnytyksen jälkeen hänen oli palattava töihin toimeentulon ansaitsemiseksi ja siksi hänen täytyi jättää vastasyntynyt sopimattoman hoidon ja ravinnon varaan. Tämän seurauksena pienten lasten kuolevaisuus oli vähävaraisten parissa paljon suurempaa kuin varakkaimmissa perheissä. Siksi sosiaalidemokraatit ehdottivat aloitteessaan, että hallitus laatisi eduskunnalle esityksen äitiysvakuutuksesta, jota maksettaisiin vähävaraisille synnyttäjille kuusi viikkoa ennen ja kahdeksan viikkoa jälkeen synnytyksen. Gebhardin aloite oli pitkälti samoilla linjoilla kuin sosiaalidemokraattien, mutta hän ehdotti, että äitiysvakuutuksen järjestämistä tutkimaan perustettaisiin komitea. Lisäksi hänen mielestään avustus tulisi jakaa eri luokkiin synnyttäjän tilanteen mukaan, koska ei ollut syytä äitiysvakuutuksen turvin suosia vastuuntunnottomia siveettömiä naisia.⁶⁹

Aloitteet lähetettiin työväenasiain valiokuntaan, mutta sen antama mietintö ei johtanut mihinkään toimiin. Aloitteet uusittiin vuosina 1909 ja 1910, jolloin ne lähetettiin jälleen työväenasiain valiokuntaan. Valiokunnan mielestä äitiysvakuutus tuli liittää sairausvakuutukseen ja siitä oli tehtävä pakollinen niin laajalti kuin mahdollista. Valiokunta ehdotti, että kysymys äitiysvakuutuksesta annettaisiin selvitettäväksi työväen lainsäädäntöä tarkistavalle komitealle, kun se käsittelisi sairausvakuutuksen järjestämistä.⁷⁰

Sosiaalidemokraatit eivät olleet tyytyväisiä työväenasiain valiokunnan mietintöön. Heidän mielestään äitiysvakuutus liitettynä sairausvakuutukseen, joka olisi pakollisena ulotettava mahdollisemman laajalle, jättäisi taloudellisesti heikoimmassa tilanteessa olevat ulkopuolelle. Porvaripuolueiden edustajat asettuivat kuitenkin kannattamaan työväenasiain

⁶⁸ VP 1921, Pöytäkirjat, 2200–2211, 2214–2217; Suomen asetuskokoelma 1922, Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 173.

⁶⁹ VP 1908:I, Liitteet IX, Pärssisen ym. anomusehdotus 74; VP 1908:II, Liitteet IX, Pärssisen ym. anomusehdotus 48; Gebhardin anomusehdotus 221.

⁷⁰ VP 1908:II, Pöytäkirjat, 100; Asiakirjat V:2, Työväenasiain valiokunnan mietintö 6; VP 1909–1910, Liitteet IX, anomusehdotukset äitiysvakuutuksen järjestämisestä; VP 1909, Pöytäkirjat, 167; VP 1910, Pöytäkirjat, 88; VP 1910, Asiakirjat V:2, Työväenasiain valiokunnan mietintö 4.

valiokunnan mietintöä, ja eduskunta laati anomuksen äitiysvakuutuslainsäädännön selvittämisestä ja äitiysvakuutuksen aikaansaamisesta.⁷¹

Aloite äitiysvakuutuksesta toimi jälleen puoluerajojen jakajana naiskansanedustajille yhteisissä kysymyksissä. Sekä sosiaalidemokraattien että porvaripuolueiden puolella oltiin yhtä mieltä äitiyden suojelun tarpeesta, muttei sen toteuttamisen nopeudesta. Porvaripuolueiden taholta haluttiin edetä hitaasti taloudellisiin laskelmiin vedoten. Toisaalta porvaripuolueiden haluttomuutta jakaa äitiysavustusta pelkästään vähävaraisille äideille tukivat näkökannat siveettömyyden ylläpidosta. Aviottomien äitien tuli tyytyä hyväntekeväisyyteen ja köyhänapuun. Porvaripuolueilla ei ollut myöskään halua suoda lainsäädännöllistä erityiskohtelua kodin ulkopuolella työskenteleville äideille, joita he niinkään pitivät eräänlaisina kodinrikkojina. Sosiaalidemokraatit puolestaan lähtivät aloitteissaan juuri työläisäidin aseman järjestämisestä. Oli otettava huomioon ansiotyön pakollisuus, mihin oli sovitettava niin äitiyshuollon ja –vakuutuksen kuin lasten hoidonkin tavoiteltavat periaatteet.⁷²

Porvaripuolueiden ja sosiaalidemokraattien naiskansanedustajien erilainen lähestymistapa äiti-lapsi –kysymyksiin näkyi siten, että sosiaalidemokraatit yhdistivät työelämän sekä naisia, lapsia ja perheitä koskevan sosiaalilainsäädännön, kun taas porvaripuolueet käsittelivät kutakin kysymystä erikseen. Ehkä parhaiten näkökantojen eroavaisuutta havainnollisti kiista naisten yötyökieltoa käsiteltäessä. Sosiaalidemokraattien naisedustajat vaativat naisten yötyökieltoa vetoamalla työläisäidin vaikeuksiin yhdistää ansiotyö lasten ja kodin hoitoon. Sen sijaan porvaripuolueiden naiskansanedustajat vastustivat naisten yötyökieltoa vetoamalla tasa-arvoperiaatteeseen. Porvaripuolueiden puolella pelättiin kiellon johtavan muuhun naisten toimintamahdollisuuksien rajoittamiseen, mikä oli vastoin porvarillisen naisasialiikkeen tavoitteita.⁷³

Porvarisnaisia ja työläisnaisia yhdisti absoluuttinen seksuaalimoraali, siveellisyysretoriikka ja politiikan äitiyspainotus. Molemmat osapuolet ajoivat aviottomien lasten etuja, mutta siinä, missä työläisnaiset samaistivat äidin ja lapsen, porvarisnaiset laittoivat etusijalle

⁷¹ VP 1910, Asiakirjat V:2, Työväenasiain valiokunnan mietintö 4; Eduskunnan anomus (anomusmietintö 4); Pöytäkirjat, 720–725, 733.

⁷² Sulkunen 1989, 49–50.

lapsen, kun taas aviotonta äitiä he pitivät siveettömänä, avioliittoinstituutiota ja koti-ideologiaa rikkovina. Työläisnaisille äitiys oli oikeus, josta piti taistella. Porvarisnaiset puolestaan taistelivat oikeudesta koulutukseen ja itsenäiseen työhön.⁷⁴

2.3 Lapsenmurharikosten lainsäädännön uudistaminen

2.3.1 Esitys lapsenmurha-asetuksen uusimiseksi

Ehdotukset turvakodeista, aviottomien äitien ja lasten oikeudellisen aseman parantamisesta ja äitiysavustuksesta tähtäsivät vähäosaisten naisten ja lasten aseman turvaamiseen, mutta niillä haluttiin estää myös lapsenmurhia. Lapsenmurhaan johtavista syistä oltiin hyvin tietoisia, ja lapsenmurharikoksia käytettiin perusteina vaadittaessa sosiaalisia parannuksia. Myös varsinaisessa aloitteessa lapsenmurharikosten rangaistusten lieventämiseksi haluttiin korostaa sitä, ettei lapsenmurhia estetty rikosoikeudellisella lainsäädännöllä vaan siihen tarvittiin yhteiskunnallisia tukitoimia.

Vuonna 1910 tehtiin sosiaalidemokraattien kansanedustaja Hilja Pärssisen johdolla eduskuntaesitys lapsenmurhaa koskevien rangaistusmääräysten lieventämisestä. Esityksen mukaan kapitalistinen tuotantojärjestelmä asettamalla esteitä avioliitolle ja ylläpitämällä tekopyhiä siveyskäsitteitä oli syynä lapsenmurhiin. Vähentääkseen lapsenmurhia yhteiskunnan oli taloudellisesti, äitiysvakuutuksen, turvakotien ja kunnallisen synnytys- ja hoitoavun turvin, sekä siveellisesti, kunnioittamalla aviotontakin äitiydentilaa, tukea raskaana olevaa äitiä.⁷⁵

Esityksen allekirjoittajien mielestä vuoden 1889 rikoslain lapsenmurhaa koskevat rangaistusmääräykset olivat liian ankaria, jos otettiin huomioon se poikkeuksellinen sieluntila, jossa nainen synnytyshetkellä oli. Aviottoman äidin taloudellisen ahdingon sekä raskauden ja synnytyksen aiheuttaman kunniahätätilan⁷⁶ ymmärtäen oli mahdotonta väittää lapsenmurhan olleen tahallinen, kuten voimassa oleva rikoslaki oletti. Se, että nainen salasi

⁷³ Sulkunen 1989, 50–52.

⁷⁴ Nätkin 1997, Kamppailu suomalaisesta äitiydestä, 38–40.

⁷⁵ VP 1910, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 1.

raskautensa ei kielinyt suunnitelmallisuudesta, vaan naisen elintason ja arvostuksen kannalta ikävän asian kohtaamisen siirtämisestä mahdollisemman kaukaiseksi ajankohdaksi. Synnytyksen alkaessa nainen ei ollut siihen varautunut, ja tässä poikkeuksellisessa tilassa synnytykskipujen kestättömyys saattoi johtaa väkivaltaiseen tekoon vastasyntyntä kohtaan. Siksi lapsenmurhan tehnyttä naista oli pidettävä syyntakeettomana, jollei ollut todisteita siitä, että hän oli tehnyt tekonsa täydellä ymmärryksellä.⁷⁷

Eduskuntaesityksen tekijöiden mukaan lapsenmurhasta tuomittaessa ei tullut siis ottaa huomioon teon vaikuttimia vaan syytetyn sielullinen tila teon hetkellä. Heistä oli julmaa, että ”[y]hteiskunta, joka ei pidä lapsen henkeä arvossa, vaan tukee moninaista kurjuutta, mistä pienten lasten kuolevaisuus tulee suureksi; yhteiskunta, joka kieltäytyy antamasta kehitystä ja kasvatusta lapsille, tämä yhteiskunta ahdistettuaan monin tavoin köyhää, raskauden tilassa olevaa äitiä, tuomitsee kivikovana tämän uhrinsa moniksi vuosiksi kuritushuoneen komeroihin.” Yhteiskunnan tuli suojella yhteisönsä heikoimpia, vastasyntyneitä, mutta ankarat kuritushuonerangaistukset eivät olleet sopivia rangaistusmuotoja lapsenmurhaajaa kohtaan, vaan häntä kohtaan tuli osoittaa pitkälle menevää laupeutta muuttamalla lainsäädäntöä ”ihmisyyden” mukaiseksi. Lapsenmurhaaja kärsi teostaan jo tarpeeksi ilman pitkiä vankeusrangaistuksiaakin. Rangaistusmääräysten alenemisen ei sitä paitsi uskottu johtavan lapsenmurhien lisääntymiseen, sillä korkeatkaan rangaistukset eivät olleet niitä estäneet.⁷⁸

Pärssisen nimeä kantava esitys eduskunnalle oli, että rikoslain 22 luvun 1, 2 ja 4 pykälät kumottaisiin ja niiden tilalle asetettaisiin seuraava säännös: ”*Jos avioton äiti synnyttäessään taikka kohta sen jälkeen on surmannut sikiönsä käymällä siihen käsin, panemalla sen heitteille, tahi laiminlyömällä, mitä sen elossa pitämiseksi olisi ollut tarpeen ja todistetaan tekoa tehdessään olleen täydellä ymmärryksellään, tuomittakoon vankeuteen korkeintaan neljäksi vuodeksi tahi vähintään kolmeksi kuukaudeksi.*”⁷⁹

⁷⁶ Aviottoman naisen synnytystilasta käytettiin nimitystä kunniahätätila tai kunniapakkotila, jossa nainen välttääkseen lapsen mukanaan tuoman häpeän synnytystuskien vaikutuksen alaisena tappoi vastasyntyneen. Ks. esim. VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3, s. 3.

⁷⁷ VP 1910, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 1.

⁷⁸ VP 1910, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 1.

Esitystä ei ehditty käsittelemään vuoden 1910 valtiopäivillä, joten vuonna 1911 se uusittiin. Tällä kertaa se ehti lakivaliokunnan käsiteltäväksi, mutta lakivaliokunnan tekemästä mietintöluonnoksesta vuoden 1911 valtiopäivillä ei vielä päästy keskustelemaan. Vuoden 1912 valtiopäivillä asia vihdoin otettiin käsittelyyn Pärssisen uusiman esityksen pohjalta.⁸⁰

2.3.2 Lakivaliokunnan mietintö

Lakivaliokunnan mietinnössä vastattiin eduskuntaesityksessä vaadittuihin rikoslain 22 luvun muutoksiin muotoilemalla eduskunnan hyväksyttäväksi asetusehdotus. Lapsenmurharikokset aiheuttivat valiokunnan sisällä selvästikin ristiriitaisia tunteita, sillä valiokunnassa kiisteltiin mietintöä tehdessä muun muassa siitä, tulisiko myös avioituneisiin naisiin soveltaa lapsenmurhasäännöksiä. Valiokunnan enemmistö ei kuitenkaan nähnyt siihen syytä, koska aviovaimojen tekemiä lapsensurmia ei juurikaan esiintynyt. Lakivaliokunnan mietinnössä nostettiin esille myös sikiönlähdetys kyseenalaistamalla sen rikollinen luonne. Valiokunta totesi kuitenkin, ettei voinut muuttaa määräyksiä rikoksesta muutoin kuin rangaistusmääräysten osalta.⁸¹

Eduskuntaesityksessä oli ehdotettu lapsenmurhayrityksen rangaistavuuden poistamista. Lakivaliokunnassa ehdotusta kannatettiin jonkin verran. Norjan rikoslakiin nojaten ehdotusta puolustettiin viittaamalla lapsen etuun sekä tekijän vähäiseen vaarallisuuteen yhteiskunnalle. Valiokunnan enemmistö tuli kuitenkin siihen tulokseen, ettei yrityksen rangaistavuutta voitu poistaa, vaikkei lapselle teon yrityksestä vahinkoa olisikaan koitunut. Se perusteli rangaistuksen jättämistä lakiin sillä, että muussa tapauksessa tekoa käsiteltäisiin tavallisena pahoinpitelynä, jolloin äiti voisi joutua ankarammin rangaistavaksi.⁸²

Lakivaliokunta ei voinut myöskään suostua esitykseen, että vain täydellä ymmärryksellä lapsenmurhan tehnyttä voitaisiin rangaista. Se vetosi siihen, että silloin suuri osa

⁷⁹ VP 1910, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 1. Vrt. Liite 1.

⁸⁰ VP 1911, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 4; VP 1912, Liitteet III, Pärssisen ym. eduskuntaesitys 5. Ks. myös Backman Eero, 237–238.

⁸¹ VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3. Ks. myös Backman Eero, 238. Lakivaliokuntaan kuuluivat mm. F. O. Lilius (nuorsuom.), Matti Airola, Anni Huotari, Anton Kotonen, Matti Poutiainen (sd), Iida Yrjö-Koskinen (suom.) sekä Gustaf Rosenqvist ja August Nybergh (rkp).

⁸² VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3.

lapsenmurhasta jäisi rankaisematta, sillä täydellisen selvityksen tekeminen äidin mielentilasta murhan hetkellä olisi mahdotonta jokaisen lapsenmurhatapauksen yhteydessä. Valiokunta ei suostunut myöskään poistamaan pykälää kaksi, joka sisälsi säännöksiä kuoleman tuottamisesta sikiölle.⁸³

Lakivaliokunta totesi voimassa olevan rangaistuksen olevan yleisen oikeustajun mukaan liian ankara, koska lapsenmurharikoksista annettuja rangaistuksia kuvaavan taulukon perusteella oikeuslaitoskin näytti soveltavan alinta rangaistusasteikkoa. Taulukon mukaan rikosten lukuisuus näytti riippuvan varallisuus- ja siveellisyystasosta, joten ankaran rangaistusuhan sijaan oli tarvetta toimenpiteisiin sivistyksellisten ja taloudellisten olojen edistämiseksi, mikäli lapsenmurharikoksia haluttiin estää. Mietinnössä huomautettiin, että kansan varallisuus- ja sivistystaso oli nousussa, joten pelko lapsenmurhien lisääntymisestä rangaistuksen alentamisen myötä oli turha. Lisäksi lakivaliokunta mainitsi, että lapsenmurhaan syyllistyneet eivät olleet rikollisuuteen vajonneita vaan tilapäisiä rikosentekijöitä, jotka eivät muodostaneet yhteiskunnalle niin suurta vaaraa, että heidät olisi suljettava yhteiskunnasta pitkäksi aikaa. Ylipäänsä nuorina rikosentekijöinä lapsenmurhaajiin saatettiin parantavasti vaikuttaa suhteellisen lyhyessäkin aikaa.⁸⁴

Rangaistusuhka ei saanut kuitenkaan olla liian alhainen, etteikö se varottaisi rikkomasta lain säännöksiä, ja jotta se tuntuisi rikosentekijästä kärsimykseltä, ja tyydyttäisi yhteiskunnan rankaisemistarvetta. Niinpä lakivaliokunta suositti varsinaisesta lapsenmurhasta säädetyn rangaistuksen alentamista enintään kahdeksaksi vuodeksi kuritushuonetta tai vähintään kuudeksi kuukaudeksi vankeutta. Muitakin rangaistuspäätyksiä lapsenmurharikoksista lievennettiin lähinnä alentamalla rangaistuksen alarajaa tai poistamalla se kokonaan, joka käytännössä tarkoitti yleisen alarajan eli neljäntoista päivän vankeuden soveltamista vähimmäisenä rangaistuksena.⁸⁵

Lakivaliokunnan mietintöä kohtaan osoitetuissa vastalauseissa tuotiin esille samoja asioita, joista valiokunnan sisälläkin oli kiistelty, kuten yrityksen rangaistavuuden poistamista ja

⁸³ VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3.

⁸⁴ VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3.

⁸⁵ VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3.

sikiönlähdetyksen luvallistamista.⁸⁶ Vastalause sikiönlähdetyksen luvallistamisesta sai tukea yllättävältä taholta, rikosoikeuden ja oikeushistorian professori Allan Serlachiuksen vuonna 1910 Lakimiehessä julkaisemasta artikkelista *Sikiön lähdeämisen rangaistavuudesta*. Artikkelin oli myös lakivaliokunnan tiedossa, sillä mietinnössä oli sikiönlähdetyksen rangaistavuuskeskustelun osalta selviä viittauksia Serlachiuksen tekstiin.⁸⁷

Serlachius käsitteli sikiönlähdetystä monista eri näkökohdista. Hän toi esiin useita ristiriitoja vallitsevien arvojen ja käytäntöjen välillä. Serlachius huomautti, että sikiönlähdetyksestä rankaiseminen oli ristiriidassa oikeusjärjestyksen kanssa, sillä oikeusjärjestys koski syntyneitä ihmisiä. Kuolleilla ja syntymättömällä ei ollut oikeudellisia oikeuksia eikä velvollisuuksia. Jos sikiötä pidettiin lain edessä ihmisenä, niin silloin pitäisi myös sikiönlähdetyksestä rangaista murhana tai tappona. Sen sijaan rangaistukset sikiönlähdetyksestä olivat pienemmät kuin muista henkirikoksista, vaikka se olisi tehty ilman äidin suostumusta. Samaten jos ehkäisymenetelmien käyttö oli sallittua, tuli myös sikiönlähdetykset sallia. Ristiriidan Serlachius näki lisäksi siinä, että yhteiskunta kielsi sikiönlähdetyksen ja kohteli sitten aviottomia lapsia ”paria-luokkana”. Serlachiuksen mukaan lapsenmurhat eivät loppuisi ennen kuin sikiönlähdetykset sallittaisiin. Lapsenmurhan rangaistusasteikko voitaisiin tällöin pitää korkealla, sillä silloin äidillä olisi ollut mahdollisuus valita luvallisen sikiönlähdetyksen tai rikollisen lapsenmurhan välillä.⁸⁸

2.3.3 Lapsenmurhakeskustelu eduskunnassa

Keskustelu lapsenmurhien rangaistusmääräysten lieventämisestä eduskunnassa oli kiihkeä kuten käsittelety turvakodeista ja aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantamisesta. Hilja Pärssinen painotti lapsenmurhaajan syyntakeetonta tilaa synnytyksen hetkellä. Ulkomaalaisten tutkijoiden tuloksiin nojautuen hän esitti, että raskaana oleva avioton nainen salasi tilansa peläten työpaikkansa menetystä sekä häpeää ja uskotteli itselleen synnytyshetken olevan vielä kaukana, jotta voisi tehdä töitä mahdollisimman pitkään. Kun synnytys sitten alkoi, se yllätti naisen täysin ja suuressa hädässä harkintansa kadottaneena

⁸⁶ VP 1912, Asiakirjat V:1, Lakivaliokunnan eduskuntaesitysmietintö 3.

⁸⁷ Backmann Eero, 243–244.

⁸⁸ A. S. 1910, Sikiön lähdeämisen rangaistavuudesta, 126, 132–136.

tämä päätyi tappamaan lapsensa. Pärssisen mielestä yhteiskunnalla ei ollut oikeutta tuomita lapsenmurhaajia, kun se itse ei suostunut tarjoamaan apua heille. *“Todellinen syyllinen lapsenmurhaan ei ole se äiti, joka on teon tehnyt, vaan se on yhteiskunta.”* Sikiönlähdetystä Pärssinen ei ollut valmis luvallistamaan terveystarve riskin takia.⁸⁹

Niinikään sosiaalidemokraattien edustaja Anni Huotari piti köyhyyttä ja vääriä siveellisyyksikäsityksiä syinä lapsenmurhiin. *“On nimittäin aviottoman lapsen syntymää pidetty rikoksena ja tästä syytetty ainoastaan naista. - - Nuori kokematon nainen, joka on pettynyt sen miehen suhteen, joka on hänen lapsensa isä, yksinäisenä, hyljättyinä, varattomana, sielun ja ruumiin puolesta riutuneena, joutuu lapsenmurhaajaksi.”* Huotarin mukaan lapsenmurha oli rikos, joka itse rankaisi tekijäänsä, joten liian korkeita rangaistuksia ei tarvittu. Laiminlyönnistä tapahtuneen vastasyntyneen kuoleman ja lapsenmurhan yrityksen Huotari olisi jättänyt rankaisematta vedoten synnytyksen jälkeiseen heikkoudentilaan. Oli parempi, että äiti sai jäädä hoitamaan lastaan murhayrityksestä huolimatta kuin, että lapsi jäisi ilman äitinsä hoivaa äidin vankilaan sulkemisen vuoksi.⁹⁰

Isän vastuuta lapsenmurhasta painottivat suomalaisen puolueen edustaja Iida Yrjö-Koskinen ja nuorsuomalaisten Tekla Hultin. Heidän mielestään lapsenmurhat jatkuisivat niin kauan kuin isää ei ankarammin kuin sakoin tai vähäisellä vankeudella rangaistaisi siitä, että tämä oli jättänyt raskaaksi tekemänsä naisen oman onnensa nojaan. Lisäksi he paheksuivat vastalauseita, jossa ehdotettiin sikiönlähdetyksen luvallistamista. Yrjö-Koskisesta sikiönlähdetyksen salliminen johtaisi suureen siveelliseen rappioon, kun taas Hultin piti toimenpidettä naisen terveydelle liian vaarallisena ja luonnonvastaisena.

Sosiaalidemokraattien J. W. Latvalalle lapsenmurhat olivat esimerkki yläluokan miesten harrastamasta sorrosta alaluokan naisia kohtaan. Lisäksi hän syytti kirkkoa aviottomien äitien ylenkatsomisesta. Latvala puolusti sikiönlähdetyksen sallimista, sillä siten estettäisiin ”sälittävien ihmisyyksilöiden” syntyminen. Hän esitti jopa ajatuksia rodunjalostuksesta. Latvala vetosi myös siihen, että koska nainen joutui etupäässä huolehtimaan lapsesta, hänellä täytyi olla oikeus määrätä omasta ruumiistaan. Siveelliseltä kannalta katsoen ehkäisyn käyttö oli samanarvoista kuin sikiönlähdetyksellä, kunhan tämä tapahtui ensimmäisten

⁸⁹ VP 1912, Pöytäkirjat, 236–241, 311–312.

⁹⁰ VP 1912, Pöytäkirjat, 296–298.

kuukausien aikana ammatti-ihmisten toimesta. Jos siis ehkäisyä ei ollut kielletty, oliko oikeutta kieltää sikiönlähdetyks.⁹¹

Suomalaisen puolueen O. A. Sjöstedt-Jussila piti esitystä sikiönlähdetyksen sallimisesta osoituksena siveyskäsitteiden hölymisyä arveluttavissa määrin. Antti Hannisen mielestä sikiönlähdetyksen salliminen olisi ollut yhtä kuin murhan ja haureuden salliminen ja sitä paitsi terveydellisesti vaarallista. Leonard Typpö oli puoluetovereidensa linjoilla ja ihmetteli, miksi pitäisi sallia ”hatureuden rikos” vieläkin suuremmalla rikoksella.⁹²

Lakivaliokunnan mietintö lähetettiin suureen valiokuntaan, joka teki siihen ainoastaan yhden muutoksen vähentämällä alinta rangaistusta lapsenmurhasta kuudesta kuukaudesta kolmeen.⁹³ Osa porvaripuolueiden edustajista oli sekä vastalauseissaan että eduskunnan toisessa käsittelyssä sitä mieltä, että suuri valiokunta oli alentanut alinta rangaistusta lapsenmurhasta liian paljon. He pitivät liian alhaisten rangaistusten myöntämistä ihmishengen arvon vähentämisenä, vaikkakin lapsenmurhassa oli monia lieventäviä seikkoja ottaen huomioon tilanteen, jossa siihen syyllistettiin.⁹⁴

Suomalaisen puolueen edustaja J. A. Mannermaa muistutti, että lapsenmurhaajien joukossa oli sellaisiakin naisia, joille lapsenmurha oli rikollisen ja turmeltuneen elämän viimeinen hirveä teko. Tällaisia naisia, lapsenmurharikoksen uusineita ja ”brutaaleimpia” lapsenmurharikoksia varten korkein rangaistusmäärä oli pidettävä korkeana. Maalaisliiton Santeri Alkio oli samaa mieltä siitä, että korkein rangaistus tuli säilyttää kahdeksassa vuodessa tällaisia tapauksia varten, mutta hänestä suuren valiokunnan ehdottama kolmen kuukauden alin rangaistus oli kannatettava kahdestakin syystä. Ensinnäkin tuntui lähes rikokselta tuomita sääliä olosuhteissa lapsenmurhaan syyllistynyt. Toiseksi alimman rangaistuksen korottamiseen olisi syytä vasta silloin, kun myös rikostoveri eli mies saataisiin rangaistuksen alaiseksi.⁹⁵

⁹¹ VP 1912, Pöytäkirjat, 299–306.

⁹² VP 1912, Pöytäkirjat, 306–307, 311.

⁹³ VP 1912, Asiakirjat V:1, Suuren valiokunnan eduskuntaesitysmietintö 5.

⁹⁴ VP 1912, Pöytäkirjat, 400–409.

⁹⁵ VP 1912, Pöytäkirjat, 402–404, 406.

Lakikohtaisessa käsittelyssä sikiönlähdetyksen rankaisemisesta saatiin aikaan vielä vilkas keskustelu. Sosiaalidemokraatit väittivät, että sikiönlähdetyks oli paremmin tunnettu ja käytetympi menetelmä varakkaissa perheissä kuin varattomien joukossa. Sosiaalidemokraattien Edvard Hänninen-Valpas syytti porvareita työläisten lasten tapattamisesta yhteiskunnallisella kurjuudella. Sosiaalidemokraateista Hilja Pärssinen oli vapaata sikiönlähdetystä vastaan ja ehdotti, että teko olisi luvallinen ainoastaan, jos sen tekisi lääkäri lääketieteellisestä syystä. Lakiehdotus hyväksyttiin kuitenkin lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti.⁹⁶

Porvaripuolueet eivät kumonnet lakiehdotusta siksi, että se oli lähinnä heidän sanelemansa, vaikka aloite oli sosiaalidemokraattien puolelta tullutkin. Sosiaalidemokraatit hyväksyivät lakiehdotuksen siksi, että sen hylkääminen olisi tiennyt uudistuksen estymistä kokonaan. Kun lakiehdotus oli kokonaisuudessaan hyväksytty eduskunnassa, se meni senaattiin. Lakiehdotuksen lainsäädännöllinen oikeudellisuus ja sen vastaavuus Venäjän rikoslain kanssa tarkistettiin. Senaatti lähetti lakiehdotuksen puoltavan lausunnon kanssa Pietariin, jossa Nikolai II vahvisti sen 6.6.1914. Suomen suuriruhtinaanmaan uusi lapsenmurha-asetus julkistettiin viikko sen jälkeen.⁹⁷

Vuoden 1914 lapsenmurha-asetus oli edistystä siinä mielessä, että lapsenmurhaajan ongelmallinen tilanne ymmärrettiin entistä paremmin eikä pidetty oikeudenmukaisena rangaista lapsenmurhaajaa liian ankarasti teosta, johon myös vastuunpakoinen isä ja tuomitsevat asenteet olivat syypäinä. Kokonaan rankaisematta lapsenmurhaajaa ei kuitenkaan voitu jättää, sillä kyse oli sentään ihmishengen menettämisestä. Ajatus sikiönlähdetyksen sallimisesta varsinaisten lapsenmurhien ehkäisymielessä oli aikaansa edellä eikä sillä ollut vielä mahdollisuutta päästä edes vakavasti harkittavaksi vaihtoehdoksi. Sikiönlähdetyksen laillistamisen ottaminen esille kuvasti kuitenkin 1900-luvun alun tilannetta, jossa sikiönlähdetyksrikokset olivat ensi kertaa ohittamassa lukumäärässään varsinaiset lapsenmurharikokset.

⁹⁶ VP 1912, Pöytäkirjat, 413-422, 445-450.

⁹⁷ Backman Eero, 247; ks. Liite 2, Armollinen asetus Rikoslain 22 luvun 1, 5 ja 8 §:n sekä 44 luvun 3 §:n muuttamisesta ynnä 22 luvun 4 §:n kumoamisesta 21.

Lapsenmurhakeskustelussa nousi jälleen esiin sosiaalidemokraattien ja porvaripuolueiden ero äiti-lapsi –ajattelussa. Sosiaalidemokraatit olisivat jättäneet lapsenmurhan yritykseen syyllistyneen rankaisematta, koska ajattelivat yhteiskunnan hyötyvän rankaisua enemmän siitä, että lapsi ja äiti saivat pitää toisensa. Porvaripuolueiden edustajat nostivat lapsen etusijalle eivätkä uskoneet lapsenmurhaa yrittäneen olevan rankaisutta sovelias äiti lapselleen. Porvaripuolueiden edustajien mielipiteisiin kietoutui myös ajatus siveettömästä naisesta, jota ei tulisi päästää rankaisutta niin vakavasta rikoksesta kuin lapsenmurha, joka oli seurausta aiemmasta rikoksesta siveellisyyttä vastaan. Vaikka porvaripuolueetkin vastustivat aviottomien äitien tuomitsevaa kohtelua, joka ymmärrettiin yhdeksi syyksi lapsenmurhiin, ne eivät voineet vältyä ajatukselta, että siveettömyydestä seurasi rankaisu. Sosiaalidemokraatit puolestaan näkivät siveettömyydenkin luokkajakoisena. Heidän mielestään rikkaat pääsivät siveettömyydestään rankaisutta, koska heillä oli rahaa poistaa siitä syntynyt ongelma⁹⁸. Köyhät sen sijaan joutuivat vastuuseen siveettömyydestään synnyttäessään aviottoman lapsen tai syyllistyessään lapsenmurhaan.

3. RIKOLLISET SIKIÖNLÄHDETYKSET VÄESTÖNKASVUN UHKANA

3.1 Väestötieteelliset uhkakuvat sosiaalisten uudistusten perustana

3.1.1 Vuoden 1918 jälkeinen yhteiskunnallinen tilanne

Koska vuoden 1918 sota jätti merkkinsä yhteiskunnalliseen kehitykseen, on sen jälkeistä sosiaalista uudistustyötä tarkasteltava osana lapsenmurharikosten kehitystä. Vuoden 1918 sisällissodan kiristämästä yhteiskunnallisesta ilmapiiristä huolimatta moni työväestön vaatima uudistus toteutui sodan jälkeen. Kunnallislaililla myönnettiin yhtäläinen äänioikeus kunnallisvaaleissa kaikille 21-vuotta täyttäneille, kapinasta tuomittuja lukuunottamatta. Kuntien tehtävien laajentuessa ja hallinnon uudistuessa yhteiskuntaluokkien voimasuhteiden mukainen vallanjako toteutui paikallistasolla, minkä myötä työväestönkin vaikutusvallan mahdollisuudet lisääntyivät. Samalla työväestö saatiin sidottua yhteiskuntaan kapinasta huolimatta.⁹⁹

⁹⁸ Ks. esim. VP 1912, Pöytäkirjat, 302.

⁹⁹ Haapala 1995, Kun yhteiskunta hajosi, 225, 245–246.

Kiireisimpänä sosiaalipoliittisena ongelmana pidettiin sotaorpojen huollon järjestämistä. Sodan seurauksena yli 1.000 lasta oli jäänyt täysorvoksi. Yhteensä huolenpitoa tarvitsevien lasten määrä kohosi 25.000, kun mukaan laskettiin pitkäaikaisen vankeustuomion saaneiden lapset. Toimenpiteet huollon järjestämiseksi vaihtelivat lasten sosiaalisen taustan perusteella. Valkoisten orpojen ja leskien toimeentulo turvattiin erillisellä lailla, koska punaisten orpolapsiin sovellettua köyhänapua sekä perhe- ja lastenkotisijoituksia pidettiin ”lainkuuliaisten kansalaisten” lapsille liian nöyryyttävinä. Takaamalla punaorvoille kuitenkin riittävät avustukset haluttiin estää katkeroituminen ja kielteinen suhtautuminen yhteiskuntaan. Tavoitteena oli kasvattaa punaisten lapset isänmaallisiksi ja ahkeriksi kansalaisiksi ja siten estää kapinoinnin jatkuminen. Köyhänapua saavat joutuivat alistumaan samalla köyhäinvalvontaviranomaisten valvontaan, joka kohdistettiin erityisesti punaleskien siveyteen, sillä yksi avioton lapsi lisää tiesi lisärasitetta köyhäinhoidolle. Työläisäidit nähtiin yhteiskunnalle vaarallisina henkilöinä, joiden ei voitu sallia kasvattavan lapsiaan. Punaisten lapset saatettiin tässä tarkoituksessa jopa erottaa kasvuympäristöstään ja sijoittaa ”tervehenkiseen” perheeseen, varsinkin sodassa vähän vahinkoja kärsineelle Pohjanmaalle, mitä työväenliike ankarasti arvosteli.¹⁰⁰

Sotaorpo-ongelman lisäksi kiirehdyttiin maatalousreformia, koska valtaväestön toimeentulo oli kiinni maataloudesta. Seuraavaksi valtio kohdisti lainsäädäntötoimensa työelämän uudistamiseen. Laatimalla työelämän perusnormisto toivottiin yhteiskunnan sisäisen rakenteen vahvistuvan. Sosiaalisissa ongelmatilanteissa, joissa yksilö tai perhe ei selviytynyt taloudellisesti, tukeuduttiin vuoden 1879 vaivaishoitoasetukseen, kunnes vuonna 1922 saatiin uusi köyhäinhoitolaki. Köyhäinhoitolaki velvoitti huolehtimaan omasta ja lähiomaisten toimeentulosta. Kunnan tuli järjestää elatus ja hoito, jos henkilö ei siihen itse kyennyt. Köyhäinhoito perustui pitkälti sellaiseen yksilökeskeiseen ajatukseen, että köyhyyden syy oli yksilön fyysisessä, psyykkisessä ja siveellisessä rappiossa, vaikka ongelmien yhteiskunnallinen tausta tunnustettiin. Tämän periaatteen vuoksi köyhäinhoitoa ei annettu täysin vastiikkettomasta, vaan avun sai useimmiten työsuoritusta vastaan. Näin haluttiin vaalia työmoraalia, säästäväisyyttä ja siveellisyyttä sekä pitää

¹⁰⁰ Kaarninen 1984, Punaorvon tarina, 1–2, 14–15, 18–20, 23; Sulkunen 1989, 72–74; Urponen 1994, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon, 163.

kustannukset kurissa. Uudistuksista huolimatta laki ei kyennyt poistamaan köyhyyttä aivan toiveiden mukaisesti eikä yhdenmukaistamaan valtakunnallista köyhäinhoitoa.¹⁰¹

Julkinen sosiaalijärjestelmä jäi uudistuksista huolimatta melko hajanaiseksi ja huoltopainotteiseksi. Sosiaalisista uudistuksista aiheutunut taloudellinen rasitus ei kaatunut yksistään valtion päälle, vaan osasta kustannuksista vastasivat erilaiset oma-apujärjestelmät, työnantajien¹⁰² sosiaalitoiminta ja sosiaalialan järjestöt, joiden osuus sosiaalipolitiikasta oli merkittävä maailmansotien välisellä ajalla. Työväestö perusti omia, epävirallisia apujärjestöjä. Toimintamahdollisuudet olivat kuitenkin resurssien puutteessa pienet. Monet hyväntekeväisyysjärjestöt paneutuivat erityisesti lasten ja lapsiperheiden auttamiseen, kuten vuonna 1920 perustettu Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä vuonna 1922 perustettu Kasvatuskotiyhdistys. Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys (NNKY) harjoitti sotaorpotyötä ja piti yllä huoltolaitoksia. Turvakotihankkeet 1900-luvun vaihteesta toteutuivat yksityisin varoin perustettuina, turvattomille naisille ja lapsille suunnattuina koteina.¹⁰³

Siitä huolimatta, että työväki hävisi vuoden 1918 kapinansa, he myös voittivat jotain, sillä heidän vaatimansa uudistukset toteutettiin kansan eheyden nimissä.¹⁰⁴ Sodan jälkeinen taloudellinen tilanne¹⁰⁵ asetti rajat sosiaalisten uudistusten mittavuudelle, mutta toisaalta yhä ajateltiin, että kurjuus oli osittain itseaiheutettua, joten yhteiskunta ei ollut valmis

¹⁰¹ Urponen, 174, 177–179, 182–183. Aiemmin kunnan oli tullut huolehtia vain lapsien, leskien, työkyvyttömiä, sairaiden ja muiden vaivaisten elatuksesta, mutta nyt sen tuli tarjota apuansa kaikille sitä tarvitseville. Alaikäiset eli alle 16-vuotiaat olivat erityisasemassa. Ruotohoito ja vaivaishuutokaupat kiellettiin. Ensisijaiseksi auttamismenetelmäksi tuli kotiaavustus. Työsuoritukset perustuivat siihen, että sosiaalihuollon laitoksissa tuli osallistua työntekoon omien taitojensa ja voimiensa mukaan. Työttömillä teetettiin hätäaputoita. Avustukset perittiin takaisin, jos se oli mahdollista avunsaaneen toimeentuloa vaarantamatta. Myös silloin avustus perittiin takaisin, jos sen saajana oli ollut henkilö, jonka huollon lähiomaiset olivat laiminlyöneet. Elatusvelvollisuudesta luistaneet sekä siveettömästi eläneet naiset sijoitettiin työlaitoksiin, kunnes olivat korvanneet avustuksen tai vaikuttivat kykeneviltä huolehtimaan elatuksesta.

¹⁰² Työnantajat tarjosivat asuntoja ja viljelypalstoja työntekijöilleen sekä aterioita ruokalassa ja terveystalouksia sairastuvassa. Huoltorahastoista myönnettiin pitkään palvelleille avustusta, ja he saivat jäädä tehtaan asuntoon tai siirtyä tehtaan vanhainkotiin. Yleisen sosiaalivakuutuksen puutteita paikattiin työväenapukassoilla, joihin kuulumisen oli useissa työpaikoissa pakollista. Työnantajat eivät tarjonneet sosiaalisia tukitoimia pelkästään hyvästä sydäimestä, vaan taustalla oli halu kontrolloida työntekijöitä, sitoa heitä avustusten muodossa paikkakunnalle, valvoa kustannuksia sekä hidastaa palkkakehitystä avustukseen vedoten. Urponen, 185–186.

¹⁰³ Urponen, 184. Kasvatuskotiyhdistys on myöhemmin tunnettu nimellä Koteja Kodittomille Lapsille ja Pelastakaa Lapset r.y.

¹⁰⁴ Ks. Haapala, 245–256.

tarjoamaan apuansa runsain mitoin, vaan apua vastaan oli myös tehtävä itse töitä. Kuria, oikeaa kasvatusta ja omavastuuta korostettiin. Niillä keinoilla oli kansalaisista saatava moraaliltaan kunnollisia, jotta vuoden 1918 tapahtumilta vältyttäisiin tulevaisuudessa. Tähän tehtävään tuli koko yhteiskunnan osallistua. Vuoden 1918 jälkeiset sosiaalipoliittiset uudistukset eivät olleet kuitenkaan riittäviä aviottomille, raskaaksi tulleille naisille tai taloudellisten vaikeuksien kanssa kamppaileville äideille. Lapsenmurhat olivat vähenemässä, mutta niiden tilalle tulivat sikiönlähdetykset sellaisissa määrin, että ongelma alkoi saada osakseen väestötieteellistä huomiota¹⁰⁶. Sikiönlähdetyksessä oli lapsenmurhaa vaivattomampi tapa päästä eroon ei-toivotusta lapsesta. Siitä selviytyminen rangaistuksetta oli myös lapsenmurhaa helpompaa.

3.1.2 Äitiyshuoltokysymyksestä sosiaalisten uudistusten vauhdittaja

Lisää uudistuksia sosiaaliturvaan tehtiin 1930-luvun lamavuosien jälkeen. Vuonna 1936 laadittiin sosiaalihuollon peruslait, jotka eriyttivät sosiaalihuollon yhden lain sijaan useaksi erillislaiksi lastensuojelusta sekä irtolais- ja alkoholihuollosta. Vuoden 1922 köyhäinhuoltolakea sovellettiin yhä toimeentulo-ongelmista kärsivien kohdalla, mutta erillislait täydensivät sitä esimerkiksi lasten elatusta koskevissa tapauksissa. Lastensuojelulakea sovellettiin turvattomiin, huonosti hoidettuihin, ”siveellisesti vaarannettuihin”, ”hairsuttuneisiin” tai muusta syystä erityisen hoidon ja kasvatuksen tarpeessa oleviin lapsiin ja nuoriin. Irtolaislaki kohdistui kerjäten tai epäsiiveellisesti toimeentulonsa hankkiviin sekä elatusvelvollisuutensa laiminlyöviin. Alkoholilaki määritteli toimenpiteet, joilla puuttua alkoholiongelmaan, jota vuonna 1932 päättynyt, kaksinaismoraalia ylläpitänyt kieltolaki ei ollut kyennyt ratkaisemaan. Erillislait antoivat

¹⁰⁵ Suomen valtiollisen tilanteen järjestäminen kasvatti menoja joka suhteessa. Suurimmat menot aiheuttivat sotalaitos ja valtiolle kertynyt velka, jota hallinnon järjestäminen ja elintarvikepula vielä lisäsivät. Haapala, 248.

¹⁰⁶ Vuonna 1939 julkaisemassa artikkelissaan Aulis Apajalahti selvitteli keskenmenojen lisääntymistä 1900-luvun alusta 1930-luvulle ja totesi niiden osaltaan vaikuttaneen syntyvyyden alenemiseen Suomessa. Hänen tilastonsa pohjautuivat Helsingin sairaaloissa hoidettuihin keskenmenotapauksiin, mutta hän huomioi luvuissaan myös hoidon ulkopuolelle jääneet keskenmenot. Apajalahden laskelmien mukaan 30-luvun puolivälissä jo joka kolmas raskaus päättyi keskenmenoon, mikä viittasi sikiönlähdetyksen yleistymiseen. Apajalahti totesi keskenmenojen nousseen jyrkästi vuodesta 1908 vuoteen 1917, jonka jälkeen suuntaus oli ollut loivassa mutta jatkuvassa kasvusuunnassa. Alkunousun hän uskoi johtuneen maailmansodan vaikutuksesta ja ”tapoja turmelleiden” venäläisten sotilaiden suuresta lukumäärästä. Apajalahti huomioi myös jyrkän nousun vuosina 1919–1921, minkä hän arveli johtuneen vuoden 1918 sodan jälkeisestä taloudellisesta pulasta ja sodan aiheuttamasta siveellisten arvojen höltymisestä. Apajalahti 1939, Keskenmenojen

sosiaalihuoltolautakunnille pitkälti samanlaisia toimintavaltuuksia, joita poliiseilla ja tuomioistuimilla oli rikosasioissa. Vuoden päästä sosiaalihuollon perustuslakien antamisesta Suomeen saatiin myös kansaneläkelaki.¹⁰⁷

Sosiaaliturvan kehittämiseen 1930-luvulla vaikutti huoli kansan elinvoiman vähenemisestä. Ruotsissa Gunnar ja Alva Myrdal olivat esittäneet vuonna 1934 julkaistussa, alhaisen syntyvyyden aiheuttamaa väestökriisiä kuvanneessa kirjassaan, että lasten lisäämiä perhekustannuksia tulisi tasata sosiaalipoliittisilla tukitoimilla. Gunnar Modeenin vuonna 1934 esittämän väestöennusteen mukaan väestökehitys kohtaisi Suomessa ennen pitkää laskusuunnan, jos vallitseva kehityssuuntaus jatkuisi, millä tarkoitettiin syntyvyyden säännöstelyn yleistymistä ja siitä seurannutta lapsiluvun jyrkkää alenemista etenkin kaupungeissa. Kun 1910-luvulla lapsia oli Suomessa vuosittain syntynyt 90.000, 1930-luvulla vastaava luku oli noin 70.000. Rahataloudessa elävälle perheelle lapsi ei enää ollut lahja vaan pikemminkin taloudellinen rasite.¹⁰⁸

Väestökehityksen uhkakuvien torjumiseksi kehitettiin sekä terveys- että perhepolitiikkaa. Vuoden 1927 terveydenhoitolaki pyrki takaamaan terveellisen elin- ja työympäristön, puhtaan veden ja pilaantumattomat elintarvikkeet. Toimenpiteillä tähdättiin varsinkin lapsikuolleisuuden pienentämiseen. Siinä auttoi erityisesti neuvolatoiminnan laajentaminen kunnalliseksi vuonna 1931. Äitiysneuvolatoiminnan aloittamisesta kunnissa säädettiin vuonna 1944. Perhepoliittisista uudistuksista ensimmäinen oli vanhanpojanveron osoittaminen yksinäisille 24 vuotta täyttäneille henkilöille vuonna 1935. Vuonna 1948 kehitettiin lapsilisäjärjestelmä. Kodinperustamislainaa myönnettiin vuosina 1940 ja 1945 säädettyjen lakien perusteella.¹⁰⁹

Vuonna 1929 Miina Sillanpään johdolla oli tehty toivomusaloite eduskunnassa eläkemuoitoisen lapsiavustuksen antamisesta vähävaraisille äideille. Toivomusaloitteessa

lisääntymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä Helsingin sairaaloista vuosilta 1901–1937 kerätyn aineiston perusteella, 263–271.

¹⁰⁷ Urponen, 195–199. Suomessa ei ollut ollut tapaturmavakuutusta lukuunottamatta sosiaalivakuutusta. Sosiaalivakuutusta pidettiin kalliina ja helposti saatavana etuutena sen uskottiin johtavan väärinkäytöksiin ja omavastuun heikkenemiseen. Sosiaalivakuutuksen toteutumista hidastutti kiista siitä, pitäisikö ensin toteuttaa työväen- vai kansanvakuutus. Lopulta vuonna 1937 toteutettiin kansanvakuutus, kun taas sairausvakuutuksen ja työeläkkeiden toteutuminen siirtyi aina 1960-luvulle asti.

¹⁰⁸ Karisto, Takala & Haapola 1997, Matkalla nykyaikaan, 278; Urponen, 201–202.

¹⁰⁹ Urponen, 201–203.

korostettiin sitä, että lastenhuolto ja –kasvatus olivat yhteiskunnan tärkeimpiä tehtäviä. Lasten kasvatuksen kannalta oli välttämätöntä, että yhteiskunta maksaisi lapsiavustusta yksinäisille äideille, leskille tai aviomiehensä hylkäämille, jotta heidän ei tarvitsisi käydä töissä kodin ulkopuolella. Avustus oli toivomusaloitteen mukaan tehtävä eläkemuotoiseksi sen vuoksi, ettei sille tulisi köyhäinhoidon leimaa. Aloite uusittiin vuoden 1930 valtiopäivillä ja lähetettiin työväenasiainvaliokuntaan, joka ehdotti, että aloitteen hyväksymisen sijaan eduskunta jäisi odottamaan sosiaalivakuutuskomitean ehdotusta. Valiokunnan mietintöä kohtaan esitettiin vastalause, jossa toivottiin eduskunnan hyväksyvän toivomusaloitteen, koska asian käsittely sosiaalivakuutuksen yhteydessä lykkäisi sitä pitkälle tulevaisuuteen.¹¹⁰

Aloitteen käsittely eduskunnassa noudatteli 1900-luvun alkuvuosikymmenien aviottomien äitien eduista ja turvasta käytyjä eduskuntakeskusteluja. Miina Sillanpää korosti, että toivomusaloitteessa oli kyse pelkästään periaatteellisesta päätöksestä, että eduskunta esittäisi asiaa hallituksen valmisteltavaksi. Kokoomuksen edustaja B. H. Päivänsalo vastusti Sillanpään esitystä, koska hänen mielestään ei voitu hyväksyä toivomusaloitetta, jossa ehdotettiin eläkemuotoisen äitiysavustuksen myöntämistä myös aviottomille äideille. Päivänsalon mielestä se olisi palkinto siitä, että avioliiton pyhyyttä vastaan oli rikottu. Päivänsalon käsityksen mukaan miesten jättämiä naisia piti auttaa, muttei saatu samalla sekoittaa kaikkia siveyskäsitteitä, joiden suhteen Suomen kansa oli vanhakantainen. Päivänsalon puhe kuohutti erityisesti vasemmiston edustajia, jotka pitivätkin useita puheenvuoroja Päivänsaloa vastaan.¹¹¹

Työväenasiainvaliokunnassa istunut Kokoomuksen Antero Lamminen puolusti valiokunnan mietintöä sillä, että oli turha esittää hallituksen valmisteltavaksi sellaista, jota jo sosiaalivakuutuskomiteassa valmisteltiin. Kokoomuksen Kaino Oksanen sen sijaan ei pitänyt varmana sitä, että asian käsitteleminen kuului sosiaalivakuutuskomitean töihin. Hän myös huomautti, että aloitteessa esitettiin, että avustus evättäisiin epäsiiveellistä elämää viettävilä äideiltä. Oksanen ehdotti, että ”*eduskunta kehoittaisi hallitusta harkitsemaan kysymystä eläkkeenluontoisen lapsiavustuksen antamisesta vähävaraisille äideille, jotka*

¹¹⁰ VP 1929:II, Liitteet IX, Sillanpään ym. toivomusaloite 64; Pöytäkirjat, 179; VP 1930:II, Liitteet X, Sillanpään ym. toivomusaloite 63; Pöytäkirjat, 200; Asiakirjat V:2, Työväenasiainvaliokunnan mietintö 2.

¹¹¹ VP 1930:II, Pöytäkirjat, 982–990.

itse elättävät ja kasvattavat lapsensa, sekä aikanaan antamaan tarpeelliseksi katsomansa esityksen eduskunnalle”. Oksasen esitys hyväksyttiin, ja sen pohjalta eduskunta laati toivomuksensa hallitukselle.¹¹²

Vuonna 1937 hallitus antoi esityksen äitiysavustuslaiksi. Eduskunnan hyväksyttyä sen lopulta kaikille vähävaraisille suomalaisille naisille ryhdyttiin jakamaan 450 markan edestä äitiysavustusta, jota myönnettiin asuinpaikan huoltolautakunnalta.¹¹³ Vuonna 1941 hallitus antoi uuden esityksen äitiysavustuslaista, joka valiokuntien ja eduskunnan käsittelyissä muokattiin vähävaraisuusehdoiltaan laajemmaksi kuin vuoden 1937 laki. Rahasumma nousi 600 markkaan. Maalaisliiton edustaja Aino Luostarinen ehdotti käsittelyssä äitiysavustuksen tekemistä yleiseksi ja yhtäläiseksi, mutta vaikka ajatus saikin kannatusta, sitä ei rahavarojen puutteessa ollut mahdollista toteuttaa.¹¹⁴ Asian yhteiskunnallista tärkeyttä osoitti se, että sotatilasta huolimatta äitiysavustulakia paranneltiin lähes vuosittain muun muassa korottamalla sitä tuhanteen markkaan vuonna 1943. Vuonna 1949 hallituksen esityksestä avustus myönnettiin kaikille sitä hakeville äideille. Väestöpoliittisen linjauksen myötäisesti avustuksen saamisen ehtona oli kuitenkin, että äidin oli käytävä raskauden aikana terveystarkastuksessa.¹¹⁵ Näin saatiin äidit tehokkaasti terveydenhuollon piiriin ja lasten kuolleisuus vähenemään entisestään.

Äitiysavustuskäsittelyissä ilmi tullut kysymys aviottomien äitien elatuksen turvaamisesta oli yhä kiistelynalainen keskustelunaihe. Vuoden 1922 laki aviottomien lasten oikeudellisesta asemasta ei ollut tuonut huomattavia parannuksia, sillä maksujen perintä isiltä oli osoittautunut vaikeaksi ja riippui yleensä lastenvalvojan tehokkuudesta¹¹⁶. Vuonna 1927 eduskunta oli hallituksen esityksestä hyväksynyt lain, jolla vuoden 1922 lakia avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista muutettiin hieman. Sillä ei kuitenkaan ollut mainittavia vaikutuksia aviottoman lapsen elatukseen ja perintöoikeuteen.¹¹⁷ Näitä vähäisiä muutoksia lukuunottamatta aviottomien äitien ja lasten aseman parantamiseksi ei juurikaan tehty esityksiä. Aviottomat lapset jäivät huomattavissa määrin, lakimuutoksista huolimatta

¹¹² VP 1930:II, Pöytäkirjat, 984, 991; Asiakirjat V:2, Eduskunnan toivomus, toivomusaloitementietintö 11.

¹¹³ VP 1937, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 12; Pöytäkirjat, 1357.

¹¹⁴ VP 1941, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 21; Työväenasiainvaliokunnan mietintö 2; Suuren valiokunnan mietintö 38; Pöytäkirjat, 622–623, 682–683.

¹¹⁵ VP 1943, Asiakirjat III:1, Hallituksen esitys 100; Suuren valiokunnan mietintö 86; Pöytäkirjat, 1081–1083, 1101; VP 1949, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 11; Suuren valiokunnan mietintö 14; Pöytäkirjat, 435.

¹¹⁶ Pulma, 167–168.

köyhäinavun varaan. Pikemminkin lait johtivat aviottomien äitien ja lasten yhteiskunnallisen kontrollin tiukentumiseen.¹¹⁸

Lakitieteen tohtori Ilmari Melander käsitteli avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeudellista asemaa *Lakimieheissä* vuonna 1948. Hänen mielestään vallitsevan oikeuskäsityksen mukaista ei ollut ” *antaa syntyperäänsä syyttömien lasten kärsiä vanhempiansa tekojen takia*”, vaan että tällaiselle lapselle oli myönnettävä mahdollisuuksien mukaan samat oikeudet kuin aviolapselle. Melander otti huomioon, ettei isyydestä ollut mahdollista saada täysin luotettavaa selvitystä, mutta hän uskoi, että esimerkiksi veriryhmätutkimuksen avulla mahdollisuudet isyyden selvittämiseen lisääntyisivät. Hänestä aihetta tarkasteltiin liian yksipuolisesti isän ja tämän sukulaisten kannalta, jos avioliiton ulkopuolella syntyneen perintöoikeus kiellettiin sillä perusteella, ettei varmuutta isyydestä voitu todistaa, ja ettei aviottoman lapsen ollut syytä päästä osingolle myös isän aviovaimon mukanaan tuomasta omaisuudesta. Melanderin mukaan perintöoikeuden myöntämisellä oikeuden päätöksellä isän tahdosta riippumatta oli keskeinen vaikutus aviottomien lasten sosiaalisen aseman paranemiseen. Hän uskoi perintöoikeuslain uudistamisen aviottoman lapsen hyväksi vaikuttavan myös aviottomien lasten syntymisen vähenemiseen.¹¹⁹

Vuonna 1945 ja 1948 sosiaalidemokraatit tekivät toivomusaloitteet, joissa he penäsivät hallitukselta esitystä aviottomien lasten perintöoikeudesta ja isän vastuun tehostamisesta. Toivomusaloitteissa huomautettiin, ettei aviottoman äidin ja lapsen asema ollut muuttunut sosiaalisen lainsäädännön edistymisestä huolimatta. Aloitteissa tuotiin myös esiin rikollisten sikiönlähdetyksen suuri lisääntyminen, johon syyppäänä pidettiin moraalista tuomitsemisesta johtuvan häpeän pelon välttämistä ja taloudellisten mahdollisuuksien huonontumista. Siksi aviottomille äideille ja lapsille tuli turvata yhtäläiset oikeudet kuin naimisissa olevillekin. Toivomusaloitteet eivät kuitenkaan johtaneet lakiuudistuksiin perintöoikeuden osalta.¹²⁰

¹¹⁷ VP 1927, Asiakirjat III, Hallituksen esitys 29; Pöytäkirjat, 703–706.

¹¹⁸ Pulma, 168.

¹¹⁹ Melander 1948, Eräitä avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeudellisen aseman parantamista koskevia kysymyksiä, 184–185.

Koska aloitteet kunnallisista turvakodeista eivät olleet saaneet kannatusta eduskunnassa, työläisnaiset olivat alkaneet puuhaamaan sellaista itse. Miina Sillanpään johdolla perustettiin Työläisäitien ja Lasten Kotiyhdistys vuonna 1936, jonka toiminnan tuloksena Helsingin Ensi Koti ry perustettiin vuonna 1942. Helsingin lisäksi ensikoteja perustettiin myös muun muassa Tampereelle, Ouluun ja Turkuun.¹²¹ Vuonna 1946 kansandemokraatit ja sosiaalidemokraatit tekivät yhteisen toivomusaloitteen, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin ensiapukotien aikaansaamiseksi, tukemiseksi ja ylläpitämiseksi vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevia äitejä varten. Aloite hyväksyttiin eduskunnassa talousvaliokunnan kehoituksesta. Tämän johdosta seuraavien vuosien valtion budjetteihin uskallettiin ehdottaa määrärahan osoittamista erityisesti Ensi Koteja varten, minkä eduskunta hyväksyi.¹²²

Huoli väestönkasvusta ja viimeistään pienen kansan olemassaoloa uhannut sota vaativat yhteiskunnalta lisää sosiaalisia uudistuksia. Äitien tervydenhuollon ja sekä taloudellisen että perheen perustamisen tukemisen tärkeys alettiin ymmärtää. Väestön lisääntymistä oli autettava yhteiskunnan taholta, jos haluttiin taata kansan olemassaolo jatkossakin. Liiallisen tukemisen vaikutusta siveellisyyteen pelättiin, mutta toisaalta aviotonkin lapsi oli tässä tilanteessa arvokas, joten heidänkin elinmahdollisuuksiin oli vähitellen alettava panostamaan; erityisesti, jos haluttiin lopettaa sikiönlähdetyksen jatkuva kasvu. Vaikka sota pakotti puolueet vetämään päätöksissä yhtä köyttä, painottui aviottomien äitien ja lasten etujen ajaminen yhä vasemmalle puolelle, kun taas oikeiston puolella haluttiin odottaa yksittäisten lakien sijaan suurempia linjaratkaisuja. Oikeiston varovaisuuteen vaikutti edelleen myös pelko siveellisestä rappiosta, jos aviottomille lapsille ja äideille kohdistettaisiin laein erityistä huomiota. Silti, vaikka äitiysavustus ja lapsilisä olivat hienoja saavutuksia väestöpolitiikalle, ne eivät kuitenkaan voineet korvata ansiotuloja, jotka olivat äidiksi tulleelle työläisnaiselle elinehto.

¹²⁰ VP 1945, Liitteet II, Salmela-Järvisen ym. toivomusaloite 28; VP 1948, Liitteet II, Salmela-Järvisen ym. toivomusaloite 25.

¹²¹ Leminen 1995, ”Uusi alku elämään”, 11.

3.1.3 Sikiönlähdetykset varsinaisten lapsenmurharikosten tilalle

Kun 1900-luvun alun rikostilastoja olivat naisten osalta hallinneet varsinaiset lapsenmurharikokset, asetelma alkoi kääntyä jo 1920-luvulla laittomien sikiönlähdetysten puolelle. Sikiönlähdetyksistä tuomittujen määrä kasvoi jyrkästi 1930-luvulla: 1910-luvun vuosittainen kymmenkunnan tuomitun määrä lisääntyi 1940-luvulle tultaessa noin 270:een¹²³. Sikiönlähdetyksistä ei voitu saada tarkkoja tilastoja, sillä suuri osa lähdeyksistä tapahtui ”kotioloissa”. Vain sairaalahoitoa vaatineista tapauksista voitiin saada tarkat tilastot. Lääkärit arvioivat kuitenkin keskenmenojen määrän kymmeniksi tuhansiksi, joista noin ¾ arvioitiin olevan laittomia.¹²⁴ Aviottomat synnytykset harvinaistuiivat 1920- ja 1930-luvuilla¹²⁵, mikä sekin kertoi sikiönlähdetysten yleisyydestä. Sikiönlähdetysten huomattava lisääntyminen vaati väestöpoliittisesti heränneeltä yhteiskunnalta toimenpiteitä.

Väestökysymyksen ajankohtaistuminen ennen sotaa ja erityisesti sotavuosina muokkasi myös suhtautumista aviottomiin lapsiin. Äitejä ja lapsia ei ollut siinä tilanteessa varaa leimata moraalisin perustein. Asenteiden lieventymiseen vaikutti myös se, että lapset menettivät mahdollisen isänsä sodassa ja joutuivat siksi aviottoman lapsen asemaan.¹²⁶

Naisasialiikkeen vuosisadan vaihteessa luoma ”yhteiskunnallinen äitiys” määriteltiin kansallisessa väestöpolitiikassa hyvin kapeasti: naisen yhteiskunnallinen tehtävä ja arvo oli synnyttää lisää kansalaisia ja hoitaa kotia. Äidin velvollisuuksia vastaan soti moderni itsekkyyden, jota edusti naimaton kaupunkilaisnainen, joka laittoi oman mukavuuden- ja nautinnonhalunsa yleisen edun edelle. Kansallisessa väestöpolitiikassa ehkäisyn yleistymistä pidettiin vahingollisena. Ehkäisy uhkasi perhettä vähentämällä syntyvyyttä sekä löysäämällä yksilöiden siveellistä ryhtiä ja itsehillintää. Se edisti esiaviollisia ja avioliiton ulkopuolisia suhteita sekä sai aviopuolisot pidättäytymään lasten hankkimisesta mukavuudenhalusta ja elintasosyistä. Vain ”rodullisesti ala-arvoisten” ihmisten

¹²² VP 1946, Liitteet VI, Karppisen ym. toivomusaloite 49; Asiakirjat V:2, Talousvaliokunnan mietintö 9; Pöytäkirjat, 845–847; VP 1947–1949, Liitteet IV, Salmela-Järvisen ym. toivomusaloitteet 1947:129, 1948:278, 1949:152; Pöytäkirjat, 1947:3083, 1948:1472, 1949:3007.

¹²³ Helén, 32.

¹²⁴ Lähteenmäki, 116.

¹²⁵ Jallinoja 1984, 69.

¹²⁶ Sulkunen 1989, 146–147.

lisääntymisen ehkäiseminen ja äidin ruumiiseen kohdistuvan terveysvaaran torjuminen oikeuttivat raskauden ehkäisyyn.¹²⁷

Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto näki raskauden ehkäisyn väestöpoliittisen merkityksen toisella lailla. Heidän mielestään sitä tuli edistää, sillä ehkäisyllä suojattiin perhettä ”hallitsemattoman sikiämisen” taloudellisilta ja sosiaalisilta haitoilta. Edustajakokouksessaan vuonna 1932 he laativat kolmikohtaisen lauselman, jossa he vaativat ensinnäkin ehkäisyvalistusta, toiseksi sterilisointilain kiirehtimistä ja kolmanneksi laillisen raskauden keskeyttämisen mahdollistamista. Toimintansa tuloksena he saivat vuonna 1935 Helsinkiin kunnallisen ehkäisyneuvonta-aseman, Sukupuoliasiain neuvontatoimiston, joka kuitenkin suljettiin johtavan lääkärin Martti Siiralan suosituksesta reilun vuoden olemassaolon jälkeen, sillä se ei sopinut kansallisen väestöpolitiikan linjoihin. Siirala pelkäsi ehkäisykeinojen käytön neuvonnan vaikutusta erityisesti nuorten siveyskäsityksiin, mikä ennen pitkää saattaisi näkyä ”kotien perusteiden ja kansan siveellisen ryhdin horjumisena”.¹²⁸

Toista maailmansotaa edeltävinä vuosikymmeninä sikiönlähdeittämisestä muotoutui lääkärien ja oikeusoppineiden keskuudessa vakava sosiaalinen ongelma ja väestöpoliittinen kriisitekijä, josta keskusteltiin ammattilehdissä yhä kiihtyvään tahtiin vuosisadan puoliväliin tultaessa. Sikiönlähdeittämisestä tuli lääke- ja oikeustieteen ammattilaisten kirjoituksissa Suomen kansan kohtalonkysymys, jonka ratkaisuksi vaadittiin yhteiskuntapoliittisia keinoja eli lainsäädännöllisiä muutoksia alistettuna lääkärikunnan hallintaan. Väestöliiton perustaminen oli yksi seuraus näistä vaatimuksista. Ammattimaiseksi toiminnaksi kehittynyt laiton sikiönlähdeitys edusti lääketieteelle myös kilpailevaa maallikkotaitoa ja -tietoa, joka asetti kyseenalaiseksi lääkärien vallan äitiyttä ja naisruumista koskevissa kysymyksissä.¹²⁹

Terveydenhuollon ja lääkärien ammattilehdissä laittomat sikiönlähdeitykset nähtiin sekä moraaliselta, sosiaaliselta että lääketieteelliseltä kannalta mitä paheksuttavimpana ilmiönä. Sikiönlähdeitysten vastustamiseksi oli ryhdyttävä tehokkaisiin toimenpiteisiin, sillä ”kansan

¹²⁷ Helén, 219–220.

¹²⁸ Helén, 220–222; Lähteenmäki, 125–126, 194; Siirala 1934, Ajatuksia ehkäisykeinojen käytön neuvonnasta ja sukupuoliasiain neuvonta-asemista, 196; Sulkunen 1989, 123–124.

elinvoimaisuudella” ei ollut varaa vuosittain rikollisista lähdetyksistä aiheutuvien ”kymmenien tuhansien kansalaisten menetykseen”. ”Kansallista vaaraa” eli syntyvyyden vähenemistä lisäsi sikiönlähdetyksestä usein seuraava hedelmättömyys. Huolestuttavaa oli myös se, että varakkaat ja lahjakkaat ihmiset, ”ihmiskunnan rotuopillisesti paras aines”, eivät hankkineet yhtä suuressa määrin lapsia kuin yhteiskunnan huollettavina olevat köyhät ja vähemmän lahjakkaat. Se merkitsi kansan ”laadullisen” elinvoiman heikentymistä ja siksi rotuhygieeniset näkökohdat oli Suomessakin otettava huomioon. Sikiönlähdetyksen vaarallisuus oli ”järkyttävä tosiasia”, joka vaati kaikkien kansalaispiirien huomion, ja jota vastaan oli taisteltava kaikin voimin.¹³⁰

Sen lisäksi, että sikiönlähdetyksellä oli jo ”*itsessään luonnonvastainen, laitton teko, rikos alkanutta uutta elämää kohtaan*”, se oli ”*ensiksi aina asianomaiselle naiselle hengenvaarallinen yritys, ja toiseksi se vahingoittaa yhteiskuntaa kokonaisuudessaan*”.¹³¹ Syntyvyyden vähenemisen lisäksi se höllensi ”yhteiskunnan siteitä” ja oli merkki ”tapojen turmeltuneisuudesta”.¹³² Rikollisten sikiönlähdetyksen huomattavana lisääntymisenä näkyvä, ”kulovalkean tavoin leviävä seksuaalisen kurin höltyminen ja kevytmielisyys”, pani ”hätäntyneenä” miettimään seurauksia.¹³³ Yleisen mielipiteen mukaisesti vastasyntyneen surmaaminen tuomittiin kyllä rikoksena, mutta laista huolimatta yhteiskunnassa näytti vallitsevan vanhakantainen käsitys raskauden keskeytyksestä ehkäisykeinona.¹³⁴ Sen sijaan, että rikollisten lähdetyksen sallittiin jatkuvan runsaina ”sairaalloisen joukkosielullisen tilan” johdosta, oli taloudellisin, lainsäädännöllisin ja valistuskeinoin saatava yleinen mielipide niitä vastaan. Jokaisen yksilön oli ymmärrettävä, että ”*äidiksituleminen on luonnon ihmiselle antama ylevä tehtävä ja yhteiskuntaan nähden kunniakkain velvollisuus, johon vaikeissakin olosuhteissa on suhtauduttava myönteisesti*”.¹³⁵

¹²⁹ Meskus 2001, Valta, vastarinta ja elämän hallinta, 23, 71–72.

¹³⁰ Rauramo 1943, Rikolliset raskauden keskeyttämiset, 285; Ritala 1931, Muutamia huomautuksia raskauden rikollisesta keskeyttämisestä ja sen suhteesta rotuhygieniaan, 527–528; Teittinen 1937, Tahallinen keskenmenon toimeenpano on vaarallista, 147–149. Ks. myös Rouhunkoski 1948c, Ei enää tahallisia keskenmenoja!, 101.

¹³¹ Teittinen, 147; Warén 1916, Keskenmenosta, 58.

¹³² Rauramo, 285; Teittinen, 147

¹³³ A. S-D. 1944, Minne menet, Suomen kansa?, 37.

¹³⁴ Rouhunkoski 1948c, 100.

¹³⁵ Rauramo, 285.

Sikiönlähdetyksen suuruutta rikoksena lisäsi se, kun se tapahtui ammattina ja ”rahan ahneudesta”. Ammattitaidottomat sikiönlähdettäjät olivat ”yhteiskunnan vahingoittajia”, jotka ”halpamaisena sivu- tai pääelinkeinonaan”, korkeasta maksusta, yrittivät keskeyttää raskauden ilman asianmukaisia varokeinoja.¹³⁶ Erityisesti miespuolisia sikiönlähdettäjiä ajoi lähinnä taloudellisen edun tavoittelu, mutta naispuoleisten lähettäjien vaikuttamina nähtiin myös toimeentulovaikeudet ja alttius auttaa toista hädässä olevaa naista. Laittomia sikiönlähdetyksiä tekevistä lääkäreistä vaiettiin suurimmaksi osaksi. Lähdetysten torjumistyössä korostettiin kuitenkin sen tärkeyttä, että lääkärit näyttäisivät esimerkkiä laillisuutta noudattaen.¹³⁷

Sikiönlähdetysten motiiveina pidettiin naimattomien naisten osalta taloudellisia tekijöitä, kuten avioliiton solmimisen ja kodin perustamisen vaikeutta, työn menetystä ja asuntovaikeuksia, sekä häpeää raskaudesta. Myös naimisissa olevien naisten motiiveiksi myönnettiin taloudelliset tekijät sekä terveydelliset näkökohdat, mutta mukavuussyitäkin tuotiin esiin. Vaikka naisten lähdetysmotiivit ymmärrettiinkin, korostettiin silti olemassa olevia yhteiskunnallisia tukitoimia. Toisaalta myönnettiin, että niiden kehittämisessä oli vielä paljon varaa. Sikiönlähdetysten torjumiskeinoiksi ehdotettiin valistustyötä, kuten avioliittoneuvontaa ja nuorison sukupuolikasvatusta, raskaana olevien naimattomien naisten tukitoimia sekä äitiyttä tukevia järjestelyjä, kuten avustuksia ja palkallista synnytyslomaa.¹³⁸

Vaikka lääkäreiden suhtautuminen ehkäisyyn oli vielä ennen II maailmansotaa torjuva, alkoi 40-luvulla esiintyä vastakkaisia mielipiteitä. Mauri Rouhunkoski vaati lääkärikunnalta perehtyneisyyttä ehkäisymenetelmien käytön neuvonnassa, koska osaamattomuus sillä saralla johti sikiönlähdetysten lukuisuuteen. Syynä ehkäisyvalistuksen vähäisyyteen hän

¹³⁶ Waren, 58; Öhman 1913, Raskauden keskeyttämisestä eli sikiön ulos ajamisesta, 160.

¹³⁷ Erkkilä 1952a, Miespuolisista sikiönlähdettäjistä, 403, 407–409. Erkkilä on tutkinut sikiönlähdetyksestä tuomittujen taustaa. Hänen laskujensa mukaan sikiönlähdettäjistä yli 80 prosenttia oli naisia. Ks. myös Erkkilä 1951, Sikiönlähdettäjäksi sortumisen sosiaalipsykologista taustaa, 134–137. Mianna Meskus on tutkinut sikiönlähdetystä sosiaalisena käytäntönä. Hänen mukaansa sikiönlähdettäjäksi ryhdyttiin ansaitsemismahdollisuuksien vuoksi joko kertaluontoisesti tai ammatillisesti. Aluksi tieto lähettäjästä kulki tuttavapiirin kautta, mutta toiminnan ammattimaistuttua 30-luvulla lähettäjät saattoivat jopa ilmoitella lehdistä asiasisällön paljastavin koodein, kuten ”kättilö ottaa hoidettavaksi”. Palkkio määräytyi esim. sikiön kehittyneisyyden ja riskin suuruuden mukaan. Lisäksi siihen kuului toimenpiteen jälkeiset hoitokustannukset. Meskus, 39–44, 51–57.

piti liiallista väestönkasvun korostamista, keinoista ja sen vaatimasta hinnasta välittämättä, mikä oli omiaan kasvattamaan sikiönlähdetyksen lukua. Hänen mielestään raskauden keskeyttämisen sallimisen sijaan oli panostettava ehkäisyneuvontaan, sillä suuntana olivat joka tapauksessa pienet perheet, mihin ei väestönkasvua korostavilla ohjelmilla pystyttäisi vaikuttamaan. Rouhunkoskesta valmisteilla oleva laki raskauden keskeyttämisestä kiersi ongelman ytimen yrittämällä siloitella rikollisten sikiönlähdetyksen seurauksia sen sijaan, että pääpaino olisi pantu valistukseen. Hän ymmärsi, ettei ongelma ollut ratkaistavissa pelkästään lääketieteelliseltä pohjalta, vaan yhteiskunnallinen ja sosiaalinen tausta oli myös huomioitava. Oli kuitenkin ikävää, että ongelmaa yritettiin ratkaista samalla ”keskiaikaisella” menetelmällä kuin aiemminkin sillä erolla, että toimenpiteen tekeminen siirrettiin lääkäreille.¹³⁹

Rikosoikeuden- ja oikeushistorian professori Allan Serlachius oli valmistanut ehdotuksen uudeksi rikoslaiksi henkirikosten osalta vuonna 1921. Hänen mielestään lapsenmurharangaistuksia voitiin pitää lievinä, koska niin kauan kuin esiintyi piilevää lapsenmurharikollisuutta, ei rangaistusasteikolla käytännössä ollut vaikutusta lasten kuolevaisuuteen. Erikoislaatuisuutensa vuoksi lapsenmurharikokset tuli edelleen käsitellä erillisinä muista henkirikoksista, mutta ne tuli ulottaa aviottoman naisen lisäksi aviovaimoihin. Serlachius kannatti edelleen sikiönlähdettämisen sallimista, koska se oli hänestä verrattavissa ehkäisyyn, josta ei rangaistu. Laillistettuna se tapahtui lääkärin alaisuudessa turvallisemmin kuin puoskarin käsissä. Raskauden keskeyttämisen salliminen vähentäisi myös lapsenmurhia. Samalla päästäisiin eroon turhasta rikospykälästä, joka ei käytännössä estänyt sikiönlähdetyksiä.¹⁴⁰

Serlachiuksen ehdotuksesta keskusteltiin Suomalaisen Lakimiesten yhdistyksen ja Duodecim-seuran yhteisessä kokouksessa 1921. Lääkärien osalta ehdotus raskauden keskeyttämisen sallimisesta kohtasi vastustusta. Keskustelussa tuotiin esille toimeenpiteen vaarallisuus, väärinkäyttö, keskeytysten mahdollinen lisääntyminen ja vahingollisuus

¹³⁸ Apajalahti, 272, 281–282; Kaprio 1949, Yhteiskunnallisesta keskenmenotorjunnasta, 111–113; Rouhunkoski & Olki 1952, Rikollisten raskaudenkeskeytysten aiheuttamista työpäivien menetyksistä, 630–633; Timonen 1949, Subjektiiivisesta aborttimotivaatiosta, 103–109; Öhman, 159.

¹³⁹ Rouhunkoski 1948a, Syntyvyysäännöstelystä, 578–580; Rouhunkoski 1948b, Abortit – kansamme häpeä, 190–191. Vrt. Siirala, 196.

¹⁴⁰ Serlachius 1921, Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat rikokset laadittavassa rikoslaissa, 50–58.

väestönkasvulle. Lakimiesten puolelta huomautettiin, että sikiönlähdetyksen kieltävä laki oli tehottomuudessaan yhteiskunnallisesti vaarallinen, kuten jokainen tehoton rangaistussääntö.¹⁴¹

Serlachiuksen seuraaja, rikos- ja prosessioikeuden professori Brynolf Honkasalo huomioi kirjoituksissaan laittoman sikiönlähdetyksen väestöpoliittiset näkökohdat. Honkasalo hylkäsi Serlachiuksen vapaamielisen ehdotuksen raskauden keskeyttämisen sallimisesta. Vaikka Honkasalo näkikin Serlachiuksen tavoin sikiönlähdetyksen monitahoisena rikosoikeudellisena ongelmana, hän tuli siihen tulokseen, että laki oli pelote, jonka estävä vaikutus toimi väestöpoliittisten päämäärien hyväksi. Hänen mielestään ei voitu verrata sikiönlähdetystä ehkäisykeinoihin, sillä ehkäisykeinoihin puuttuminen loukkasi enemmän yksilöllistä vapautta kuin sikiönlähdetyksen rankaiseminen, jossa kyseessä oli sentään reaalin kohde, sikiö. Honkasalo totesi lisäksi, että sikiönlähdetyksen rangaistavuuden poistaminen johtaisi sukupuolikurin höltymiseen, joka vaikuttaisi vahingollisesti perheisiin ja yleiseen siveellisyydentuntoon. Sikiönlähdetyksessä oli kuitenkin ensisijaisesti yhteiskunnallisesti ratkaistava ongelma, jonka hallinta oli lääketieteen ja väestöpolitiikan asia, ja jota rikoslaki saattoi vain tukea.¹⁴²

Suomen kriminalistiyhdistys otti rikolliset sikiönlähdetykset esille vuosikokouksessaan vuonna 1942. Aihetta pidettiin ajankohtaisena, koska sodan vaikutus väestökysymykseen lisäsi huolta syntyväisyydestä. Keskustelun pohjana oli esitelmä, jossa esitetyt asiat löytyivät myöhemmin myös aborttikomitean mietinnöstä. Esitelmässä tuotiin esiin sikiönlähdetyksen muoto piilorikollisuutena. Sikiönlähdetyksiä ei annettu ilmi, koska ne eivät loukanneet yksityisten ihmisten etuja. Suurimmaksi lähdetysmotivaatioksi todettiin sosiaaliset syyt: taloudelliset vaikeudet sekä aviottomien äitien paheksunta ja häpeä. Tosin mainittiin myös kehityksen näiden ongelmien osalta olevan myönteisessä suunnassa. Erityisen suurena syntipukkina nähtiinkin kristillisen maailmankatsomuksen merkityksen väheneminen. Ehkäisevillä toimenpiteillä, kuten valistuksella sekä äiteihin ja lapsiin kohdistuvilla sosiaalisen lainsäädännön parannuksilla, oli rikollisten sikiönlähdetyksen vähentämisessä suurempi merkitys kuin rikoslainsäädännöllisillä, mutta rangaistusmääräysten vaikutustakaan ei ollut syytä väheksyä. Lääketieteellisistä ja

¹⁴¹ Poimintoja 1921, 145–148.

¹⁴² Helén, 34; Honkasalo 1936, Sikiön lähettäminen, 84–93.

eugeenisista eli perinnöllisistä syistä suoritettavaa raskauden keskeyttämistä puollettiin. Eettillisten syiden ottamista huomioon vaikeutti se, että oli ongelmallista osoittaa, että raskaus oli alkanut rikoksen kautta. Sosiaalisia syitä voitiin harkita vain siinä tapauksessa, että muut keinot osoittautuisivat riittämättömiksi.¹⁴³

Alustuksen jälkeisessä keskustelussa tuotiin esiin sekä sosiaalisia perusteita puolustavia että vastustavia kantoja. Toisaalta painotettiin sosiaalisten epäkohtien poistamista yhteiskunnallisin avustustoimenpitein, toisaalta sosiaalinen perustekin oli hyväksyttävissä tarkasti rajattuna. Sosiaalisten perusteiden hyväksyminen olisi oikeuttanut lapsenmurharikoksista säädettyjen rangaistusten koventamiseen. Myös väestötieteellisten näkökohtien painottamista kansalle korostettiin sikiönlähdetysongelman ratkaisemiseksi. Professori Fabritius syytti sivistyneistöä ”kansalaisvelvollisuuksien laiminlyönnistä”, kun he eivät ottaneet osaa ”väestökannan lisäämiseen”, vaikka heillä olisi ollut mahdollisuus tarjota lapselle kunnan koti. Itsekkään teon ”rumuutta” lisäsi se, että ”taakka” väestökannan lisäämisestä vieritettiin sivistyneistöä huonommassa asemassa oleville. Fabritius ehdotti perustettavaksi sellaista toimikuntaa, jonka muodostaisivat sosiaalisia, juridisia, rotuhygienisiä ja lääketieteellisiä näkökohtia valvomaan kykenevät henkilöt. Tällainen laitos voisi päättää ”onnettomaan asemaan joutuneiden” tilasta ottaen huomioon kaikki asiaan vaikuttavat seikat.¹⁴⁴

Lääke- ja oikeustieteen ammattilaiset tarkastelivat sikiönlähdettämistä lähinnä omista näkökulmistaan. Lääkäripiireissä ei yleisesti hyväksytty raskauden keskeytystä. Lääkärit kokivat rikolliset sikiönlähdetykset uhkana yhteiskunnalle väestöpoliittisessa mielessä sekä uhkana omalle ammatilleen. Ainoastaan rotuhygieniset ja terveydelliset syyt olivat äärimmäisissä tapauksissa hyväksyttäviä keskeytysmotiiveja. Oikeustieteilijät näkivät lähdeämisen lähinnä lainsäädännöllisenä ongelmana, vaikka hekin koskettelivat teksteissään lähdeämisen moraalisia, siveellisiä ja väestöpoliittisia puolia. Lääkärit luottivat yhä rikosoikeudellisiin ja valistuskeinoihin lähdeämisen torjunnassa, kun taas oikeustieteilijöiden parissa lainsäädännön tehottomuus sikiönlähdetyksen estämiseksi ymmärrettiin. Oikeustieteilijät painottivat yhteiskunnallisia ja lääketieteellisiä ratkaisuja, joita rikoslainsäädäntö saattoi vain tukea.

¹⁴³ Suomen kriminalistiyhdistyksen vuosikirja 1942, 1943, 7–8, 19–30, 33, 36–40.

¹⁴⁴ Suomen kriminalistiyhdistyksen vuosikirja 1942, 59–65.

Myös ehkäisyyn lääkärit suhtautuivat torjuen. Väestöpoliittisessa mielessä naiset oli saatava ymmärtämään, että vastoin vallalle päässeitä käsityksiä heillä yksistään ei ollut oikeutta päättää lapsen syntymästä, kun kyseessä oli kansan etu. Vasta 1900-luvun puolivälissä ehkäisyä ruvettiin suosimaan vaihtoehtona raskauden keskeytyksille. Samoihin aikoihin lääkärien joukossa alettiin ymmärtää, ettei väestöpoliittisesta valistuksesta ollut yhteiskunnallisen kehityslinjan estäjäksi, ja että myös lääkärien oli sopeuduttava siihen.

3.2 Laki raskauden keskeyttämisestä 1950

3.2.1 Aborttikomitean mietintö

Vuonna 1941 hallitus asetti aborttikomitean laatimaan ehdotuksen raskauden keskeyttämisestä. Syynä komitean asettamiseksi olivat lisääntyneet laittomat sikiönlähdetykset ja niistä yhteiskunnalle ja naiselle aiheutuvat haitat. Komitean tekemä mietintö valmistui vuonna 1945.¹⁴⁵

Aborttikomitean tehtävänä ei niinkään ollut sikiönlähdetyksen rikosoikeudellinen puoli kuin lakiehdotuksen muotoileminen laillisen raskauden keskeyttämisen sallittavuuden rajoista. Sen takia sen oli kuitenkin selvitettävä ensin rikollisten sikiönlähdetysten määrä ja niihin johtavat syyt. Sikiönlähdetykseen johtaviksi syiksi komitea mainitsi yhteiskunnalliset, eettiset ja taloudelliset syyt. Tällaisten painavien syiden vuoksi sikiönlähdetykseen syylistynyttä ei useinkaan voitu pitää rikollisena kriminologisessa mielessä, vaikka hän muodollisesti sitä olikin. Komitean mielestä ehdollinen tuomio olisikin ollut riittävä rikosoikeudellinen funktio rangaistukseksi sikiönlähdetyksestä. Komitean mukaan lähdetysten lukumäärän selvittäminen oli vaikeaa, koska rikostilastoihin päätyi vain häviävän pieni osa. Syynä tähän se uskoi olevan sen, että teko ei loukannut kenenkään yksityisen ihmisen etua. Lähdetys tapahtui yleensä raskaana olleen aloitteesta tai suostumuksella. Jos makaaja oli aviomies, hänkin oli tavallisimmin

¹⁴⁵ Aborttikomitean mietintö 1945, i-ii; Ala-Nikkola 1993, Laiton lailliseksi ja kielletty sallituksi, 74. Komitean puheenjohtajana toimi rikos- ja prosessioikeuden professori Brynolf Honkasalo. Muita jäseniä olivat talousneuvos Miina Sillanpää, kansanedustaja Kyllikki Pohjola, lääkintöneuvos Einar Anttinen ja tohtori Erkki Pelkonen, jonka kuoltua komiteaan nimitettiin dosentti Aulis Apajalahti. Komitean kuulemia asiantuntijoita olivat pääjohtaja Oskari Reinikainen, professori Harry Federley ja lääkintöneuvos Rakel Jalas.

suostunut tekoon. Jos makaaja oli avioliiton ulkopuoleinen, hän useimmiten halusi välttää elatusvastuun ja suostui siksi lähdetykseen. Sivulliset harvemmin antoivat sikiönlähdetyksiä ilmi, koska raskaus nähtiin naisen yksityisenä asiana. Vaikka asian ulkopuolinen henkilö olisikin pitänyt asiaa pahana, hän ei yleensä persoonallisista mukavuussyistä tai säälettävien asianhaarojen vuoksi antanut sitä ilmi. Viranomaisilta taasen puuttuivat useimmiten todisteet, vaikka epäilyksiä tapahtuneesta olisikin ollut.¹⁴⁶

Komitea käytti sikiönlähdetysten määrän lähteenä sairaalassa keskenmenojen seurauksena hoidettujen määrää. Laittomien sikiönlähdetysten erottamiseksi varsinaisista keskenmenoista käytettiin kuumeilua eli kuumeen nousemista, sillä sitä pidettiin merkinä laittomasta toimenpiteestä, vaikka sekään ei taannut tarkkoja lukuja. Lääkinnöllisen indikaation¹⁴⁷ perusteella lääkärin toimesta keskeytetyjä arvioitiin olevan 2.000–2.500 vuosittain, mikä lukuisuudessaan viittasi siihen, että lääkinöllistä indikaatiota oli tapana esittää silloinkin, kun muut, rotuhygieeniset¹⁴⁸, eetilliset¹⁴⁹ tai varsinkin sosiaaliset syyt¹⁵⁰ olivat taustalla.¹⁵¹

Lääkinnölliseen indikaatioon nojautuvat lähdetykset edustivat vain murto-osaa raskauden keskeytyksistä. Perinnöllisyysvaaran vuoksi lähdeettämiseen tuskin ryhdyttiin, koska kansa ei ollut perinnöllisyystekijöistä kovinkaan tietoinen. Eetillisistä syistä lähdeettämisiä tehtiin jonkin verran, mutta komitea uskoi, että silloinkin takana olivat muut syyt. Sosiaalisten syiden kuviteltiin muodostavan valtaosan sikiönlähdetyksistä.¹⁵²

Sosiaalisista syistä tärkeimpinä pidettiin taloudellisia, jotka kohtasivat sekä naimattomia että naineita naisia. Monilapsisessa perheessä yksi perheenjäsen lisää saattoi tietää ”kurjuuskynnyksen” saavuttamista. Vielä lähempänä taloudellista kurjuutta oli avioton

¹⁴⁶ Aborttikomitean mietintö 1945, iv, 1–2.

¹⁴⁷ Äidin henkeä tai terveyttä raskaudentilan johdosta uhkaavan vaaran nojalla suoritettava raskauden keskeyttäminen, jonka vuoden 1889 rikoslain pakkotilasäännös salli. Aborttikomitean mietintö 1945, 23–24.

¹⁴⁸ Sikiön uskottiin kehittyvän perinnöllisyysaineksien vuoksi mielisairautta, heikkomielisyyttä, muita sielullisia häiriöitä tai parantumattomia ruumiillisia sairauksia tai vikoja potevaksi. Aborttikomitean mietintö 1945, 23.

¹⁴⁹ Naisen raskaudentila oli alkanut eetillisesti epätoivottavissa olosuhteissa, kuten raiskauksen tai sukurutsan yhteydessä. Aborttikomitean mietintö 1945, 23.

¹⁵⁰ Raskaana olevan naisen ahdinkotila, joka ilmeni aineellisena tai siveellisenä kurjuutena, mikä saattoi häiritä myös lapsen ruumiillista ja henkistä kehittymistä. Aborttikomitean mietintö 1945, 24.

¹⁵¹ Aborttikomitean mietintö 1945, 2–3, 10–11, 24.

¹⁵² Aborttikomitean mietintö 1945, 24.

nainen, joka usein jäi oman ansiotulonsa tai yhteiskunnallisen avun varaan, jos lapsen isä ei kyennyt maksamaan elatusapua kunnolla tai välttyi sen maksamiselta kokonaan.¹⁵³

Yhtenä syynä mainittiin myös ympäristön kohdistama paheksunta aviottomia äitiä kohtaan. Komitea totesi, että yhteiskunnallisessa suhtautumisessa oltiin menty aviottomalle äidille yhä edullisempaan suuntaan, mutta vieläkin sattui tapauksia, jolloin nainen tällaisessa kunniapakkotilassa näki ainoaksi ulospääsyksi tilanteesta oman tai sikiön hengen riistämisen. Paheksuvaa suhtautumista ei voitu puolustella siveellisyyden ja perheinstituution ylläpitämisen apukeinona. Paheksunta ei suinkaan kohdistunut itse sukupuoliyhdyntään vaan sen tulokseen, lapseen, ”jonka ei suinkaan pitäisi aviottoman yhdynnän aiheuttamaa tahraa lisätä vaan pikemminkin sitä vähentää”. Samaten paheksunta kohdistui ”miltei yksinomaan aviottomaan äitiin eikä isään, vaikka on mahdotonta ymmärtää, miksi naisen osuus aviottoman lapsen aikaansaamisessa olisi moraalisisessa suhteessa paheksuttavampaa kuin miehen; se fysiologinen erilaisuus, joka on määrännyt naisen sikiön kantamiseen ja synnyttämiseen, ei voine erilaista arviointia perustella”. Avioton raskaudentila saattoi johtaa työpaikan menetykseen, jolloin nainen menetti ansiotulonsa juuri silloin, kun hän eniten niitä tarvitsi. Aviottoman lapsen saanti saattoi myös haitata naisen kouluttautumista tai ehkäistä uralla ylenemisen. Komitea näki muun muassa tällaiset tekijät vomakkaina lähdeittämisen motiiveina.¹⁵⁴

Aborttikomitean mielestä edellä mainitut syyt eivät kuitenkaan selittäneet täysin lähdeittämisen suurta lisääntymistä. Se huomautti, että aviottoman äidin arvostelun lientymisen lisäksi taloudelliset olosuhteet, mukaanlukien ravinto, vaatetus ja asunto-olot, olivat parantuneet. Työelämän epävarmuus oli lisääntynyt, mutta sitä olivat paikkaamassa sosiaalihuolto ja hyväntekeväisyysjärjestöt.¹⁵⁵ Sinänsä mielenkiintoinen ristiriita komitean huomautuksessa oli siinä, että vaikka asunto-olot olivatkin ehkä parantuneet, asuntopula oli melkoinen.¹⁵⁶ Mietinnössä äitikutien merkitystä yksinäisille äideille selvittänyt Miina

¹⁵³ Aborttikomitean mietintö 1945, 24–25.

¹⁵⁴ Aborttikomitean mietintö 1945, 25–27.

¹⁵⁵ Aborttikomitean mietintö 1945, 34.

¹⁵⁶ Asuntopulaan puolestaan viittasi hallituksen esitys raskauden keskeyttämisestä. VP 1948, Asiakirjat III:2, Hallituksen esitys 60.

Sillanpää sen sijaan korosti ajalle tyypillistä asuntoahtautta ja perusteli äitikotien suurta tarvetta osittain sillä.¹⁵⁷

Komitea selittikin lähdetysten kasvun sillä suhtautumistavalla, jolla raskaudentilan mukanaan tuomiin ristiriitoihin ja vaikeuksiin suhtauduttiin. Suhtautumistavan syyksi se nimesi kristillis-siveellisen elämäkatsomuksen merkityksen vähenemisen. Raskaudentilaa ei nähty enää ”jumalaisen maailmanjärjestyksen mukaisena loukkaamattomana tilana”, vaan prosessina, joka voitiin alistaa järjestillisille näkökohdille, kuten kaikki muutkin ihmiselämää määrittävät päätökset. Aikakauden yleisen ajatuskannan omaksunut saattoi päätyä lähdeettämiseen vedoten taloudellisiin vaikeuksiin tilanteessa, jota hänen vanhempansa olisivat pitäneet taloudellisesti turvallisena, ja jossa kyse oli lähinnä siitä, voitiinko sama elintaso pitää lapsen synnyttyäkin.¹⁵⁸

Sikiönlähdettämisen kriminalisointia vastustettiin usein sillä perusteella, että naisen oli itse saatava määrätä äitiydestään. Raskauden keskeyttäminen nähtiin myös yhteiskunnallista kurjuutta vähentävänä toimenpiteenä. Tässä yhteydessä komitea otti esiin Neuvostoliiton aborttilainsäädännön. Neuvostoliitossa raskauden keskeytys oli vuonna 1920 sallittu sosiaalisin perustein, mutta perusteita oli jouduttu rajoittamaan lääkinnölliseen ja rotuhygieniseen jo vuonna 1936, kun raskauden keskeytysten määrä kasvoi huomattavasti verrattuna syntyneiden lukumäärään. Komitea käyttikin Neuvostoliittoa esimerkkinä siitä, mihin raskauden keskeytysten liiallinen salliminen saattoi johtaa pahimmillaan.¹⁵⁹

Sikiönlähdetyksen kriminalisoinnin poistamista oli perusteltu sillä, että se oli tehoton estämään laittomia sikiönlähdetyksiä. Koska lääkäri ei voinut auttaa, käännyttiin puoskarin puoleen, mikä oli naiselle vaarallista. Aborttikomitean mietinnössä selvitettiin laittoman sikiönlähdetyksen menetelmiä ja tunnistettiin niiden vaarat.¹⁶⁰ Komitea muistutti kuitenkin,

¹⁵⁷ Aborttikomitean mietintö 1945, 125–129.

¹⁵⁸ Aborttikomitean mietintö 1945, 35–36.

¹⁵⁹ Aborttikomitean mietintö 1945, 39–43; Ala-Nikkola, 77. Neuvostoliiton lisäksi aborttikomitea vertaili Suomen sikiönlähdetystä koskevia rangaistusmääräyksiä ja käytäntöjä sekä sosiaalipoliittikkaa Pohjoismaiden, erityisesti Ruotsin, ja Saksan lainsäädäntöön. Rakel Jalas oli tehnyt kattavan selvityksen äitiyssuojelun kehityksestä ja kehitysmahdollisuuksista Suomessa. Aborttikomitean mietintö 1945, 44–125.

¹⁶⁰ Sikiönlähdetyksen menetelmät jaettiin mietinnössä ulkonaisiin menetelmiin, sisäisesti käytettäviin aineisiin ja kohdunsisäisiin toimenpiteisiin. Ulkonaisia olivat mm. kuumat kylvyt, kohdun hieronta, voimakkaat hypyt ja raskaiden painojen nostaminen. Näillä ei ollut niin suurta merkitystä kuin sisäisillä. Aborttiiviaineita olivat mm. aloe, fosfori, kiniini ja tärpähti. Kohdunsisäisiä menetelmiä olivat mm. nesteen ruiskuttaminen emättimeen, sikiökalvojen puhkaiseminen sukkapuikolla tai hiusneulalla sekä kumiputken asettaminen

ettei lääkärinkään tekemä raskauden keskeytys ollut vaaraton. Se uskoi, että rangaistuksen poistaminen johtaisi lähdeittämisen lisääntymiseen. Yhteiskunnan kannalta taas ei ollut merkityksetöntä, mihin suuntaan väestönkehitys meni. Komitea vastasi myös raskauden keskeyttämisen laillistamista puolustaville, että yksilön määräysvalta omaan ruumiiseensa ei ollut rajaton. Vielä vähemmän yksilöllä oli oikeus päättää sikiön hengestä, sillä sikiö oli erillinen olento, joka oli naisen ruumiissa vain suojassa ja ravittuna.¹⁶¹

Kriminaalipoliittiselta kannalta olikin tärkeää päästä yhteismielisyyteen hyväksyttävistä indikaatioista ja löytää niiden suhteen ratkaisu, joka tyydyttäisi yleistä oikeustajua. Aborttikomitea uskoi, että jos raskauden keskeytys mahdollistettaisiin sellaisilta osin kuin sillä olisi oikeustajun riittävä tuki, kansalaisten suhtautuminen valtiovallan vastatoimenpiteisiin muuttuisi aikaisempaa myönteisemmäksi, laittomista sikiönlähdetyksistä ilmoitettaisiin ja niiden rajoittamisessa päästäisiin tehokkaampiin tuloksiin. Indikaatioita lisättäessä naiset kääntyisivät ensin lääkärin puoleen. Lääkäri puolestaan saattaisi saada nämä luopumaan ajatuksesta kokonaan.¹⁶²

Komitean suhtautuminen sosiaaliseen indikaatioon oli kielteinen. Sen mielestä sosiaalisen indikaation tarve taloudellisessa ahdinkotilassa oli poistettavissa taloudellisilla tukitoimilla. Komitea pelkäsi, että sosiaalisen indikaation hyväksyminen saattaisi tehdä naisesta ”miehen aistillisen nautinnon välikappaleen”, jonka olisi raskauden sattuessa miehen painostuksesta käytävä yhä uudelleen lähdeittäjän luona. Kunniapakkotila ei niinkään ollut sosiaalisilla toimenpiteillä poistettavissa, mutta komitean oli vakuuttunut siitä, että mielipiteet aviottomia äitejä kohtaan olivat muuttumassa, jonka myötä kunniapakkotilakin menettäisi merkityksensä. Komitea pelkäsi kunniapakkotilan hyväksymisen sosiaalisena indikaationa johtavan sen käyttämiseen verukkeena raskauden keskeytykselle, koska psyykkisenä tilana sitä oli vaikea todistaa. Kunniapakkotilan hyväksyminen olisi saattanut johtaa myös epätasa-arvoon, jos joillain kansanryhmillä sen olisi katsottu olevan merkityksellisempää kuin toisilla.¹⁶³

kohtuun. Niiden toimittamiseen tarvittiin synnytyselinten anatomiaa tunteva puoskari. Kaikilla toimenpiteillä yritettiin saada keskeytys aikaan joko tuottamalla sikiölle kuolema tai aiheuttamalla supistuksia. Aborttikomitean mietintö 1945, 135–138.

¹⁶¹ Aborttikomitean mietintö 1945, 135–143, 148–149.

¹⁶² Aborttikomitean mietintö 1945, 152–154.

Komitea päätyi sosiaalisen indikaation hyväksymisen sijaan toisenlaiseen ratkaisuun. Ruotsin ja Islannin mallin mukaisesti se suositti sosiaalisten näkökohtien ottamista huomioon lääketieteellistä indikaatiota käytettäessä. Tällaista lääkinnöllis-sosiaalista indikaatiota oli hyväksyttävää käyttää, jos raskauden keskeytystä pyysi ”ylen rasittunut äiti”, jonka fyysinen tai henkinen terveys ei ehkä enää kestänyt uuden lapsen synnyttämistä ja siitä huolehtimista.¹⁶⁴

Rotyhygieenisen indikaation lisäksi aborttikomitea hyväksyi eettillisen indikaation, koska ”rikoksen järkyttämä olotila” oli mahdollisuuden mukaan palautettava ennalleen. Eettillisen indikaation hyväksymistä puolsivat myös rotuhygieeniset näkökohdat, kuten raiskaajan väkivaltaisuus ja sukurutsan aiheuttama geenien heikkeneminen. Sen sijaan väärinkäytösten estämiseksi vaadittiin teon johdosta annettua tuomiota, poliisitutkintoa, syytettä tai ilmiantoja ennen kuin raskauden keskeyttäminen eettillisen indikaation perusteella voitiin sallia.¹⁶⁵

Raskauden keskeyttämisen takarajaksi aborttikomitea määräsi viidennen kuukauden lopun. Se uskoi, että mitä myöhempään raskauden keskeytyksen mahdollisuutta lykättiin, sitä mahdollisempaa oli, että nainen muutti mielensä sen suhteen. Päätösvalta keskeyttämisestä jaettiin gynekologin tai kirurgin sekä kyseessä olevaan indikaatioon erikoisalanaan perehtyneen lääkärin kesken.¹⁶⁶

Aborttikomitean laatima mietintö lähetettiin lainvalmistelukuntaan, joka pyysi lausunnot vielä lääkintöhallitukselta, Suomen Lääkäriliitolta ja Sosiaalidemokraattiselta työläisnaisliitolta. Läkintöhallitus ja Suomen lääkäriliitto hyväksyivät mietinnön, mutta työläisnaisliitto olisi halunnut lisätä indikaatioihin sosiaalisen indikaation. Läkintöhallitus puolestaan vaati sosiaalisen indikaation tulkinnalle lääkinnöllisen indikaation yhteydessä tiukempia perusteita kuin mitä komitea oli esittänyt. Samaten se vaati, että eettillisen indikaation käyttäminen olisi hyväksyttävää raiskaustapauksissa vain, jos siitä oli heti tehty ilmoitus poliisille. Näin lääkintöhallitus halusi vähentää naisen ”laskelmointia” raiskauksen suhteen. Vähäisten lausuntojen pyytäminen ja niiden osoittaminen lääkintöhallitukselle ja

¹⁶³ Aborttikomitean mietintö 1945, 164–168.

¹⁶⁴ Aborttikomitean mietintö 1945, 28; Ala-Nikkola, 80.

¹⁶⁵ Aborttikomitean mietintö 1945, 173–174, 194.

lääkäriliitolle kielivät siitä, että raskauden keskeyttäminen käsitettiin lähinnä lääketieteellisenä kysymyksenä.¹⁶⁷ Toisaalta lausunnon anominen työläisnaisliitolta osoitti, että myös raskauden keskeyttämisen sosiaalinen puoli oli otettu huomioon.

Aborttikomitean mietintö perustui ajalle tyypillisesti väestöpoliittisille näkökohdille sekä absoluuttiselle seksuaalimoraalille. Toisaalta yksinäisille äideille osoitettiin myötätuntoa ja ymmärrystä, mutta parantuneissa yhteiskunnallisissa oloissa taloudelliset syyt ja kunniapakkotila eivät olleet riittäviä syitä sikiönlähdetykselle. Suurimmaksi syyksi nimettiin itsekkyydelle ja uskonpuutteelle perustuva maailmankatsomus. Naisella ei suinkaan ollut oikeutta päättää omasta ruumiistaan silloin, kun oli kyse toisestakin ihmishengestä. Yhteiskunnalle näin merkityksellisessä asiassa yksilön valta ruumiiseensa oli rajallinen. Yhteiskunnan etu ajoi yksilön edun edelle. Aviottomalle äidille tämä toisaalta merkitsi aseman korottamista, sillä he olivat esimerkillisiä pitäessään lapsensa taloudellisista vaikeuksista ja yhteisön ylenkatseesta huolimatta. Aviottomasta äidistä tuli eräänlainen lippulaiva aborttikomitealle: jos aviotonkin äiti kykeni selviytymään yksin lapsen kanssa, oikeutusta sosiaaliselle indikaatiolle ei ollut. Toinen lippulaiva oli komitean usko sosiaalijärjestelmän kehitykseen.

Vaikka komitea myönsi, ettei rikoslaki ollut kyennyt estämään sikiönlähdetyksiä tehokkaasti, koska kansa ei täysin tukenut rikoslain käsitystä lähdetysten laittomuudesta, se ei ollut valmis poistamaan lähdetysten rangaistavuutta. Se uskoi, että rikoslaki saisi kansalaisten tuen laittomien lähdetysten vastatoimenpiteille siitä, että raskauden keskeyttäminen laillistettaisiin. Oikeustajun mukaista oli, että perusteet lailliselle keskeyttämiselle rajattiin lääketieteelliseen, rotuhygieeniseen ja eettilliseen indikaatioon. Kuitenkin käsitettiin, että laittomiin sikiönlähdetyksiin ajoivat enimmäkseen sosiaaliset syyt. Kansantajun mukaista siis olisi ollut, että sosiaalisetkin syyt olisi laskettu laillisen keskeyttämisen perusteiksi. Tähän valtio ei kuitenkaan voinut ryhtyä väestöpoliittisista syistä.

¹⁶⁶ Aborttikomitean mietintö 1945, 183, 187–188.

¹⁶⁷ Ala-Nikkola, 83–84.

3.2.2 Raskauden keskeytyslain käsittely valtiopäivillä

Komiteamietintöä ja lausuntoja käsiteltyään lainvalmistelukunta päätyi antamaan hallitukselle kaksi esitystä, joista hallitus valitsi eduskunnalle esitettäväksi sen, josta sosiaalinen indikaatio puuttui.¹⁶⁸ Hallituksen esityksessä eduskunnalle todettiin, että rangaistusmääräykset sikiönlähdetyksestä eivät vastanneet yleistä oikeuskäsitystä eivätkä yhteiskunnallisen kehityksen vaatimuksia. Rangaistusuhka oli jäänyt lain kuolleeksi kirjaimeksi, kun suurin osa sikiönlähdetyksestä jäi tuomitsematta. Tämä vastakohtaisuus heikensi lain arvovaltaa. Siksi lakia oli korjattava sikiönlähdetyksen osalta niin, että se tyydyttäisi yleistä oikeuskäsitystä ja palauttaisi lain kunnioituksen.¹⁶⁹

Hallituksen esityksen mukaan lähdetysten lisääntymiseen vaikuttivat psykologiset, taloudelliset ja väestöpoliittiset tekijät, kuten muun muassa muuttunut käsitys seksuaalimoraalista ja sikiönlähdetysten rangaistavuudesta, avioliiton ulkopuolisten suhteiden lisääntyminen, sota-ajan pahentamat yhteiskunnalliset ristiriidat, asuntopula, työttömyys ja alentunut elintaso. Hallitus ei kuitenkaan ollut valmis poistamaan sikiönlähdetyksen rangaistavuutta, koska se olisi ollut ”*vastoin laajojen kansankerroksien oikeustajuntaa ja syvälle juurtunutta siveellistä ja uskonnollista maailmankatsomusta*”. Yhteiskunnan oli suojeltava sikiön elämää. Naisen määräysvalta omaan ruumiiseensa nähden ei voinut ulottua jo alkaneeseen elämään. Rangaistavuuden poistamisesta seuraisi lähdetysten määrän kasvu ja sitä kautta syntyvyyden lasku, sekä lähdetysten ulottuminen myös niihin kansankerroksiin, jotka sen vielä olivat tuominneet. Hallitus oli kuitenkin valmis lieventämään ankaraa rangaistusasteikkoa. Lapsenmurha-asetuksen sikiönlähdetystä koskevaa pykälää se esitti muutettavaksi siten, että lähettämiseen syyllistynyt nainen voitiin lieventävät asianhaarat huomioon otettuna vapauttaa rangaistuksesta. Muuten hänet tuli tuomita vankeuteen, jonka määrää ei määritelty. Ulkopuolisen sikiönlähdettäjän rangaistusmääräyksiä ei muutettu.¹⁷⁰

Hallitus ymmärsi, että sikiönlähdetysten rangaistusten lieventäminen ei pelkästään auttanut, vaan mahdollisuuksia lailliseen raskauden keskeytykseen oli lisättävä. Se suositti

¹⁶⁸ Ala-Nikkola, 85.

¹⁶⁹ VP 1948, Asiakirjat III:2, Hallituksen esitys 60, 1.

¹⁷⁰ VP 1948, Asiakirjat III:2, Hallituksen esitys 60, 1, 7–8, 24.

eduskunnalle lääketieteellisen indikaation ja siihen yhdistetyn sosiaalisen näkökohdan, rotuhygieenisen eli eugeenisen indikaation ja eettillisen indikaation hyväksymistä. Erityisen sosiaalisen indikaation hallitus hylkäsi perusteinaan muuan muassa sen vaikea määriteltävyys. Olisi yhteiskuntaa vahingoittavaa, jos raskauksia keskeytettäisiin sen vuoksi löyhin perustein. Sosiaalinen indikaatio oli myös ainoa indikaatio, joka voitiin korvata muilla keinoilla, kuten yhteiskunnan tarjoamilla taloudellisilla apu- ja tukitoimilla.¹⁷¹

Raskauden keskeyttämisen aikarajaksi hallituksen esityksessä määriteltiin neljännen raskauskuukauden loppu, koska siihen mennessä sikiö ei olisi vielä ehtinyt kehittyä elinkelpoiseksi. Raskaana olevalla naiselle haluttiin myös taata tarpeeksi aikaa herätellä äidintunteitaan, jotta keskeytykseltä ehkä voitaisiin välttyä. Eugeneenisen indikaation ollessa kysymyksessä lääkintöhallitus sai päättää raskauden keskeyttämisestä vielä viidennellä kuulla. Raskauksen, sukurutsan tai arvovalta-aseman väärinkäytöksen perusteella anottuun eettillisen indikaation mukaiseen keskeyttämiseen tarvittiin näytteeksi vähintään rikoksesta nostettu syyte. Päätösvalta raskauden keskeyttämisestä annettiin keskeytyksen suorittavalle gynecologille tai kirurgille sekä lääkintöhallituksen erityisesti tehtävään määräämälle lääkärielle, jotta keskeytystä harkittaisiin perusteellisesti ja puolueettomasti mutta joustavasti sekä nopeasti. Ensisijaisesti raskauden keskeytyksen sai suorittaa valtion yleisissä saaraaloissa, mutta lääkintöhallituksen erillisellä päätöksellä myös kunnallisissa ja yksityisissä sairaaloissa.¹⁷²

Hallituksen esitys ei juurikaan poikennut aborttikomitean mietinnön antamista perusteista. Huomattavaa on, että vaikka elettiin jo 40-luvun loppupuolta ja oltiin päästy todistamaan Saksan rotuoppien tuhoisuutta, uskottiin yhä rotuhygienian mahdollisuuksiin ja edistyksellisyys: eugeeninen indikaatio oikeutti päätöksen tekemisen raskauden keskeyttämisestä aina viidennelle kuulle. Eettillisenkin indikaation hyväksymiseen vaikutti se, että sen avulla saatettiin ehkäistä rotuhygieenillisesti huonon aineksen syntyminen.¹⁷³

¹⁷¹ VP 1948, Asiakirjat III:2, Hallituksen esitys 60, 9–16.

¹⁷² VP 1948, Asiakirjat III:2, Hallituksen esitys 60, 16–20.

¹⁷³ Markku Mattila on käsitellyt rotuhygieniää Suomessa vuoden 1935 sterilisointilakiin asti. Hän on myös kiinnittänyt huomiota rotuhygieniisiin tehostamispyrkimyksiin ja rotuhygieenisten sterilisointien

Hallituksen esitystä laiksi raskauden keskeyttämisestä sekä laiksi rikoslain muuttamisesta muokattiin talousvaliokunnassa. Esitykseen tehtyjen vähäisten muutosten ja lakivaliokunnan suosittamien lakiteknillisten muutosten lisäksi talousvaliokunta ilmoitti ”*edellyttävänsä hallituksen ryhtyvän toimenpiteisiin riittävän tehokkaan valistus- ja avustustoiminnan aikaansaamiseksi, jotta ne yhteiskunnassa vallitsevat epäkohdat, jotka voivat olla syynä raskauden keskeyttämiselle, tulisivat poistetuiksi*”.¹⁷⁴

Suomen kansan demokraattisen liiton (SKDL) edustaja, lääketieteen lisensiaatti Mauri Ryömä piti talousvaliokunnan mietintöä jonkin verran parempana kuin hallituksen esitystä, mutta kaipasi lakiin sosiaalista indikaatiota. Hän kiitti talousvaliokunnan kehoitusta yhteiskunnallisten epäkohtien poistamiseen, mutta piti sitä vain ”hurskaana toivomuksena”, joka sinänsä ei riittänyt naisten asemaa turvaamaan. Suuri valiokunta ei kuitenkaan mennyt muuttamaan talous- ja lakivaliokunnan esitystä Ryömän toiveen pohjalta, vaan suositti eduskunnalle talousvaliokunnan ehdotusta hyväksyttäväksi pienin muutoksin.¹⁷⁵

SKDL:n Eino Roine kummasteli sitä, että sterilisointilakien laajennusta kannattavat piirit vastustivat raskauden keskeyttämistä. Roineen käsityksen mukaan köyhyyttä ”hyväksyttävänä” sterilisoinnin syynä pitävät piirit vastustivat köyhyyttä raskauden keskeyttämisen syynä. ”*Tekee mieli uskoa, että ne, jotka nyt vastustavat raskauden keskeyttämistä sosiaalisista syistä, olisivat valmiit hyväksymään pitkällekin menevän raskauden keskeyttämislain, jos laki kirjoitettaisiin esimerkiksi tällaiseen tapaan: ”Raskaus voidaan pakolla keskeyttää, jos asianomainen on tullut raskaaksi ulkopuolella avioliiton tai on niin köyhä, ettei pysty lastaan huoltamaan.*” – – niin hurmaantuneita tunnutaan eräissä piireissä oltavan kaikkeen, mitä voidaan tehdä pakolla.” Suorastaan koomillisena hän piti sitä, että kommunistit, joita syytettiin yksilön vapauden talleamisesta, taistelivat vapauden puolesta tehdä maailmaan ”heikoilla rotuominaisuuksilla varustettuja yksilöitä”. Roineen mielestä lakia oli laajennettava sosiaalisella indikaatiolla, jotta keskeytystä hakevat kääntyisivät ensin neuvoloiden puoleen, joissa heille saatettaisiin löytää muu ulospääsy

lisääntymiseen uuden vuonna 1950 annetun sterilisointilain jälkeen. Ks. Mattila 1999, Kansamme parhaaksi, 337–338.

¹⁷⁴ VP 1948, Pöytäkirjat, 814, 857; VP 1949, Asiakirjat III:2, Talousvaliokunnan mietintö 3.

¹⁷⁵ VP 1949, Asiakirjat III:2, Suuren valiokunnan mietintö 95; Pöytäkirjat, 874.

vaikeuksista kuin raskauden keskeytys. Jos näin ei kuitenkaan kävisi, ainakin keskeyttäminen voitaisiin tehdä turvallisesti lääkärin valvonnassa.¹⁷⁶

Kokoomuksen Margit Borg-Sundmanin mielestä vaikeissa sosiaalisissa oloissa eläviä naisia oli autettava sosiaalisella tuella ja valistuksella raskauden keskeyttämisen sijaan. Sosiaalisella tuella hän tarkoitti taloudellisten parannusten lisäksi koko elämän perusarvojen ja ”moraalisen vastuuntunnon” uudistamista, koska oli muistettava, että keskeyttämisen syiden joukossa oli myös ”sielullisia” syitä, kuten vastuuntunnon puute, mukavuudenhalu ja ”väärä sielullinen asennoituminen”.¹⁷⁷

Maalaisliiton V. J. Sukselainen, Kokoomuksen edustaja, aborttikomitean mietinnössä asiantuntijana toiminut Rakel Jalas ja sisäasiainministeri Aarre E. Simonen kiittelivät suuren valiokunnan tekemää lisäystä, jonka mukaan lääkäreitä neuvontatyössä avustavasta henkilökunnasta olisi säädettävä asetuksella. Sukselaisen mielestä tällaista toimintaa varten piti olla erikoinen sosiaalihuoltaja, joka asiaan perehtyneenä pystyi käsittelemään raskauden keskeytystä hakevia oikealla tavalla, antamaan heille ”elämänuskoa” ja neuvomaan mahdollisuuksista yhteiskunnalliseen tukeen. Sukselainen, Jalas ja Simonen vastustivat erillistä sosiaalista indikaatiota, sillä raskauden keskeyttämisen sijaan sosiaalinen ahdinkotila oli estettävä yhteiskunnallisilla tukitoimilla.¹⁷⁸

SKDL:n Elli Stenberg moitti lakiesitystä siitä, että se pyrki estämään rikolliset sikiönlähdetykset, mutta ei tarjonnut keinoja niiden syiden poistamiseksi. Hän ei uskonut sosiaalisen indikaation lisäämisen lakiin aiheuttavan raskauden keskeytysten määrän kasvua, sillä ”*äidin vaisto ja äitiyden halu ovat naisen ikuisia ominaisuuksia*”. Ainoastaan varakkailta naisilla mukavuuden halu ja haluttomuus synnyttää olivat syinä raskauden keskeyttämiseen. Työläisnaisen ajoi puoskarin luokse naisten alipalkkaisuus, työnsaantivaikeudet, huonot asunto-olot ja puuttuvat mahdollisuudet avioliiton solmimiseen. Stenbergin mielestä ei pitänyt tarrautua siihen, että raskauden keskeyttäminen oli luonnoton teko, sillä sen kieltäminen saattoi johtaa ”*vielä suurempaan tuhoon ja sellaisiin naisen ja lapsen kärsimyksiin, joita vallitsevissa olosuhteissa ei kyetä*

¹⁷⁶ VP 1949, Pöytäkirjat, 1998–2002.

¹⁷⁷ VP 1949, Pöytäkirjat, 2002–2003.

¹⁷⁸ VP 1949, Pöytäkirjat, 2003–2007.

poistamaan”. Yhteiskunnallisin tukitoimin, kuten lapsenhuollon, palkallisen synnytysloman, kodinhoitoavun ja äidin työsuhteen säilyttämisen sekä valistus- ja neuvontatyön avulla voitiin päästä siihen, että mahdollisemman moni raskaus oli toivottu. Tämä edellytti myös sitä, että aviotonta äitiä kohdeltiin saman arvoisena kuin aviollista äitiä.¹⁷⁹

Ruotsalaisen eduskuntaryhmän edustajana Albin Wickman ehdotti lakiehdotuksen hylkäämistä. Hänen mielestään raskauden keskeyttäminen rikkoi uskonnollisia ja eettisiä periaatteita vastaan murhaamalla ihmiselämän, vaikkakin se oli vasta alullaan. Vastoin Wickmanin ehdotusta lakiesitys hyväksyttiin. Laki raskauden keskeyttämisestä annettiin helmikuussa 1950.¹⁸⁰

Eduskuntakäsittely raskauden keskeyttämisestä ei nostattanut suuria tunteita, vaikka kyseessä oli Wickmanin sanoin uskonnolliset ja eettiset periaatteet. Wickmania lukuunottamatta lakiehdotuksen hylkäämistä ei esitetty missään puheenvuoroissa. Ainoastaan SKDL:n edustajat vaativat muutoksia lakiehdotukseen. Sosiaalisen indikaation lisääminen raskauden keskeyttämisen syyksi nähtiin kuitenkin jo liian sallivana. Se olisi ollut suuri muutos aiemmasta, jolloin ainoastaan äidin hengelle vaarallinen raskaus voitiin keskeyttää. Sen sijaan haluttiin korostaa yhteiskunnallisten tukitoimien kehittämistä. Hallituksessa istuva Sosiaalidemokraattinen puolue hyväksyi sosiaalisen indikaation puuttumisen laista juuri sosiaalisia toimia edistääkseen¹⁸¹.

Yksi lain hyväksyntään vaikuttanut tekijä oli varmastikin muiden Pohjoismaiden esimerkki. Käytännössähän laki raskauden keskeyttämisestä oli tiukka. Se ei juurikaan lisännyt naisten mahdollisuutta hakea laillista raskauden keskeytystä, sillä sen sallivat indikaatiot rajoittuivat vain hyvin pieneen osaan raskauksista. Ehkä lain hyväksymistä helpottikin juuri sen näennäinen edistyksellisyys.

Koska laillinen raskauden keskeyttäminen mahdollistettiin, ei tarvetta ankaralle rangaistussäännöstölle rikollisesta sikiönlähdetyksestä ollut. Sen vuoksi hallituksen

¹⁷⁹ VP 1949, Pöytäkirjat, 2008–2010.

¹⁸⁰ VP 1949, Pöytäkirjat, 2012, 2042–2045; Suomen asetuskokoelma 1950, Laki 82 raskauden keskeyttämisestä.

ehdottamat lievennykset lapsenmurha-asetuksen sikiönlähdetyssäädöksiin hyväksyttiin keskustelutta. Selvästikin lain toimimattomuus oli saanut kansanedustajat hyväksymään ajatuksen sikiönlähdetyssäädöksen lieventämisestä ja raskauden keskeytyksen laillistamisesta.

Väestöpoliittisiin näkökohtiin lakikäsittelyissä ei juurikaan viitattu. Taustalla ne kuitenkin vaikuttivat, sillä perustuivathan erityisesti aborttikomitean mietintö ja myös hallituksen esitys niille. Väestöpoliittinen huoli oli juuri se voima, joka oli pannut keskustelun laittomien sikiönlähdetysten vaaroista, sikiönlähdetysten rangaistusten riittämättömyydestä ja laillisten raskauden keskeytysten mahdollistamisesta liikkeelle. Se ei siis voinut olla vaikuttamatta keskustelun lopputulokseenkin, vaikka sitä ei ilmi julistettukaan.

Jako vasemmiston ja oikeiston välillä säilyi. Vasemmisto vaati sosiaalista perustetta keskeytyksille, koska se ei pitänyt sosiaalijärjestelmän kehitystä niin nopeana, että yhteiskunnalliset tukitoimet olisivat ratkaisseet asian. Oikeistolle puolestaan raskauden keskeyttämisen laillistaminen yleensä oli niin suuri myönnytys, ettei se kyennyt edes harkitsemaan raskauden keskeyttämisen sallimista heti niin laajaksi.

4. LAPSEN MURHARIKOSTEN LIEVENTÄMINEN

4.1. Lapsenmurharikokset uudessa henkirikoslaissa 1969

4.1.1 Tarve uudelle lapsenmurhasäädökselle

Yhteiskunnallisten arvojen muuttuessa 1970-lukua kohden asenteet lapsenmurharikoksiin syyllistyneitäkin kohtaan muuttuivat yhä ymmärtäväisemmiksi. Teon motiiveiksi ymmärrettiin aviottoman naisen elämäntilanne ja synnytyksen aiheuttama henkinen ja ruumiillinen uupumus, jotka olivat riittäviä perusteita vähäiselle syyntakeisuudelle. Rangaistusten lieventämistä puolsi myös se, että niiden ennaltaehkäisevä vaikutus oli todettu heikoksi, kuten lukuisat rikolliset sikiönlähdetykset olivat osoittaneet.

¹⁸¹ Ks. Ala-Nikkola, 90.

Lapsenmurhat olivat sitä paitsi menettäneet ajankohtaisuutensa sen myötä, kun ongelmaa oli korjattu sosiaalisella lainsäädännöllä.

Tarve lapsenmurhasäädöksen uudistamisesta kietoutui koko rikoslain uudistamisen tarpeeseen. Vuoden 1889 rikoslaki oli vanhentunut vähittäisistä muutoksista huolimatta eikä vastannut enää kaikissa suhteissa muuttuneita yhteiskunnallisia olosuhteita. Tärkeysjärjestyksessä kiireellisintä oli valmistaa uusi henkirikoslaki, johon lapsenmurharikoksetkin kuuluivat. Tätä tehtävää varten asetettiin vuonna 1954 rikoslakikomitea¹⁸² tarkastamaan vuoden 1889 rikoslakia henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten osalta ja tekemään esitys uudeksi rikoslaiksi niiltä osin, kun muuttunut oikeiskäytäntö tai siinä esiintynyt tarve sitä vaati. Rikoslakikomitean mietintö valmistui vuonna 1957.¹⁸³

Lapsenmurhasta säädettiin rikoslain 22. luvussa.¹⁸⁴ Lapsenmurhanimitystä rikoslakikomitea ehdotti muutettavaksi lapsentapoksi, sillä nimitys lapsenmurha ei täyttänyt murharikoksen tunnusmerkkejä tahallisuudesta. Sen sijaan komitea ei nähnyt syytä muuttaa lapsentapposäädöstä koskemaan myös avioituneita naisia, sillä lapsentapon lievempi rangaistus suhteessa murhaan saattaisi silloin johtaa kyseisen rikoksen lisääntymiseen, eikä se olisi ollut kansan oikeustajun mukaistakaan. Oli otettava huomioon, että naimisissa oleva nainen ei joutunut aviottoman naisen kaltaiseen masennustilaan, joka johtui häpeän tunteesta ja arvostelun pelosta, huolesta lapsen tulevaisuuden ja toimeentulomahdollisuuksien suhteen sekä ”makaajan arvottomasta käyttäytymisestä”. Poikkeustapauksissa voitiin naimisissa oleville, lapsensa surmanneille naisille myöntää lievä rangaistus surmaamisesta säädettyjen erityisperusteiden mukaisesti.¹⁸⁵

¹⁸² Rikoslakikomitean puheenjohtajana toimi rikosoikeuden professori Brynolf Honkasalo ja jäseninä olivat rikosoikeuden professorit Bruno Salmiala ja Reino Ellilä, tuomarit Yrjö Lehtonen ja Niilo Luukanen, Lauri Takkunen sekä lainsäädäntöneuvos L. H. Salonen.

¹⁸³ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 1. Oikeusministeriö oli jo vuonna 1919 antanut rikos- ja oikeushistorian professori Allan Serlachiukselle tehtäväksi laatia ehdotuksen uudeksi rikoslaiksi, mutta Serlachiuksen ehdotus ei johtanut kuitenkaan jatkotoimiin. Salonen 1964, Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvia rikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta, 70–71. Ks. myös Serlachius 1921.

¹⁸⁴ Rikoslakikomitean mietinnössä käsiteltiin lapsenmurhan lisäksi rikoslain lukuja 21 surmaamisesta ja pahoinpitelystä, 23 kaksintaistelusta, 20 luvottomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta, 25 rikoksesta toisen vapautta vastaan, 34 yleistä vaaraa tuottavista rikoksista sekä 44 hengen, terveyden tahi omaisuuden suojelemiseksi annettujen määräysten rikkomisesta.

¹⁸⁵ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 12–13.

Vaikka rikosentekijän määritelmä säilytettiin rikoslakikomitean mietinnössä ennallaan, muita rikoksen tunnusmerkkejä muutettiin. Komitea ei halunnut määritellä erikseen aikaa, jonka kuluessa lapsen surmaaminen olisi viimeistään pitänyt tapahtua tullakseen käsitellyksi lapsentappona, sillä synnytystapahtuman aiheuttaman poikkeuksellisen mielentilan kesto oli kulloinkin kysymyksessä olevan henkilön ”sielullisruumiillisesta rakenteesta ja vallinneista olosuhteista” riippuvainen. Ilmaisun ”synnyttäessä tai kohta sen jälkeen” komitea korvasi lauseella ”synnyttäessään tai sen jälkeen ollessaan vielä synnytystapahtuman vaikutuksen alaisena”. Menettelytapoja ei komitean mielestä ollut syytä mainita, koska rikos oli rangaistava menettelytavoista riippumatta. Rangaistukseksi ehdotettiin enintään kahdeksaa vuotta tai vähintään kolmea kuukautta vankeutta.¹⁸⁶

Komitea esitti kuolemantuottamusta koskevaa pykälää muutettavaksi siten, ettei naista enää rangaistaisi niin kuin kuolemantuottamuksesta oli yleisesti säädetty vaan lievemmillä, lapsenmurhasäännökseen erikseen määritetyllä rangaistusasteikolla. Esitys johtui siitä, että mietinnössä ehdotettiin yleisen kuolemantuottamuksen rangaistusasteikkoa kovennettavaksi, kun taas lapsentapon rangaistuksia oltiin lieventämässä. Rangaistusasteikko vaihteli sakoista enintään kolmen vuoden vankeuteen.¹⁸⁷

Ristiriitaisena komitea piti pykälää, jossa määrättiin rangaistavaksi vanhemmat tai isäntäväki, jotka olivat olleet tietoisia raskaudesta, mutta eivät olleet auttaneet aviotonta naista synnytyksessä, ja olivat siksi osittain tuottaneet kuoleman lapselle. Pykälä asetti avioliitossa syntyneen lapsen kuolemantuottamuksen huonompaan asemaan verrattuna avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen kuolemantuottamukseen, sillä avioliitossa syntyneen lapsen kuoleman tuottamuksellisuus tuomittiin yleisen, lapsenmurhasäännöstä ankaramman, säännöksen mukaan. Komitean mielestä vanhempien ja isäntäväen sijaan makaajaan kohdistettua rangaistusasteikkoa piti korottaa enintään neljään vuoteen vankeutta tai kuritushuonetta.¹⁸⁸

Sikiönlähdetyksestä rikoslakikomitea olisi rankaissut vankeudella tai jättänyt rankaisematta, jos asianhaarat olivat erityisen lieventävät. Sikiönlähdettäjäille komitea asetti

¹⁸⁶ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 13, 19.

¹⁸⁷ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 13, 19.

¹⁸⁸ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 13–14, 19.

rangaistukseksi neljä vuotta kuritushuonetta tai vankeutta ja ilman naisen lupaa lähdetetystä sikiöstä kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kahdeksan vuotta. Muut pykälät säilyivät muuttumattomina rangaistusten osalta.¹⁸⁹

Hallitus teki rikoslakikomitean mietinnön pohjalta lakiesityksen eduskunnalle, mutta esitystä ei ehditty käsittelemään lakivaliokuntaa pidemmälle ennen seuraavia eduskuntavaaleja, jolloin asia raukesi.¹⁹⁰ Kun asian käsittelemistä jatkettiin, aikaa oli ehtinyt kulua sen verran, että hallituksen lakiesitys eduskunnalle muutti muotoaan alkuperäisestä komiteamietinnöstä ja lakiesityksestä jonkin verran. Vaikka rikoslakikomitea pyrkikin lieventämään lapsenmurhasta annettuja tuomioita ja jopa muuttamaan koko rikoksen luonnetta tahallisuudesta pikaistuksissa tehdyksi vaihtamalla nimityksen lapsenmurhasta lapsentappoon, sen esitys lapsenmurhasäännöksen osalta oli vanhoihin säädöksiin pohjautuva. Se säilytti lapsentapon omana lukunaan muista henkirikoksista erotettuna ja pitäytyi vanhoissa pykälissä. Se toisteli vanhoja perusteluja sille, miksi lapsentappo tulisi säilyttää pelkästään aviottomien naisten rikoksena. Yhteiskunnassa oli kuitenkin meneillään arvojen muutos, joka vaikutti myös aviottomien lasten ja naisten asemaan. Se puolestaan sai hallituksen lakiesityksenkin muuttamaan muotoaan, kun seuraava esitys annettiin eduskunnalle vuonna 1965.

4.1.2 Uusi henkirikoslaki 1969

Kun hallitus esitti eduskunnalle uuden lakiesityksen henkirikoksista vuonna 1965, oli se ottanut huomioon edellisestä lakiesityksestä lakivaliokunnassa esitetyt näkökohdat sekä Ruotsin uuden, vuonna 1962 annettun rikoslain. Siltä pohjalta se oli päätyntä luopumaan vanhasta lukujaottelusta. Lapsenmurharikokset oli liitetty henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevaan lukuun 21 viidenneksi pykäläksi. Lapsenmurha-nimitys oli komiteamietinnön mukaisesti muutettu lapsentappo-muotoon. Komiteamietinnöstä ja edellisestä lakiesityksestä poiketen lapsentapposäädös oli määritetty koskemaan myös aviovaimoja. Tätä hallitus perusteli sillä, että yhteiskunnalliset olot olivat muuttuneet siten, ettei aviottoman lapsen saaminen ollut enää yhtä häpeällistä kuin ennen. Yhteiskunnan eri

¹⁸⁹ Rikoslakikomitean mietintö 1957, 14–15, 19–20.

¹⁹⁰ Valtioapäiväkirjat (VP) 1960, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 21; Pöytäkirjat, 382, 384; VP 1961, Asiakirjat III:2, Eduskunnan kirjelmä hallituksen esityksen 21 johdosta (VP 1960).

muodoissa antaman tuen johdosta avioton äiti kykeni selviytymään yksinään lapsen kanssa. Toisaalta katsottiin, että avioitunutkin nainen saattoi joutua yhtä vaikeaan tilanteeseen kuin avioton nainen, jos hänen miehensä esimerkiksi hylkäsi hänet tai taloudellinen tilanne oli huono. Myös säännös sikiönlähdettämisestä ehdotettiin siirrettäväksi rikoslain 21. lukuun. Vastasyntyneen lapsensa heitteillejättänyt olisi tuomittu yleisen heitteillepanopykälän mukaisesti enintään neljäksi vuodeksi kuritushuoneeseen tai vähintään kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen.¹⁹¹

Pykälä vanhempien ja isäntäväen aviottomalle lapselle tuottamasta kuolemasta poistettiin rikoslaista sen harvinaisuuden vuoksi. Pykälän todettiin olevan peräisin isäntävaltaiselta ajalta, jolloin lapset ja palkolliset olivat riippuvaisuussuhteessa perheenpäähän toisella tavalla kuin 1960-luvulla. Myöskään makaajan puolelta tapahtuvasta kuolemantuottamisesta ei haluttu lapsentapon yhteydessä säätää, sillä saattoihan olla, ettei makaaja edes tiennyt raskaudesta. Koska vanhan lapsenmurhasäännöksen pykälät olivat joko todettu tarpeettomiksi tai siirretty varsinaiseen henkirikoslukuun, koko luku 22 voitiin kumota.¹⁹²

Hallituksen lakiesitys ohjattiin eduskunnasta lakivaliokuntaan. Se kohdisti lapsentapposäädöksiin vain vähäisiä muutoksia. Raskaana olevan naisen pahoinpitelyn ja siten sikiön kuoleman tuottamuksen lakivaliokunta sisällytti törkeää pahoinpitelyä koskevaan rangaistussäännökseen. Sen pidemmälle asiaa ei kuitenkaan ehditty käsitellä eduskuntavaalien keskeyttäessä käsittelyn, joten se oli otettava jälleen uudelleen esittelyyn.¹⁹³

Hallituksen lakiesitys henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rangaistusten uudistamisesta vuoden 1966 valtiopäivillä jatkoi siitä, mihin edellinen jäi. Hallitus kannatti yhä lapsentapporikosten ulottamista koskemaan myös naimisissa olevia naisia, sillä olihan ”synnytyksestä johtuva poikkeava mielentila sekä ruumiillinen ja henkinen uupumus” samanlainen aviosäädystä huolimatta. Hallituksen esityksessä ilmaus ”synnyttäessä tai

¹⁹¹ VP 1965, Asiakirjat III:1, Hallituksen esitys 154, 1, 3, 6, 11.

¹⁹² VP 1965, Asiakirjat III:1, Hallituksen esitys 154, 13–14.

¹⁹³ VP 1965, Pöytäkirjat, 1557; Asiakirjat III:1, Lakivaliokunnan mietintö 43; Eduskunnan kirjelmä hallituksen esityksen 154 johdosta.

kohta sen jälkeen” korvattiinkin sanonnalla ”synnyttäessään tai sen jälkeen, ollessaan vielä synnytyksen aiheuttaman ruumiillisen tai henkisen uupumuksen tilassa”.¹⁹⁴

Lakiesitys lähetettiin eduskunnasta ensiksi uudestaan lakivaliokunnalle. Lapsentapporikosten suhteen merkittävin muutos hallituksen esitykseen oli, että lakivaliokunta jätti sikiönlähdetyksen vanhaan lapsenmurhalukuun 22 ja sen otsake muutettiin *Lapsenmurhasta* muotoon *Sikiönlähdetyksestä*. Valiokunnan perusteluna oli, että henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rangaistussäännös koski syntynyttä ihmistä, joten sikiönlähdettämistä ei voitu sisällyttää siihen, kuten lapsentappoa. Valiokunta uskoi lisäksi, että valmisteilla oleva laki raskauden keskeyttämisestä antaisi aiheutta sikiönlähdettämistä koskevien säännösten tarkistamiseen, joten senkin takia oli syytä jättää sikiönlähdetyksen vanhalle paikalleen.¹⁹⁵

Sikiönlähdettämisen rangaistussäännöksiä käsitteli myös oikeustieteen lisensiaatti Raimo Lahti vuonna 1969 *Lakimiehessä* ilmestyneessä artikkelissaan. Lahden mielestä nainen voitiin vapauttaa kokonaan sikiönlähdettämisestä seuraavasta rangaistuksesta. Hän perusteli rangaistusvastuun poistamista sillä, että rangaistusuhalla oli vähäinen yleisestäävä vaikutus raskaana olevaan naiseen. Sekä laittomien että laillisten raskauden keskeytysten ehkäisyssä rangaistusuhkia suurempi merkitys oli ehkäisyvälineiden käytön ja yhteiskunnan tukitoimenpiteiden lisäämisellä sekä laillisen keskeytyksen helpottamisella ja sitä kautta laittomien keskeytysten aiheuttaman terveydellisen riskin pienentämisellä. Rangaistusuhka saattoi estää naista hakeutumasta tarvitsemaansa hoitoon laittoman lähdetyksen jäljiltä. Sitä paitsi rangaistussäännöksiä oli sovellettu käytännössä hyvin vähän. Rangaistusvastuun poistamista vastaan puhuivat ainoastaan ne seikat, että se tarjoaisi entistä paremmat edellytykset painostaa naista tai sikiönlähdettäjää rikolliseen lähdettämiseen, ja että sikiönlähdetyksestä säädettyjen erityissäännösten mukaan tuomitsematta jättämistä voitiin jo voimassa olevan rikoslain mukaan yksittäistapauksissa harkita.¹⁹⁶

¹⁹⁴ VP 1966, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 68.

¹⁹⁵ VP 1966, Asiakirjat I, Lakivaliokunnan mietintö 11; Pöytäkirjat, 363.

¹⁹⁶ Lahti 1969, Raskauden keskeyttämisestä koskevista rangaistussäännöksistä de lege ferenda, 424–426. S. Erkkilä oli esittänyt vuonna 1952, että nainen voisi lähdeyttää itse sikiönsä rangaistuksesta. Erkkilä olisi ulottanut tämän oikeuden avioituneiden naisten lisäksi aviottomiin, sillä silloin aviottomien lasten lukumäärä vähenisi ja toisaalta niiden elinmahdollisuudet paranisivat. Humanitääris-sosiaalisten ja väestöpoliittisten syiden lisäksi Erkkilä esitti kannanottonsa puolesta vankeinhoidollisia ja rikosoikeudellisia syitä. Hän ei uskonut, että vankeustuomio vaikuttaisi parantavasti sikiönlähdetykseen syyllystyneeseen naiseen, jolla ei ollut rikollista mielenlaatua, vaan nainen demoralisoituisi ja muuttuisi yhteiskuntaan huonosti sopeutuvaksi

Lahti kiinnitti artikkelissaan huomiota myös rangaistussäännösten jyrkkään kahtiajakoon: laittomasta sikiönlähdettämistä säädetty rangaistukset olivat ankarampia kuin laillisen keskeyttämisen menettelysäännösten rikkomista koskevat rangaistukset, joista oli säädetty vuoden 1950 raskauden keskeyttämislaisissa. Hänen mielestään sikiönlähdetyksestä säädettyä rangaistusasteikkoa oli yhtenäistettävä menettelytapojen rikkomista koskevien säännösten kanssa. Samalla sikiönlähdettämistä koskevat pykälät olisi pitänyt sijoittaa raskauden keskeyttämistä koskevaan lakiin ja muuttaa nimitystä sikiönlähdettämistä raskauden keskeyttämiseen. Jos jakoa luvattoman lähdeämisen ja menettelytapojen rikkomisen välillä jatkettaisiin, olisi rangaistuksen ankaruus määriteltävä sen mukaan, missä vaiheessa raskautta lähdeäminen oli suoritettu, ja oliko siitä seurannut erityistä vaaraa naisen hengelle tai terveydelle. Vasten naisen tahtoa tapahtuneen ja tuottamuksellisen lähdeäksen Lahti olisi poistanut sikiönlähdettämistä koskevista rangaistussäänöksistä, koska niistä voitiin tuomita muiden rangaistussäännösten mukaisesti.¹⁹⁷

Vaikka uuden henkirikoslain valmisteluun oli mennyt runsaasti aikaa, eduskunnassa lain käsittelyyn ei aikaa tuhlatu. Eduskunnan käsittelyissä ei puheenvuoroja esitetty ensimmäisen käsittelyn kahta puheenvuoroa lukuunottamatta. Niissäkään ei tuotu esille mitään uutta, vaan ne keskittyivät selvittämään lakiesityksen etenemistä ja lakivaliokunnan mietintöä yhtä lakiteknisesti kuin koko henkirikoslain uudistamista koskeva käsittely oli edennyt rikoslakikomiteasta lähtien. Lopulta lakiesitys hyväksyttiin lakivaliokunnan mietinnön mukaisesti keskusteluita. Uusi laki rikoslain muuttamisesta annettiin heinäkuun 14. päivä 1969 ja se astui voimaan vuoden 1970 alusta lähtien.¹⁹⁸

Rikoslain muuttaminen oli hyvin kivuton prosessi. Uudistuksen tarpeesta oltiin yksimielisiä myös lapsenmurhasäännösten osalta. Lapsenmurhasta oli tullut yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten myötä sen verran harvinainen rikos, ettei se herättänyt enää

vankilan epäterveellisessä ilmapiirissä. Erkkilän mielestä voimassa oleva laki raskauden keskeytyksestä ei voinut ratkaista koko lähdeämiskysymystä, ja siksi tarvittiin myös muita keinoja. Ehdotuksensa lisäksi hän painotti sikiönlähdetyksen pohjalla olevien yhteiskunnallisten epäkohtien poistamista sekä valistusta. Erkkilä 1952b, Sikiönlähdettäjästä ja sikiönlähdettämisen rangaistavuudesta de lege ferenda, 200–202.

¹⁹⁷ Lahti, 421–423, 426–427.

¹⁹⁸ VP 1969, Pöytäkirjat, 859–861, 938–939, 958–958; Suomen asetuskokoelma 1969, Laki 491 rikoslain muuttamisesta.

samanlaista keskustelua kuin 1900-luvun alussa. Aviottoman lapsen saaminen ei ollut enää 1960-luvun lopulla entisen kaltainen häpeä eikä taloudellisestikaan mahdotonta. Lapsenmurhaa vaivattomampaa oli sitä paitsi lähettää sikiö, sillä siitä kiinnijääminenkin oli vähäistä. Sikiönlähdetsrikosten yleisyys vaikutti yhdessä yhteiskunnallisten arvojen muutoksen kanssa siihen, etteivät lainsäätäjät enää nähneet sikiönlähdettämisen rangaistavuutta tehokkaana keinona rikosten estämiseksi. Sen sijaan he kohdistivat toiveensa valmisteilla olevaan lakiin raskauden keskeyttämisestä sekä yhteiskunnallisiin tukitoimiin. Lapsensa surmanneita naisia ja sikiönlähdetykseen ryhtyneitä naisia ei silti haluttu rangaista ankarasti, sillä ei-toivottu raskaus ymmärrettiin sellaiseksi stressitekijäksi, joka saattoi johtaa epätoivoisiin tekoihin. Koska oli kuitenkin olemassa kylmäverisesti lapsensa surmanneita, oli rangaistusasteikon ääripäätä pidettävä suhteellisen korkealla. Samaten sikiönlähdetyksen suorittajia ja lapsen surmaamisessa auttaneita odotti kova tuomio. Vaikka rikoksenteolle löytyikin tässä tapauksessa ymmärrystä, oli vältettävä antamasta sellaista kuvaa, että lapsen surmaaminen tai laittoman sikiönlähdetyksen tekeminen oli hyväksyttävää.

Lapsenmurhien virallinen tilastointi lopetettiin vuoteen 1970, ja kuolinsyytilastoista lapsenmurha poistui vuonna 1968, kun tilastoihin rekisteröityjen tapausten määrä laski alle kymmeneen tapaukseen vuodessa.¹⁹⁹ Vuoden 1969 henkirikoslain jälkeen lapsenmurharikokset olivat esillä rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Rikosoikeuskomitean mietinnössä vuodelta 1976 nähtiin pykälä lapsentaposta tarpeettomana, koska synnytyksen aiheuttama psyykinen raskaus voitiin huomioida muutenkin syyntakeisuutta arvioitessa. Sen sijaan rikoslakiprojektin ehdotuksessa vuodelta 1989 kannatettiin tunnusmerkistön säilyttämistä. Lapsentappo-nimitys ehdotettiin muutettavaksi lapsensurmaksi. Hallituksen esityksessä vuodelta 1993 varsinaisista

¹⁹⁹ Ala-Nikkola, 162; Pösö, 91. Jaana Haapasalo ja Sonja Petäjä ovat laskeneet vuosien 1970–1996 aikana tapahtuneen 97 lapsensurmaa. Heidän mukaansa tekijöitä ovat yleensä nuoret, naimattomat äidit, jotka ovat epäkypsiä äitiyteen ja psykologisen stressin alaisia sen hetkessä elämäntilanteessaan. Toisen riskiryhmän muodostavat aviolliset naiset, joilla on avio-ongelmia tai joiden kurinpito menee liian pitkälle. Syynä ovat masennus sekä muut psyykkiset häiriöt, kuten synnytyksen jälkeinen masennus, lapsivuodepsykoosi, skitsofrenia tai psykoottiset harhat. Useimmiten lapsensurman taustalla on raskauden kieltäminen ja salaaminen, joka johtaa siihen, että lapsen tulon ei ole varauduttu. Synnytyksen tullessa yllätyksenä naiseen iskee paniikki, joka johtaa lapsen surmaamiseen tai piilottamiseen ja kuolemiseen hoidon puutteessa. Teot voidaan jakaa altruistisiin (laajennettu itsemurha tai armomurha esim. lapsen kehitysvammaisuuden takia), psykoottisiin (esim. hallusinaatioista tai epilepsia-kohtauksesta johtuva surma), ei-toivottuun lapseen liittyviin, vahingossa tapahtuneisiin (esim. liian pitkälle mennyt pahoinpitely) ja koston (esim. puolisolle) tehtyihin tekoihin. Haapasalo & Petäjä 1999, Äidit lapsensa surmaajina, 129–133, 146.

lapsenmurharikoksista säädettiin henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten luvussa 21 pykälässä 4 nimellä lapsensurma. Sen mukaan ”*Nainen, joka synnytyksestä johtuvassa uupumuksessa tai ahdistuksessa surmaa lapsensa, on tuomittava lapsensurmasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.*” Laki rikoslain muuttamisesta annettiin huhtikuussa 1995.²⁰⁰

4.2 Vuoden 1970 laki raskauden keskeyttämisestä

4.2.1 Vuoden 1950 lain ongelmat muuttuneessa yhteiskunnassa

Vuoden 1950 laki raskauden keskeyttämisestä ei suinkaan lopettanut yhteiskunnallista keskustelua asiasta. Sen puutteet huomattiin pian, kun laittomien sikiönlähdetysten kehitys ei ollutkaan toivotun mukainen. Yhteiskunnallinen arvomurros ja siirtyminen sotien jälkeisestä absoluuttisesta seksuaalimoraalista relatiiviseen seksuaalimoraalin vaikutti myös keskusteluun raskauden keskeyttämisestä ja aviottomien lasten asemasta.

Huolimatta vuoden 1950 laista laillisten raskauden keskeytysten määrä kasvoi hitaanlaisesti seuraavien kahdenkymmenen vuoden aikana. Sen sijaan laittomia raskauden keskeytyksiä tehtiin entistä enemmän. Esimerkiksi vuonna 1958 arveltiin laittomien keskeytysten lukumääräksi noin 27.300, kun taas laillisia keskeytyksiä oli tehty vain 5.274. Sikiönlähdetysten kasvu 1950-luvulla näkyi osaltaan aviottoman syntyvyyden vähentymisenä.²⁰¹

Vuoden 1950 lain epäonnistumiseen laittomien raskauden keskeytysten ehkäisemiseksi vaikutti erityisesti sen tiukkaehtoisuus laillisen keskeytyksen saamiseksi. Vaatimus syyteeseen panosta raiskaustapauksessa vaikeutti eettillisen indikaation myöntämistä. Vaikka raiskattu nainen olisi ilmoittanut tapauksesta poliisille heti, hänelle ei ehditty myöntää eettillistä indikaatiota ajoissa hitaan syyteprosessin vuoksi. Lääketieteellisen indikaation ongelma oli sen eriarvoisuudessa. Lääketieteellinen indikaatio myönnettiin usein psykiatrisista syistä, vaikka todelliset syyt olisivatkin olleet sosiaalisia. Saadakseen

²⁰⁰ Ervasti, 39; VP 1993, Asiakirjat A:3, Hallituksen esitys 94, 95, 297; Majanen 1989, Rikoslaki ja lapsiin kohdistuva väkivalta, 300; Suomen säädöskokoelma 1995, Laki 578 rikoslain muuttamisesta.

lääketieteelliseen indikaatioon oikeuttavan psykiatrin lausunnon naisen oli käännyttävä yksityisen psykiatrin puoleen. Lääketieteellisestä indikaatiosta olikin tullut kauppatavaraa, johon köyhillä ei ollut varaa.²⁰²

Koska laki raskauden keskeytyksestä ei varsinaisesti suonut keskeytystä sosiaalisiin perusteisiin, oli taloudellisesti vaikeassa tilanteessa olevan aviottoman naisen käännyttävä laittomia keskeytyksiä suorittavien puoleen. Suhtautuminen aviottomaan äitiyteen oli paheksuvaa 1960-luvulle asti, vaikka Ensikotien toiminnan kautta asenteita oli pyritty lieventämään 1940-luvulta lähtien korostamalla lapsen saamisen onnea aviotilasta riippumatta. Aviottomien äitien käytännön ongelmat kyllä tunnustettiin, mutta erityiset tukitoimet jäivät silti merkityksettömiksi. Aviottomien äitien valvonnasta oli II maailmansodan jälkeen siirrytty aviottomien lapsien elatuksesta huolehtimiseen, mutta tulokset olivat vähäisiä. Voimassa oli edelleen vuoden 1922 laki aviottoman lapsen asemasta. Sen puutteita yritettiin korjata turvaamalla elatusapu muun muassa vuoden 1948 lailla niin sanotuista perhepinnareista, jotka voitiin määrätä työlaitokseen ansaitsemaan maksamatta jääneet elatusavut. Toiveista huolimatta työlaitoksen käyttö pakotuskeinona ilmeni riittämättömäksi.²⁰³

Vuonna 1961 annettiin laki erityislapsilisästä, jota voitiin harkinnanvaraisesti maksaa aviottomalle lapselle, jos elatusvelvollista ei ollut määrätty tai tämä oli kuollut. Ehtona oli kuitenkin, että makaaja oli ilmoitettu, ja ettei äiti elänyt avo- tai avioliitossa. Tuen runsaat ehdot torpedoivatkin lain merkityksellisyyden. Vuonna 1963 äidille tuli oikeus elatusavun ennakkoon, jos elatussopimusta oli rikottu. Elatusavun ennakon ja muiden tukien haku kuului lastenvalvojan velvollisuuksiin, mutta koska järjestelmä oli kehitetty säästämään yhteiskunnan menoja eikä kasvattamaan niitä, lastenvalvojat toteuttivat velvollisuuttaan säästeliäästi.²⁰⁴

Relatiivinen seksuaalimoraali tuli vallitsevaksi 1960-luvun loppupuolelta lähtien. Tämä seksuaalinen vallankumous muokkasi perhekesitystä perhekeskeisestä

²⁰¹ Ala-Nikkola, 95–97. Sikiönlähdetyksen lisäksi kehittyneet ehkäisymenetelmät ja avioliittoisuuden lisääntyminen 1960-luvun alusta vaikuttivat aviottoman syntyvyyden vähenemiseen.

²⁰² Ala-Nikkola, 98–99.

²⁰³ Ala-Nikkola, 106–107, 111; Pulma, 229–230.

²⁰⁴ Ala-Nikkola, 108–110; Pulma, 230.

yksilökeskeisemmäksi.²⁰⁵ Siihen liittyen myös aviottoman lapsen yhteiskunnallisesta ja yksityisoikeudellisesta asemasta tuli vilkkaan keskustelun kohde 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Arvojen muutoksen lisäksi siihen vaikuttivat kansainväliset paineet. YK:n vuonna 1967 julkaistussa aviottomien lasten aseman vertailussa Suomi paljastui yhdeksi Euroopan takapajuisimmista maista, mikä vauhditti yksityisoikeudellisen lapsilainsäädännön uudistamista. Tuloksena oli vuonna 1976 lakipaketti, johon sisältyi muun muassa laki isyydestä ja siitä seuraavasta perintöoikeudesta sekä elatuksesta. Lakiuudistuksen myötä Suomen käytäntö yhtenäistyi muita Pohjoismaita vastaavaksi. Lapselle ei haettu enää pelkkää elatusvelvollista vaan isää, jonka isyyden vahvistamista helpotti veri- ja periytyviä ominaisuuksia tutkivan tieteen kehitys.²⁰⁶

Sekä vasemmiston että oikeiston naiskansanedustajien jo 1900-luvun alussa ajamalle asialle saatiin lopultakin päätös, kun vuoden 1913 edistyksellinen laki avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman parantamisesta toteutui yli 60 vuoden viiveellä. Puolen vuosisadan vaatimisen jälkeen naiskansanedustajat saivat vastineen isän vastuun tehostamiselle ja isyyden tunnustamiselle. Vasta seksuaalinen vallankumous vapautti aviottoman naisen jäljelle jääneestä kaksinaismoraalin muodosta, jossa nainen sai yksin kantaa vastuun suhteen paljastavasta virheestä eli lapsesta. Seksuaalista vallankumousta vaikuttavampi tekijä taisi silti olla kansainvälinen painostus. Suomi ei halunnut näyttäytyä kansainvälisissä yhteyksissä takapajuisena Pohjolan Albaniana. Nyt, kun isän vastuulle saatiin riittävä lain voima, alettiin korostaa naisten oikeutta hankkia tietoisesti avioton lapsi²⁰⁷. Kun avioton äitiys oli tehty mahdolliseksi sekä taloudellisesti että moraalisesti, alkoi aviottomastakin äitiydestä tulla yhä enemmän positiivinen valintakysymys eikä enää negatiivinen pakkotilanne.

Seksuaalinen vallankumous vaikutti osaltaan myös keskusteluun raskauden keskeytyslaista. Kun vuosisadan vaihteessa naisasialiikkeen tavoitteena oli ollut naisten vapauttaminen seksuaalisuudesta eli mahdollisuus sanoa ”ei” ja säädellä siten omaa sukupuolielämäänsä ja hedelmällisyyttään, 1960-luvulla naisasialiikkeen tavoitteena oli naisen vapauttaminen

²⁰⁵ Ala-Nikkola, 112. Seksuaalista vallankumousta on selitetty naisten palkkatyöllistymisellä ja yhteiskunnan kaupungistumisella, joiden seurauksena naiset saavuttivat taloudellista riippumattomuutta ja seksuaalista vapautta.

²⁰⁶ Pulma, 230–231.

²⁰⁷ Ks. esim. Leminen, 44.

seksuaalisuuteen eli mahdollisuus sanoa ”kyllä” syntyvyydensäännöstelyn avulla. Seksuaalinen vallankumous korosti sukupuolielämän myönteisyyttä sekä naisen aktiivisuutta ja oikeutta seksuaaliseen nautintoon. Kehittyneet ehkäisymenetelmät, kuten kierukka ja ehkäisytabletti, mahdollistivat naisen oman hedelmällisyyden kontrolloinnin, ja sitä kautta suvunjatkamisen ja seksuaalisuuden erillistämisen toisistaan.²⁰⁸

Naisen oikeus päättää omasta ruumistaan ei kuitenkaan ollut naisjärjestöjen ensisijainen vaatimus, kun ne vaativat raskauden keskeytyslain laajentamista sosiaalisin perustein. Naisasialiikkeistä vuonna 1966 perustettu Yhdistys 9 tavoitteli yhteiskunnassa vallitsevan, sukupuolten välisen rooli- ja työnjaon oikeudenmukaistamista²⁰⁹. Vaatimuksiin kuului erityisesti perheellisten naisten ansiotyöoikeuksien turvaaminen jakamalla ja rationalisoimalla kotityö puolisoitten kesken, kehittämällä päivähoidon sekä syntyvyydensäännöstelyä ja laajentamalla raskauden keskeytyslakia. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL) ajoi raskauden keskeyttämislain muuttamista siten, että keskeyttämisperusteina olisi huomioitu perheen koko, toimeentulovaikkeudet, opintojen keskeytyminen, työpaikan ja ammatin menetyksen uhka, synnyttäjän korkea ikä ja aviottomuus.²¹⁰

Naisjärjestöjen lisäksi lääkäreiden ammattiliitot totesivat 1960-luvun selvityksissään vuoden 1950 raskauden keskeytyslain toimimattomuuden. Epäkohtia olivat lain tulkinnassa ilmennyt epäyhtenäisyys sekä raskauden keskeyttämisten alueellisesti epätasainen jakautuminen, jonka katsottiin johtuvan epäyhtenäisen indikaatioasettelun lisäksi alueiden erilaisista olosuhteista, lääkäripulasta, pitkistä välimatkoista, valistuksen puutteesta ja asennoitumisesta. Suomen Lääkäriliitto ehdotti vuonna 1966, että perustettaisiin uusi aborttikomitea tarkistamaan vuoden 1950 lain epäkohtia. Lääkäriliitto ja samaten lääkintöhallitus vuonna 1967 painottivat kuitenkin, ettei raskauden keskeytyksestä saisi muodostua syntyvyyden säännöstely-menetelmää sen epäbiologisuuden ja terveysvaaran vuoksi. Keskeyttämislain laajentamisen sijaan Lääkäriliitto kaipasi perhesuunnittelulakia.²¹¹

²⁰⁸ Ala-Nikkola, 113–114; Jallinoja 1983, 158; Markkola, 341.

²⁰⁹ Vaikka Yhdistys 9 pyrki ajamaan naisasian lisäksi miesasiaa tavoitteenaan muuttaa myös miesten roolia, oli painotus naiskysymyksillä. Miesten osuudeksi yhdistyksen jäsenistä jäi 28 prosenttia. Jallinoja 1983, 124.

²¹⁰ Ala-Nikkola, 116–119; Jallinoja 1983, 153–157.

²¹¹ Aborttilakikomitea 1968, 24–25; Ala-Nikkola, 121, Pesonen, 647.

Myös eduskunnassa raskauden keskeytys oli esillä. Sosiaalidemokraatit ehdottivat 1965 ja 1966 valtiopäivillä, että perhesuunnittelu- ja seksuaalineuvonnan riittämättömyyden vuoksi olisi raskauden keskeytys sallittava, jos sitä pyytäisi neljän lapsen äiti tai 40 vuotta täyttänyt nainen. Vuonna 1966 tehtiin SKDL:n taholta raskauden keskeyttämislain uudistamista koskeva toivomusaloite. Siinä esitettiin raskauden keskeyttämislain laajentamista puoltavia seikkoja, joita olivat muun muassa laittomien sikiönlähdetysten vähentäminen, opiskelun keskeytymiseltä, pakkoavioliitoilta, yksinäisiltä äideiltä ja ei-toivotuilta lapsilta välttyminen sekä äitien terveyden suojaaminen ja valinnanvapauden korostaminen. Aloitteessa korostettiin, että lapsien syntyessä toivottuina aviottomienkin lasten kohtelu paransi. Terveystieteellinen vaara ja naisen psyykkiset häiriöt vähenisivät, kun keskeytys voitaisiin tehdä jo alkuvaiheessa ilman pitkällistä päätösprosessia. Vuoden 1967 valtiopäivillä tehtiin raskauden keskeyttämislain kokonaisuudistukseen tähtäävä lakialoite perhesuunnittelusta ja raskauden keskeyttämisestä. Siinä korostettiin perhesuunnittelun kehittämisen tarvetta kouluissa ja äitiysneuvoloissa. Todistuksena siitä pidettiin laittomien sikiönlähdetysten suurta lukumäärää, mikä myös todisti tarpeen uudelle raskauden keskeyttämislaille.²¹²

Vuoden 1950 lain toimimattomuus näkyi kannanottoina sekä naisjärjestöjen, lääkäreiden ammattiliittojen että puolueiden puolelta. Ehdotuksia ja vaatimuksia lain korjaamiseksi alettiin tehdä. Muutoksia vaativat naisjärjestöt ja puolueet edustivat vasemmistoa. Oikeisto ei selvästikään kokenut muutoksentarvetta yhtä suurena, koska se ei esittänyt lain tarkistamista. Lääkärit kokivat lain käytännönongelmat selvimmin, mutta pitäytyivät maltillisella muutoslinjalla. Vastauksena muutostoivomuksille asetettiin uusi aborttilakikomitea tarkistamaan ja ehdottamaan muutoksia lakiin raskauden keskeyttämisestä.

4.2.2 Aborttilakikomitean mietintö

Uusi aborttilakikomitea asetettiin vuonna 1967 tarkistamaan raskauden keskeyttämistä, sterilisoimista ja kastroimista koskevia säännöksiä ja tekemään muutosehdotuksia havaitsemiinsa epäkohtiin. Aborttilakikomitean tuli ottaa mietinnössään huomioon

²¹² VP 1965, Liitteet VI, Vilponiemen ym. lakialoite 76; VP 1966, Liitteet VI, Vilponiemen ym. lakialoite 127; Liitteet VI, Räsänen ym. toivomusaloite 372; VP 1967, Liitteet VI, Lehmosen ym. lakialoite 55.

pohjoismaisen raskauden keskeytyslainsäädännön yhtenäistämisyrietykset, johon oli ryhdytty vuonna 1966. Se ei puuttunut sikiönlähdettämistä koskeviin rangaistussääntöihin, koska ne sisältyivät rikoslakia koskevan lainsäädännön uudistamiseen. Komitean mietintö valmistui vuonna 1968.²¹³

Komitea oli selvittänyt raskauden keskeyttämisestä vuonna 1950 annetun lain soveltamista käytännössä. Keskeytysten määrä oli noussut Suomessa vuodesta 1951 vuoteen 1967 noin 3.000 keskeytyksestä suunnilleen 5.600 keskeytykseen vuosittain. Keskeyttämisperusteista lääketieteellinen ja lääketieteellis-sosiaalinen indikaatio olivat selkeästi yleisimpiä. Psykkisten reaktioiden sekä heikkous- ja väsymystilojen osuus lääketieteellisen ja lääketieteellis-sosiaalisen indikaation perusteella suoritetuista keskeytyksistä oli kasvanut jatkuvasti.²¹⁴ Raskauksia keskeytettiin huomattavasti enemmän Helsingissä kuin muualla Suomessa, Turussa enemmän kuin Tampereella. Alueellisiin eroihin keskeytysten määrässä vaikutti lausunnonantaja- ja suorittajalääkärien epätasainen jakaantuminen maan eri osiin.²¹⁵

Komitea arvioi laittomien sikiönlähdetysten määrän käyttämällä keskussairaaloissa hoidetuista keskenmenoista kerättyjä tietoja. Arvion mukaan laittomien lähdetysten määrä oli laskemassa. Vuodelle 1966 laittomien lähdetysten määräksi arvioitiin noin 18.000, kun synnytyksiä oli ollut noin 78.500. Sikiönlähdetyksiä oli siis yhä lähes 240 tuhatta synnytystä kohti.²¹⁶

Aborttilakikomitea ehdotti ehkäisyneuvontalain säätämistä, koska ehkäisy oli terveydellisistä ja taloudellisista syistä asetettava raskauden keskeyttämisen edelle vastentahtoisen raskauden ehkäisemiskeinona, ja koska sille selvästi oli tarvetta.

²¹³ Aborttilakikomitean mietintö 1968, 3–4, 25. Aborttilakikomitean puheenjohtajana toimi professori Inkeri Anttila ja jäseninä olivat professori Yrjö O. Alanen, dosentti Lauri Autio, ylilääkäri Inkeri Kettunen, valtiotieteen kandidaatti Klaus Mäkelä, professori Olavi Mäkelä ja dosentti Olof Widholm. Sihteerinä toimi oikeustieteen lisensiaatti Raimo Lahti.

²¹⁴ Aborttilakikomitean mietintö 1968, 15–16. Vrt. Ala-Nikkola, 98–99.

²¹⁵ Aborttilakikomitean mietintö 1968, 18. Vuonna 1968 Suomessa oli 525 lausunnonantajalääkäreitä, joilla oli oikeus päättää keskeytyksestä. Heistä 26 prosenttia oli Helsingissä, yhdeksän prosenttia Turussa ja Tampereella kuusi prosenttia. Vuonna 1966 keskeytyksistä 32 prosenttia oli suoritettu Helsingissä, viisi prosenttia Turussa ja kolme prosenttia Tampereella. ”Aborttiympäristöksi” komitea määritteli alueen, jolle ominaista olivat kaupunkimaisuus, korkea tulo- ja tiedontaso, alhainen syntyvyys, korkea avioeroisuus, runsas lääkäritiheys ja alhaiset sterilisaatioluvut.

²¹⁶ Aborttilakikomitea 1968, 19–21.

Maksutonta ehkäisyneuvontaa tuli antaa kunnallisissa vastaanottoaikoissa sekä äitiysneuvoloissa ja se oli sisällytettävä koulujen opetusohjelmiin. Ehkäisystä oli lisäksi tiedotettava julkaisu- ja muun tiedotustoiminnan välityksellä.²¹⁷

Komitea otti huomioon keskeyttämisperusteita harkitessaan laittomien sikiönlähdetysten suuren määrän, raskauden keskeytyksiä koskevien asenteiden muutoksen entistä vapaamielisimmiksi, naisen valinnanvapauden voimakkaan painottamisen ja lääketieteen piirissä tapahtuneen uudelleen asennoitumisen lääkäreiden korostaessa yhä enemmän sosiaalisia ja psykologisia tekijöitä keskeyttämissä päätöksissä. Raskauden keskeyttämisen vapauttaminen kokonaan olisi auttanut vähentämään laittomien sikiönlähdetysten määrää. Sen puolesta puhuivat myös naisen valinnanvapauden korostaminen ja ei-toivottujen lasten keskimääräistä heikompi asema ja siitä seuraavat vaikeudet. Komitea vastusti silti vapaata raskauden keskeytystä siksi, että se johtaisi ehkäisyvälineiden käytön vähenemiseen. Raskauden keskeytys oli terveydelle vaarallisempi sekä valtiolle kalliimpi keskeytyskeino kuin ehkäisyvälineet. Vapaa raskauden keskeyttäminen tarjoaisi myös entistä enemmän mahdollisuuksia naista kohtaan harjoitetulle painostukselle.²¹⁸

Aborttilakikomitea päätyi ehdottamaan keskeyttämisperusteiksi laajennettua lääketieteellistä, sosiaalis-lääketieteellistä, rikosoikeudellista ja ikärajaindikaatiota. Pelkkiä taloudellisia perusteita komitea ei pitänyt riittävinä perusteina keskeytykselle. Sosiaalis-lääketieteellistä indikaatiota käytettäessä tuli ottaa huomioon puhtaasti lääketieteellisten syiden²¹⁹ lisäksi sosiaaliset ja psykologiset näkökohdat, kuten perheen taloudelliset vaikeudet, opintojen keskeytyminen, työpaikan menetys, perheen suuri koko tai aviottomuus. Lääketieteellisen indikaation mukaisesti raskaus voitiin keskeyttää, jos sen jatkuminen ja lapsen synnyttäminen vaarantaisi naisen hengen tai terveyden hänen sairautensa, ruumiinvikansa tai heikkoutensa vuoksi. Eettillisen indikaation nimen komitea muutti rikosoikeudelliseksi indikaatioksi. Ikärajaindikaatio piti sisällään raskauden keskeyttämisen naisen suostumuksella, jos hän ei ollut vielä 16 vuotta vanha tai oli jo täyttänyt 40 vuotta. Perusteluina olivat sekä lääketieteelliset että sosiaalis-lääketieteelliset

²¹⁷ Aborttilakikomitea 1968, 25–27. Aborttilakikomitea perusteli ehkäisyneuvonnan tarvetta tutkimustuloksilla, joiden mukaan joka kolmas odottava äiti ei alkuaan halunnut lasta ja noin 36 prosenttia morsiamista oli raskaana mennessään naimisiin.

²¹⁸ Aborttilakikomitea 1968, 28–29.

syyt. Nuorilla synnyttäjillä oli useammin komplikaatioita kuin muilla, ja vanhoilla synnyttäjillä oli puolestaan suurempi vaara saada vaikeasti vajaakykyisiä lapsia kuin nuorilla. Lisäksi nuoret olivat epäkypsiä hoitamaan lasta, mikä saattoi vahingoittaa lasta ja lapsen kehitystä.²²⁰

Edelliset indikaatiot koskivat lähinnä naista. Lapsia koskevia indikaatioita olivat sosiaalis-lääketieteellinen ja lääketieteellinen indikaatio. Sosiaalis-lääketieteellisin perustein raskaus voitiin keskeyttää, jos jommankumman vanhemman sairaus, häiriintynyt sieluntoiminta tai muu niihin verrattava syy²²¹ rajoitti huomattavasti heidän kykyään hoitaa lasta. Rodunjalostukseen viittavan eugeenisen indikaation tilalle komitea ehdotti lääketieteellistä indikaatiota, joka sallisi raskauden keskeyttämisen, kun lapsesta oli odotettavissa vajaamielisiä, vaikeasti sairasta tai ruumiinvikaista. Ero vuoden 1950 lakiin oli siinä, ettei siihen vaikuttanut jommankumman vanhemman periytyvä sairaus, vajaamielisyys tai ruumiinvika, koska uuden perinnöllisyystieteen mukaan perinnölliset taipumukset ilmenivät lapsessa vain tietynasteisella todennäköisyydellä.²²²

Komitean mielestä tuli pitäytyä kahden lääkärin lausunnon perustuvassa järjestelmässä, koska se oli joustava ja nopea sekä henkilökohtaiselle tutkimukselle perustuva. Lääkintöhallituksen päätettäväksi jäisivät ainoastaan lasta koskeva lääketieteellinen indikaatio ja pitkälle ehtineet raskaudet. Lääkintöhallituksen tuli huolehtia siitä, että sen määräämiä lausunnonantajalääkäreitä ja hyväksymiä keskeyttämissairaalaita oli riittävästi kaikkialla Suomessa, ja että lausunnonantaja- ja suorittajalääkärit toimivat tasapuolisesti ja yhdenmukaisesti. Rikosoikeudellisen indikaation tapauksessa ei enää edellytetty syytteeeseenpanoa, vaan poliisin selvitys tapahtuneesta riitti. Keskeytys oli suoritettava viimeistään ennen 16. raskausviikkoa.²²³

Täysin yksimielinen aborttikomitean mietintö ei ollut, sillä Lauri Autio ja Inkeri Kettunen jättivät eriävän mielipiteen ikäraja-indikaatiosta. Heidän mielestään raskautta ei voitu

²¹⁹ Puhtaasti lääketieteellisiksi syiksi laskettiin mm. naisen sairaalloisuus, väsymys- ja heikkoustita, ikä sekä aiempien synnytysten määrä ja tiheys. Aborttilakikomitea 1968, 30.

²²⁰ Aborttilakikomitea 1968, 30–32.

²²¹ Häiriintyneeksi sieluntoiminnaksi tai muuksi siihen verrattavaksi syyksi komitea määräiti vajaamielisuuden, nuoren iän tai kypsymättömyyden, päihdyttävien aineiden väärinkäytön ja epäsosiaalisen elämäntavan.

²²² Aborttilakikomitea 1968, 32–33.

keskeyttää pelkästään sillä perusteella, että nainen oli täyttänyt 40 vuotta. Silloin lasta haluavat 40-vuotiaat naiset jäisivät erikoisasemaan ja saattaisivat joutua jopa painostuksen kohteeksi.²²⁴

Klaus Mäkelä kritisoi eriävässä mielipiteessään komitean kielteistä suhtautumista vapaaseen raskauden keskeyttämiseen. Hänen mielestään vapaa raskauden keskeytys korosti jokaisen naisen oikeutta synnyttää vain toivottuja lapsia, ja jokaisen lapsen oikeutta syntyä toivottuna. Vapaa lainsäädäntö johti tasapuoliseen ja joustavaan menettelyyn, jossa komplikaatoriskit ja keskeyttämistä vastaan puhuvat moraaliset syyt vähenivät, kun raskaus voitiin keskeyttää alkuvaiheessa. Ehkäisyvälineiden käytön yleistyessä elintason ja tiedon tason kohoamisen myötä raskauden keskeytys menettäisi merkityksensä syntyvyyden säännöstelykeinona. Indikaatioihin nojaavaa lakia voitiin tasapuolistaa ainoastaan erikoisindikaatioilla, jolloin abstraktit yleisindikaatiot eivät saattaisi naisia eriarvoiseen asemaan asuinpaikan ja sosiaalisen aseman perusteella. Siksi lakiin oli Mäkelän ehdotuksesta lisättävä indikaatio vähintään kolme lasta synnyttäneitä äitejä varten. Mäkelän mielestä ikäraja-indikaatiota oli lisäksi muutettava 18 ja 38 vuoden ikärajaan, jotta laista saataisiin yhtä yhdenmukainen ja vapaamielinen kuin Ruotsin ja Tanskan aborttikomiteoiden lakiehdotuksista.²²⁵

Verrattuna vuoden 1945 komiteamietintöön vuoden 1968 aborttilakikomitean mietinnössä ei kiinnitetty yhtä suurta huomiota aviottomaan syntyvyyteen. Vuonna 1945 avioton äitiys ja raskauden keskeytys oli asetettu vaihtoehtoiksi toisilleen. Vuonna 1968 ne nähtiin erillisinä mahdollisuuksina.²²⁶ Koska vuoden 1950 lain kautta raskauden keskeytyksestä oli tehty periaatteellisesti hyväksyttävä, ei aborttilakikomitean enää tarvinnut perustella, miksi lakia tarvittiin. Sen sijaan vuoden 1950 lain toimimattomuus antoi sille hyvät perusteet laajentaa lakia. Aivan kuten vuoden 1945 komiteamietintö kuvasti ajan väestöpolitiikan korostamista tekemällä laista tiukkaehtoisen, vuoden 1968 komiteamietintö ilmensi aikaansa laventamalla lakia yhteiskunnan muuttunutta seksuaalimoraalia vastaavaksi. Se ei kuitenkaan ollut lähtemässä vapaan raskauden keskeyttämisen tielle, vaan painotti ehkäisyvalistuksen tehostamista raskauden keskeyttämisen laajentamisen rinnalle. Vuoden

²²³ Aborttilakikomitea 1968, 33–35.

²²⁴ Aborttilakikomitea 1968, 85.

²²⁵ Aborttilakikomitea 1968, 86–87.

1945 komiteamietinnöstä uusi mietintö erosi myös rotuhygienian painotuksissa. Vuoden 1968 komiteamietinnössä rotuhygienisiä pyrkimyksiä yritettiin välttää, jonka vuoksi indikaation nimikin muutettiin lasta koskevaksi lääketieteelliseksi indikaatioksi. Perinnöllisyystieteen kehittyessä ja väestöpoliittisten painotusten vähennyttyä ei voitu enää suosia raskauden keskeytysten suorittamista kansan ”heikoille yksilöille”.

Komiteamietinnöstä pyydettiin kahdeksan hallinnollisen organisaation ja etujärjestön lausuntoa, joiden lisäksi saatiin 12 etu- ja mielipidejärjestön epävirallista lausuntoa. Pyydetyn lausunnon antoivat kirkon perheasiaintoimikunta, lääkintöhallitus, Lääkäriliitto, oikeusministeriö, Sairaalaliitto, sosiaalhallitus, valtiovarainministeriö ja Väestöliitto.²²⁷ Ministeriöt ja hallitukset suhtautuivat lakiehdotukseen konservatiivisemmin kuin etu- ja mielipidejärjestöt lukuunottamatta sosiaalihallitusta, joka piti lakiuudistusta erittäin tarpeellisena. Sosiaalisten epäkohtien poistamista sosiaalisilla toimenpiteillä korostettiin. Epäluonnollisen raskauden keskeytyksen tuli jäädä vaihtoehdoksi vain tarkasti rajatuissa tapauksissa, jottei siitä tulisi syntyvyyden säännöstelymenetelmää ehkäisyvälineiden sijaan. Ehkäisyvalistukseen tuli panostaa, mutta sen toteuttamisesta raskauden keskeytyslain yhteydessä oltiin eri mieltä, kuten myös ikäraja-indikaatiosta. Sosiaalinen indikaatio hyväksyttiin kriittisimmin lakiuudistukseen suhtautuvien Lääkäriliiton ja oikeusministeriön puolelta lähinnä pakon sanelemana. Kirkon perheasiaintoimikunta oli ainoa, joka oli vastahakoinen lakiuudistuksen toteuttamiselle.²²⁸

Epävirallisen lausunnon antoivat muun muassa SNDL, Suomen Psykologian Opiskelijain liitto (SPOL) ja Yhdistys 9. Ne keskittyivät naisen ja raskauden keskeytyksen välisiin sekä yhteiskunnallisiin ongelmiin ja vaativat vapaata raskauden keskeyttämistä. SNDL ja SPOL kiinnittivät huomiota lääkärin asenne-eroihin, jotka johtivat naisten epätasa-arvoiseen asemaan. SPOL toi kannanotossaan esille rikosoikeudellisen indikaation yhteydessä myös avioliitoissa tapahtuvat raiskaukset. SPOL ja Yhdistys 9 eivät nähneet raskauden keskeytystä ja ehkäisyä toistensa vaihtoehtoina. SPOL huomautti lisäksi, ettei ollut tutkimusta tukemassa väitettä, että raskauden keskeytyksen helpottuessa ehkäisyvälineiden käyttö vähentyisi. Yhdistys 9:n mielestä vain naisella tuli olla ratkaisuvallta keskeytyksen

²²⁶ Ala-Nikkola, 128.

²²⁷ Ala-Nikkola, 129–131.

²²⁸ Ala-Nikkola, 132–141.

suhteen. SPOL ja Yhdistys 9 korostivat myös miesten oikeuksia raskauden keskeytyksen puolesta, sillä ei-toivotusta lapsesta seurasi pakkoavioliittoja ja elatusmaksuja.²²⁹

4.2.3 Raskauden keskeytyslain valmistelu valtiopäivillä

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi raskauden keskeyttämisestä noudatti aborttikomitean lakiehdotusta. Hallituksen esityksen mukaan raskauden keskeytys voitiin toteuttaa naisen pyynnöstä kuudella perusteella, joita olivat naista koskeva lääketieteellinen, sosiaalinen, rikosoikeudellinen tai ikärajaindikaatio, lasta koskeva lääketieteellinen indikaatio sekä jommankumman vanhemman häiriintynyt sieluntoiminta tai muu lapsen hoitoa rajoittava syy. Ikärajaindikaatiota oli hallituksen esityksessä nostettu 16 vuodesta 17 ikävuoteen, mutta 40 vuoden raja oli säilytetty ennallaan, vaikka aborttikomiteassa oli ollut siitä erimielisyyksiä. Ehkäisyneuvontaa hallituksen lakiesityksessä ei käsitelty lukuunottamatta raskauden keskeytyksen tehneelle naiselle annettavaa ehkäisyneuvontaa. Hallituksen mielestä asia tuli jättää kansanterveystyötä koskevaan lakiesitykseen.²³⁰

Liberaalisen kansanpuolueen kansanedustajat Pirkko Aro ja Irma Karvikko jättivät hallituksen esityksen johdosta lakialoitteen, jossa he esittivät 40 vuoden ikärajan poistettavaksi kyseisestä indikaatiosta, koska se voisi leimata 40-vuotiaat naiset vanhoiksi ja synnyttämään kykenemättömiksi, mikä edelleen saattaisi vaikuttaa heidän asemaansa työmarkkinoilla. Ikärajaindikaatio saattaisi myös aiheuttaa aiheetonta pelkoa 40-vuotiaissa synnyttäjissä ja johtaisi tarpeettomiin ja ei-toivottuihin keskeytyksiin.²³¹

Talousvaliokunta ehdotti hallituksen lakiesitystä muutettavaksi tarkentavin lisäyksin. Jotta raskauden keskeytysperusteiden sanamuodot eivät jättäisi mitään arvailujen varaan, oli esimerkiksi aiempien synnytysten määrä määriteltävä neljäksi. Lääkintöhallituksen tuli antaa lausunnonantaja- ja suorittajalääkäreille tarpeelliset ohjeet ja määräykset. Näillä muutoksilla talousvaliokunta halusi taata, että kaikki raskauden keskeytystä pyytävät naiset saisivat samanlaisen kohtelun, ja ettei keskeytyspyyntöä evättäisi epämääräisten lainkohtien perusteella. Samaten talousvaliokunta ehdotti lakiesitystä muutettavaksi siten, että jokainen

²²⁹ Ala-Nikkola, 142–146.

²³⁰ VP 1969, Asiakirjat I, Hallituksen esitys 104.

²³¹ VP 1969, Liitteet VI, Aron ym. lakialoite 136.

valtion tai kunnan palveluksessa oleva lääkäri voisi toimia lausunnonantajalääkärinä ilman eri määräystä, jotta mahdollisuudet raskauden keskeyttämisen pyytämiseen lisääntyisivät joka puolella maata. Lisäksi naiselle oli annettava selvitys raskauden keskeyttämisen merkityksestä ja vaikutuksista ennen keskeytystä. Ehkäisyneuvonnan osalta talousvaliokunta yhtyi hallituksen esitykseen, että se jätettäisiin kansanterveystyötä koskevaan lakiin. Mietinnön johdosta jätettiin vastalauseita, joissa vastustettiin ikäraja-indikaatiota. Myös keskeyttämisen sallimista sosiaalisilla perusteilla vastustettiin.²³²

Eduskunnassa käsittelyjä uudesta raskauden keskeytyslaista sävytti vanha jako vasemmistoon ja oikeistoon. Oikeiston puolella uskottiin vasemmiston kalastelevan ääniä tulevien vaalien edessä. Keskusta olisi halunnut korvata sosiaaliset perusteet raskauden keskeytykselle sosiaalilainsäädännöllä, mutta vasemmisto moitti keskustaa siitä, ettei se esittänyt korvaavia toimenpiteitä. Vasemmistossa koettiin oikeistopuolueiden lähinnä jarruttavan sosiaalisia parannusehdotuksia.²³³

Toinen selkeä jako muodostui nais- ja mieskansanedustajien välille. Käsittelyissä käytettiin yhteensä 38 puheenvuoroa, joista 26 oli naisten pitämiä. Miehet suhtautuivat käsittelyyn naisten asiana, johon ei tullut puuttua, kun taas naisten mielestä sukupuoli ei saanut vaikuttaa kanta-aottamiseen.²³⁴

Talousvaliokunnan tekemiä muutoksia lakiesitykseen pidettiin hyvinä. Erityisesti kiitosta sai lisäys siitä, että keskeytystä suunnittelevalle naiselle oli selvitettävä keskeyttämisen merkitys ja vaikutukset. Sen lisäksi painotettiin ehkäisyneuvonnan ensisijaisuutta syntyvyyden säännöstelyssä, jonka suhteen raskauden keskeytystä oli pidettävä viimeisenä hätäkeinona. Tärkeänä pidettiin sitä, että koulujen opetusohjelmiin liitettäisiin sukupuolivalistus ja ehkäisyneuvonta. Kansanterveystyötä koskevaa lakiesitystä odoteltaessa voitiin ehkäisyneuvonta ja valistus liittää jo alustavasti neuvoloiden tehtäviin. Ehkäisyä koskevat lääkkeet, lääkäripalvelut ja neuvonta sekä ehkäisyvälineet haluttiin saada sairausvakuutuksen piiriin.²³⁵

²³² VP 1969, Asiakirjat I, Talousvaliokunnan mietintö 15.

²³³ Ks. esim. VP 1970, Pöytäkirjat, 3256, 3333–3334.

²³⁴ Ks. esim. VP 1970, Pöytäkirjat, 3375, 3377.

Vaikka hallituksen lakiesitys ei pyrkinytkään täysin vapaaseen raskauden keskeyttämiseen, sitä käytettiin argumentoinnissa. Oikeistopuolueiden edustajat korostivat sitä, kuinka vapaan raskauden keskeytyksen sallivissa maissa keskeytysmäärät olivat nousseet. Siitä oli tullut syntyvyyden säännöstelykeino. Silti laittomiakin lähdetyksiä esiintyi yhä näissä maissa, jotka olivat lähinnä Itä-Euroopan kommunistisia maita. Tämä kehitys kävi esimerkiksi siitä, että liian pitkälle raskauden keskeyttämisen sallimisessa ei saanut mennä. Sosiaalidemokraatitkaan eivät hyväksyneet täysin vapaata keskeyttämistä. SKDL:a edustava sosiaali- ja terveysministeri Anna-Liisa Tiekso huomautti vapaan raskauden keskeyttämisen puolustukseksi, että sen toteuttaminen onnistuneesti vaatikin perhesuunnittelun sekä ehkäisyvalistuksen tehostamista ja parantuneita sosiaalisia oloja.²³⁶

SKDL:n Pauli Räsästä yksistään laittomien sikiönlähdetysten suuri määrä oli riittävä syy raskauden keskeytyslain uudistamiseen ja väljentämiseen. Räsäsen mielestä vuoden 1950 laki oli luokkalaki, joka suosi hyvässä sosiaalisessa asemassa olevia ja jätti köyhät turvautumaan rikollisiin sikiönlähdetyksiin. Hän ei uskonut, että keskeytysperusteiden laajentaminen johtaisi keskeytyssumaan, vaan luotti naisten luontaiseen viettiin jatkaa sukua. Naisella oli oltava vapaus päättää itsenäisesti, kunhan hänelle ensin tarjottiin tietoa vaihtoehtoista. Räsäsen mielestä lakiesityksen hyväksyminen olisi sen hetkisen eduskunnan merkittävä saavutus.²³⁷

Keskustapuolueen edustaja Katri Kaarlonen painotti sitä, että sosiaalisia epäkohtia pitäisi ratkoa muulla tavoin kuin raskauden keskeytyslainsäädäntöä väljentämällä. Kaarlonen ei myöskään ymmärtänyt, miksi keskeytys myönnettäisiin pelkän iän johdosta. Hän muistutti, että laittomien sikiönlähdetysten määrä oli laskussa eikä suinkaan uskonut, etteikö rikollisia lähdetyksiä esiintyisi lainsäädännön muuttamisenkin jälkeen. Kokoomuksen Alli Vaittinen huomautti, että jos keskeytysindikaatioita ryhdyttiin väljentämään sosiaalisilla perusteilla, saattaisi se johtaa sosiaalisten epäkohtien jäämiseen ennalleen ja keskeytysten lisääntymiseen, koska lapsen synnyttäminen olisi kannattamatonta sen mukanaan tuomien suurten kustannusten takia.²³⁸

²³⁵ Ks. esim. VP 1970, Pöytäkirjat, 3334–3335, 3463–3464.

²³⁶ VP 1970, Pöytäkirjat, 3259, 3336–3337, 3379.

²³⁷ VP 1970, Pöytäkirjat, 3255–3257, 3339.

Sosiaalidemokraattien edustajat Sinikka Luja sekä Tyyne Paasivuori eivät ymmärtäneet 40 ikävuoden rajan johdosta esitettyjä vastalauseita. Heidän mielestään raskauden keskeytyksen saannin mahdollisuus 40-vuotiailla vain paransi asemia työmarkkinoilla, sillä heistä naisten syrjitty asema oli seurausta nimenomaan synnytyslomista ja lasten sairastumisista johtuvista poissaoloista.²³⁹ Sosiaalidemokraattien Sylvi Siltanen puolestaan korosti sitä, kuinka helpottamalla raskauden keskeytystä päästäisiin siihen, että lähes kaikki keskeyttämiset suoritettaisiin sairaalassa pätevän henkilökunnan toimesta, mikä poistaisi laittomien sikiönlähdetysten aiheuttaman terveydellisen ja ”järkyttävän yhteiskunnallisen” ongelman.²⁴⁰

SKDL:n edustaja Siiri Lehmonen painotti lakiesityksen hyväksymistä laittomien sikiönlähdetysten aiheuttamien haittojen vuoksi. Rikollisten sikiönlähdetysten aiheuttamat terveydelliset ja henkiset vauriot sekä niiden hoitoon käytettävät yhteiskunnalliset varat olivat taloudellisesti ja sosiaalisesti sen verran mittavat, ettei niihin suhtautuminen ollut yhdentekevää. Lehmonen tukisteli kovin sanoin oikeistoa moralisoinnista ja holhoushenkisyudesta. Hänestä ikärajaindikaation asettaminen 40 ikävuoteen ei vaikuttanut keski-ikäisten naisten asemaan työmarkkinoilla, koska naisten syrjintä oli jo niin suurta, ettei se voinut tulla enää pahemmaksi lakiuudistuksen myötä.²⁴¹

Ruotsalaisen kansanpuolueen Ragnar Granvik ei hyväksynyt raskauden keskeyttämisen myöntämistä alle 17-vuotiaille, koska hän uskoi sen johtavan vapaaseen seksielämään nuorten keskuudessa, mikä tietäisi onnettomuutta koko Suomen kansalle. Hänestä ei pitänyt peräänkuuluttaa raskauden keskeyttämisen helpottamista vetoamalla laittomien lähdetysten suureen lukumäärään, koska kukaan ei tiennyt niiden todellista määrää.²⁴²

Kokoomuksen Margit Borg-Sundman ja Vaittinen pelkäsivät, että raskauden keskeyttämistä koskevan lain väljentäminen johtaisi varsinaiseen keskeytysepidemiaan. Borg-Sundmanin mielestä sosiaalisten perusteiden lisääminen oli epäoikeudenmukaista, sillä köyhyyden ei olisi pitänyt olla syy raskauden keskeyttämiseen, vaan köyhyyttä oli

²³⁸ VP 1970, Pöytäkirjat, 3259–3260, 3263.

²³⁹ VP 1970, Pöytäkirjat, 3261, 3265.

²⁴⁰ VP 1970, Pöytäkirjat, 3335.

²⁴¹ VP 1970, Pöytäkirjat, 3339–3341.

²⁴² VP 1970, Pöytäkirjat, 3373.

hoidettava muilla keinoin kuin ”lapsenmurhalla”. Vaittinen vaati mieskansanedustajilta Suomen naisten puolustamista ”aborttitautia” vastaan ja entistä suurempaa osallistumista lainkäsitteeseen, sillä vastuu raskaaksi tulemisesta oli molemmilla sukupuolilla. Hän piti laillisten raskauden keskeytysten ja rikollisten sikiönlähdetyksen yhä kasvavaa määrää esimerkkinä ”aborttitaudin” leviämisestä. Hän syytti siitä tiedotusvälineitä ja ”niin kutsuttua vapaata rakkautta”. Vaittisen mielestä rakkauselämä ja ”tämä kummallinen seksielämä” eivät olleet sama asia, vaan luoja oli luonut suvunjatkamisen ihmisen tehtäväksi, johon ei pitänyt väkivalloin puuttua.²⁴³

Jatkona Vaittisen puheenvuoroon Keskustapuolueen Kerttu Saalastin mukaan lainsäätäjien piti säädellä ihmisten käyttämistä lain avulla, sillä vastuuton vapaus johti tuhoon. Lainsäädännön tuli olla elämää suojeleva eikä tuhoava. Hänen mielestään raskauden keskeyttämislain lauantajat halusivat siirtää vastuun ihmiselämän kunnioituksesta lääkäreille ja naisille.²⁴⁴ Huolimatta vastustavista esityksistä lakiehdotus hyväksyttiin melko selvin äänin 113 puolesta – 56 vastaan. Laki raskauden keskeyttämisestä annettiin 24. maaliskuuta 1970.²⁴⁵

Uuteen raskauden keskeytyslakiin suhtauduttiin suorastaan kiihkeämmin kuin vuoden 1950 lakiin. Vuoden 1950 laki oli nähty eräänlaisena pakollisena toimenä vastata laittomiin sikiönlähdetyksiin ja lainsäädännön kehitykseen, joten päätös siitä oli ollut suhteellisen helppo tehdä, kunhan se tehtiin tarpeeksi tiukaksi. Vuoden 1970 laki edusti konservatiivisille jo suurta harppausta vapaan raskauden keskeytyksen suuntaan. Oikeiston mielestä vuoden 1950 laki oli kelvollinen, sillä tarkoitus ei ollut tukea raskauden keskeyttämistä vaan suoda se harvoille ja tarkkaan valikoiduille tapauksille. Se väläytteli uhkakuvia siitä, kuinka rikolliset sikiönlähdetykset eivät raskauden keskeytyslain laajentamisesta huolimatta loppuisi, ja kuinka sosiaaliset uudistukset voisivat jäädä toteutumatta. Koska raskauden laillinen keskeyttäminen oli kuitenkin jo hyväksytty sekä periaatteellisella että käytännön tasolla vuonna 1950, ei oikeistolla ollut riittävää tukea uudistusten vastustamiseksi. Vasemmisto puolestaan oli jo alun alkaenkin ollut tyytymätön vuoden 1950 lakiin, joka ei myöntänyt sosiaalisin perustein laillista keskeytystä. Lukuisten

²⁴³ VP 1970, Pöytäkirjat, 3464–3471.

²⁴⁴ VP 1970, Pöytäkirjat, 3471, 3473–3474.

laittomien lähdetysten lisäksi yhteiskunnallinen kehitys relatiiviseen seksuaalimoraaliin ja naisten vapauteen valita olivat vasemmiston tukipilareita uuden ja perusteiltaan lavennetun keskeytyslain puolustuksessa.

Tosiseikka oli, että vuoden 1950 laki ei toiminut toivotulla tavalla. Laittomat sikiönlähdetykset olivat lisääntyneet entisestään. Sitä ei oikeistokaan voinut kieltää. Se yritti vedota vasemmistoon uuden lain hylkäämiseksi esittämällä vaatimuksia sosiaalilainsäädännön kehittämistä ja ehkäisyneuvonnan kehittämistä. Vasemmisto yhtyi näihin vaatimuksiin, mutta näki ajan hengen vaativan myös toisenlaista menettelytapaa. Vasemmistossakaan ei linja silti ollut täysin yhteneväinen. Sosiaalidemokraatit olivat maltillisemmän raskauden keskeyttämisen kannalla kuin SKDL, joka olisi ollut valmis vapaaseen raskauden keskeytykseenkin.

4.2.4 Vuoden 1970 lain seuraukset

Vuoden 1970 raskauden keskeytyslain astuttua voimaan laittomat sikiönlähdetykset loppuivat melkein kokonaan. Laillisten keskeytysten määrä nousi voimakkaasti heti lain voimaantulon jälkeen. Kun laillisia keskeytyksiä oli vuonna 1969 tehty 8.175 eli tuhatta synnyttäjää kohti 121,5, tehtiin niitä seuraavana vuonna jo 14.757 eli tuhatta synnyttäjää kohti 229,5. Kasvu jatkui vuoteen 1973, jolloin keskeytysten lukumäärä oli 23.362. Silti määrä jäi vähäisemmäksi kuin 1950- ja 1960-luvuilla arvioitu laittomien sikiönlähdetysten lukumäärä. Vuoden 1973 jälkeen raskauden keskeytykset alkoivat vähitellen vähentyä. Vuoteen 1979 mennessä niiden määrä oli ehtinyt laskea jo alle 17.000. Raskauden keskeytysten laskuun vaikutti ehkäisymenetelmien kehittyminen.²⁴⁶

Lääketieteellisen indikaation käyttö raskauden keskeyttämisen perusteena oli vähäistä. Kun vuonna 1969 ne olivat vastanneet lähes 60 prosenttia kaikista keskeytysperusteista, vuonna 1973 ne vastasivat enää noin 10 prosenttia ja vuonna 1979 vain kolmea prosenttia. Sen sijaan sosiaalisilla perusteilla myönnetty keskeytykset muodostivat valtaosan kaikista keskeytyksistä. Vuonna 1973 ne vastasivat jo yli 70 prosenttia keskeytysperusteista.

²⁴⁵ VP 1970, Pöytäkirjat, 3471, 3475, 3513, 3516; Asiakirjat I, Eduskunnan vastaus Hallituksen esitykseen laiksi raskauden keskeyttämisestä 104; Suomen asetuskokoelma 1970, Laki 239 raskauden keskeyttämisestä.

²⁴⁶ Ala-Nikkola, 162–163; Suomen virallinen tilasto (S.V.T.) 1980, XI Terveystieteet, 238.

Ikärajaindikaatioita käytettiin perusteena seuraavaksi eniten. Eetillistä perustetta ei käytetty juuri lainkaan ja eugeenistakin vain yhden prosentin verran. Alueellisista eroista ei kuitenkaan päästy kokonaan eroon. Syyt siihen saattoivat olla sosiaalisesta ympäristöstä tai uskonnosta johtuvia.²⁴⁷

Perheen modernisoituessa 1970-luvulla itsenäinen äitiys tuli hyväksyttäväksi. Avoliittoisuuden ja avioerojen yleistyessä 1960-luvun lopulla avioton syntyvyys kasvoi eikä suinkaan vähentynyt raskauden keskeytyksen helpottamisesta huolimatta. Raskauden keskeytyslain ja ehkäisytiätouden kasvun ansiosta aviottomankin lapsen hankkimisesta tuli tietoinen ratkaisu: naiset halusivat hankkia lapsen menemättä naimisiin. Asenteet aviotonta äitiyttä kohtaan tulivat sitä myöten yhä suvaitsevaisemmiksi, mikä näkyi lainsäädännössäkin yksinhuoltajan ja aviottoman lapsen asemaa parantavissa laeissa. Kielenkäytössäkin ruvettiin suosimaan yksinhuoltajaa aviottoman äidin tilalla, mikä asetti naimattomana synnyttäneet, eronneet ja lesket samalle viivalle elämäntilanteen mukaan eikä enää erottanut siviilisäädyn mukaisesti. Vuoden 1973 laki lasten päivähoidosta ja kotipalvelutoiminta auttoivat yksinhuoltajaäitiä selviytymään lapsen hoidon ja työn tasapainottelun välillä. Äitiysrahaa alettiin maksaa palkkatulojen perusteella vuonna 1964 ja sen maksukautta pidennettiin 1970-luvun alun kahdesta kuukaudesta kahdeksaan kuukauteen 1970-luvun loppuun mennessä. Kunnallisilla asuntomarkkinoilla yksinhuoltajat alkoivat olla etusijalla perheisiin nähden.²⁴⁸

Eduskunnassa keskustelu raskauden keskeyttämisestä ei loppunut vuoden 1970 lakiin. Sen jälkeen tehtiin lukuisia aloitteita ja kysymyksiä, joista valtaosa tähtäsi lain tiukentamiseen. Suurin osa pyrki muuttamaan lain vuoden 1950 lain tasolle, jotkut jopa vuoden 1889 pakkotilasäädöksen tasolle. Aloitteissa esitettiin raskauden keskeyttämisen korvaavia toimenpiteitä, kuten lapsilisien ja äitiysavustusten korottamista ja päivähoidon järjestämistä. Osa ehdotuksista toteutuikin. Vuonna 1979 eduskunnassa hyväksyttiin hallituksen esityksestä laki keskeytyksen aikarajan muuttamisesta 16 viikosta 12 viikkoon, mikä oli Maailman terveysjärjestön (WHO) suositus. Aikarajan alentamista puolsivat

²⁴⁷ Ala-Nikkola, 166, 170; S.V.T. 1980, XI Terveystieteiden osasto, 240.

²⁴⁸ Ala-Nikkola, 171–172; Jallinoja, 1984, 63, 69–71, 82–83; Leminen, 42–44.

haittavaikutusten väheneminen, toimenpiteen yksinkertaistaminen teknisesti ja sairaalapaikkojen lisääntyminen ja sitä kautta yhteiskunnan varojen säästäminen.²⁴⁹

Vuoden 1970 laki raskauden keskeytyksistä laajennettuine keskeytysperusteineen toimi paremmin kuin vuoden 1950 tiukka laki. Laittomista sikiönlähdetyksistä tuli marginaalitapauksia. Toisaalta sosiaaliset uudistukset tukimuodoissa, ehkäisykeinojen ja valistuksen kehittyminen sekä aviottoman äidin ja lapsen aseman parantuminen vähensivät keskeyttämistarvetta, joten laittomien lähdetysten loppuminen ei ollut yksistään raskauden keskeytyslain ansiota.

Aiheen ajankohtaisuutta ei ole kuitenkaan kuopattu vuoden 1970 lain mukana. Vaikka Suomen laki raskauden keskeyttämisestä ei olekaan yhtä salliva kuin muiden Pohjoismaiden vastaavat lait, sen laajennetut keskeyttämisperusteet ovat herättäneet ja herättävät yhä vastustusta. Ehdotukset lain kumoamisesta eduskunnassa eivät vielä ole saaneet riittävää kannatusta. Mahdollinen, uusi, yhteiskunnallinen arvomurros ja kehitys raskauden keskeytysten määrässä saattavat muuttaa tilanteen.

5. LAPSEN MURHARIKOKSIIN SUHTAUTUMISEN LIEVENTYMINEN 1900-LUVULLA

Vielä 1900-luvun alussa lapsenmurhat olivat yhä vaikea yhteiskunnallinen ja rikosoikeudellinen ongelma, kuten aiempina vuosisatoina. Siksi lapsenmurhalainsäädännön uudistaminen oli sosiaalidemokraattisten naisten esityslistalla yksikamarisen eduskunnan alkuvuosista asti. Sikiönlähdetykset eli rikolliset raskauden keskeytykset olivat selkeästi varsinaisia lapsenmurharikoksia vähäisempiä rikoksia vielä vuosisadan alussa. Niihin ei kiinnitetty yhtä suurta huomiota kuin lapsenmurhiin. Tosin esityksiä sikiönlähdetysten

²⁴⁹ Ala-Nikkola, 178–179, 186–187, 200–204. Ala-Nikkola on tutkinut 65 1970 lain jälkeen tehtyä aloitetta ja kysymystä, joista 63:ssa pyrittiin tiukentamaan lakia, ja on jakanut ne perustelujen mukaan nuorisopoliittisiin (seksuaalirikin höltyminen, nuorten naisten painostaminen, raskauden keskeytyksen käyttö ehkäisymenetelmänä), sosiaalipoliittisiin (ei poista sosiaalista hätää), sukupuolipoliittisiin (tasa-arvon toteutumattomuus), terveyspoliittisiin (raskauden keskeytykset vievät muilta sairaalapaikkoja), väestöpoliittisiin (kansallinen olemassaolo vaarassa), humanisiin (kunnioitus ihmiselämää kohtaan murentunut), sukupuolimoraalisiin (sukupuolitaudit levinneet, pohja pois perhe-eläältä), väkivallan lisääntymisellä perusteltuihin (laki luonut yleistä väkivaltaista asennetta) sekä lain toimimattomuudella perusteltuihin (lain aluepoliittiset tavoitteet eivät toteutuneet). Hänen mukaansa lain tiukentamista kannattanut oli yleensä Kokoomuksen tai Keskustan mieskansanedustaja, joka oli ammatiltaan maanviljelijä ja kotoisin Oulun läänistä. Lain tiukentamista kannattaneet naiset olivat yleensä lääkäreitä tai terveydenhoitajia eteläisestä Suomesta. Ala-Nikkola, 178–192.

sallimisesta tehtiin jo tuolloin. Lähdetysten laillistamisella uskottiin olevan lapsenmurhia vähentävä vaikutus. Sikiönlähdetysten sallimista esittäneet eivät olleetkaan aivan väärässä. Lapsenmurhat alkoivat vähentyä heti, kun tietotaito sikiönlähdetyksistä kasvoi. Rikollisten sikiönlähdetysten lukumäärä nousi sellaisiin määriin, että sen väestöllisiin ja terveydellisiin vaikutuksiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota kuin lapsenmurhiin.

Sikiönlähdetyksistä säädettyjen rangaistusten uhasta ei ollut estämään rikollisten lähdetysten jatkuvasti kasvavaa määrää, sillä vain harvat joutuivat siitä tuomioistuimen eteen. Lainsäädännön riittämättömyyden vuoksi oli keksittävä muita lähdetyksiä ehkäiseviä toimenpiteitä. Valistus ja sosiaaliset tukitoimet nousivat ehkäisytyössä rikosoikeudellisten toimien rinnalle. Lopulta, vuonna 1950, oli myönnettävä myös raskauden keskeyttämisen sallimiseen sosiaalis-lääketieteellisillä, eugeenisilla ja eettisillä perusteilla. Kun nämäkään keinot eivät riittäneet laittomien lähdetysten nujertamiseksi, oli ehkäisyvalistusta, erityisesti aviottomien äitien ja lasten asemaa parantavia oikeudellisia ja sosiaalisia etuja sekä perusteita raskauden keskeytykselle laajennettava. Vuoden 1970 lainmuutoksen jälkeen raskauden keskeytyksen sai lääketieteellisistä, sosiaalisista, eettisistä sekä ikäperusteisista syistä. Uudistusten myötä laittomista sikiönlähdetyksistä tuli lapsenmurhien tapaan harvinaisia rikoksia.

Vuosisatojen aikainen vakava rikosoikeudellinen lapsenmurhaongelma muuttui 1900-luvulla runsaassa 50 vuodessa epärelevantiksi. Raskauden keskeyttämislaki ja sen laajentaminen, sosiaalinen tukiverkosto, seksuaalimoraalin vapautuminen, valistus sekä ehkäisyvälineiden kehittyminen ja niiden käytön lisääntyminen muuttivat sekä laittomat sikiönlähdetykset että lapsenmurhat marginaalitapauksiksi, joiden säätelemiseen ei tarvinnut enää kiinnittää suurta huomiota. Sen sijaan voitiin keskittyä niihin johtavien syiden poistamiseen jo ennakolta.

Lapsenmurharikoksiin suhtautuminen on ollut yhteiskunnassa vallitseville suuntauksille alttiina. Keskustelu siveellisyydestä vaikutti suhtautumiseen 1900-luvun vaihteessa: miten suhtautua siveettömiin lapsenmurhaajiin? Väestötieteelliset uhkakuvat 1930- ja 1940-luvulla saivat asiantuntijat keskustelemaan uudestaan asiasta: miten estää väestönkasvun vaarantavat sikiönlähdetykset? Lopulta seksuaalimoraaliltaan sallivaksi muuttunut 1960-luvun yhteiskunta ei enää halunnut tuomita ankarasti lapsenmurhaa, joka oli rikoksena

harvinainen ja poikkeuksellinen, eikä sikiönlähdetystä, joka nähtiin jokaisen naisen laillistettuna oikeutena.

Lapsenmurharikoksia koskevan lainsäädännön kehittyminen 1900-luvulla heijastaa seksuaalimoraalista arvomuutosta sekä poliittista tilannetta. Se on myös tulos sosiaalijärjestelmän kehityksestä. Lisäksi se on esimerkki rikosoikeudellisen lainsäädännön kehityksestä ankarasta, seurauksia korostavasta lainsäädännöstä lievempään, rikosentekijän psyykkistä tilaa rikoksenteon hetkellä korostavaksi.

Puolueiden suhtautuminen lapsenmurharikoksiin on 1900-luvulla ollut kaksijakoinen. Oikeisto on ollut ankaran lainsäädännön kannalla, kun taas vasemmisto on pyrkinyt lieventämään sitä. Oikeiston mielestä seurauksista on kärsittävä, kun taas vasemmisto on pyrkinyt ymmärtämään rikokseen johtaneita syitä. Useimmiten vasemmisto on nähnyt nämä syyt yhteiskunnallisista epäkohdista johtuviksi, kun taas oikeisto on pitänyt niitä yksilön huonosta moraalista johtuvina. Kahtiajako on säilynyt, vaikka yhteiskunnallisessa tilanteessa on tapahtunut muutoksia.

Asennoituminen erityisesti aviottomia naisia ja lapsia koskevan sosiaalisen lainsäädännön kehittämiseen vaikutti suuresti lapsenmurharikoksia koskevaan suhtautumiseen. Varsinkin sosiaalidemokraattiset naiskansanedustajat tekivät useita aloitteita naisten ja lasten sosiaalista tilannetta koskien. Aviottomien lasten oikeudellisen aseman parantamisesta huolehtivat sekä porvaripuolueiden että sosiaalidemokraattien naiskansanedustajat. Lähtökohdat puolueilla olivat kuitenkin erilaiset. Siinä, missä sosiaalidemokraattien naisedustajat lähtivät sosiaalisten epäkohtien korjaamisesta, porvaripuolueiden naiset vastustivat kaksinaismoraalia. He ajoivat avioliiton ulkopuolisten suhteiden seurausten vastuun ulottamista myös miehiin. Porvaripuolueiden ja sosiaalidemokraattien naiskansanedustajia erotti myös suhtautuminen äiti-lapsi -suhteeseen. Sosiaalidemokraatit näkivät äidin ja lapsen välisen suhteen erottomattomana kokonaisuutena, jonka puolustamiseksi oli tehtävä aloitteita sekä äitien että lasten hyväksi. Porvaripuolueiden edustajille lapsi oli ensisijainen auttamisen kohde, sillä se oli syytön vanhempiansa tekoihin.

Aviottomien naisten ja lasten aseman parantamiseen kohdistetuista aloitteista vain lapsenmurhalaki toteutettiin vuonna 1914. Vaikka porvaripuolueiden naiset olivat ajaneet sosiaalidemokraattien tavoin aviottomien lasten aseman parantamista, eivät he voineet suoda siveettömille äideille ja aviottomille lapsille liian suuria etuoikeuksia, kuten turvakoteja, verrattuna siveellisinä pitämilleen avioliitoille ja perheille. Aviottomien naisten tekemien lapsenmurhien rangaistuksien lieventämistä he kuitenkin asettuivat kannattamaan, koska lapsenmurha oli rikoksena poikkeuksellinen, kun otettiin huomioon naisen fyysinen ja psyykinen tila rikosta tehdessä. Liian lieviksi rangaistuksia ei ollut syytä asettaa, sillä silloin lailla ei olisi ollut mitään voimaa lapsenmurhien estämiseksi. Sosiaalidemokraatit olisivat olleet valmiita huomattavasti lievempiin rangaistuksiin, sillä he kokivat eriarvoisen yhteiskunnan olevan tekoon syyllinen, ja lapsenmurhan tehneen naisen olevan järjestelmän uhri.

Vuoden 1918 sodan jälkeen sosiaaliuudistuksiin alettiin vähitellen panostaa. Huoli väestönkasvusta 1930- ja 1940-luvulla sai aikaan äitiyttä tukevien sosiaaliuudistusten kiirehtimisen. Vaikka väestöpolitiikka korosti myös aviottoman lapsen merkitystä yhteiskunnalle, ei heidän asemassaan tapahtunut merkittäviä parannuksia. Varsinaisen kimmokkeen aviottomien lasten takapajuisen aseman parantamiseen antoi kansainvälinen paine, kun YK:n vuonna 1967 julkaisema vertailu osoitti Suomen lainsäädännön olevan aviottoman lapsen oikeudellisen aseman osalta muita Euroopan maita jäljessä. Kun edellytykset aviottoman lapsen elatuksen järjestämiselle ja yksinhuoltajien taloudelliselle pärjäämiselle kehittyivät 1960- ja 1970-luvulla, tuli aviottoman lapsenkin saamisesta hyväksyttävää. Lait raskauden keskeyttämisestä vaikuttivat myös aviottomien äitien kohteluun. Kun raskauden keskeyttäminen oli laillista, aviottoman lapsen synnyttämisestä alkoi vähitellen tulla tietoinen ratkaisu, mihin alettiin suhtautua hyväksyvästi.

Toisaalta erityisesti aviottomien naisten tekemät laittomat sikiönlähdetykset vaikuttivat raskauden keskeytyslain syntymiseen. Vuoden 1950 laki raskauden keskeyttämisestä olikin periaatteellisesti merkittävä laki sen epäonnistuneista tuloksista huolimatta. Sen lisäksi, että sen kautta myönnettiin, ettei rikosoikeudellinen lainsäädäntö yksistään kyennyt estämään sikiönlähdetystoimintaa, myönnettiin sekin, etteivät yhteiskunnalliset tukitoimet vielä olleet riittävät taatakseen naiselle täysipainoisen äitiyden terveydellisestä ja taloudellisesta tilasta huolimatta. Erillistä sosiaalista perustetta lakiin ei kirjattu, mutta sosiaaliin uudistuksiin

sitouduttiin. Lain kautta myönnettiin, että oli olemassa epäkohtia, joiden osittaiseksi korjaamiseksi tarvittiin niinkin pitkälle meneviä toimenpiteitä kuin ihmiselämän keskeyttämisen salliminen väestöpoliittisista tavoitteista huolimatta. Väestöpoliittisen painotuksen huomioon ottaen oli ymmärrettävää, että laista tehtiin tiukka. Vasemmiston oli taivuttava tiukkaperusteiseen lakiin, aivan kuten oikeiston oli myönnyttävä lain hyväksymiseen. Tiukkaperusteisuus osoittautui kuitenkin lain ongelmaksi, kun naiset hakeutuivat edelleen puoskareiden käsiin, koska perusteiden kapea-alaisuus kielsi heiltä laillisen keskeytyksen.

Kun laki raskauden keskeyttämisestä otettiin 1960-luvun lopulla uudelleen käsittelyyn, sekä oikeisto että vasemmisto käyttivät lain toimimattomuutta hyväkseen. Oikeiston mielestä lain tuottamat huonot tulokset laittomien sikiönlähdetysten estämiseksi osoittivat, ettei lakia tullut missään tapauksessa ainakaan laajentaa. Vasemmisto näki asian siten, että sosiaalisen perusteen puuttuminen oli aiheuttanut lain epäonnistumisen. Vasemmiston kantaa raskauden keskeytyslain laajentamisesta puolsi myös naisen valinnanvapauden korostaminen muuttuneiden seksuaalimoraaliarvojen myötä. Lisäksi paineita lain hyväksymisen puolesta lisäsi Pohjoismaiden raskauden keskeyttämistä koskevan lainsäädännön yhtenäistämisyritys, joten esiintyneestä vastustuksesta huolimatta laki hyväksyttiin vuonna 1970.

Lapsenmurharikosten ongelman uskottiin poistuvan, kun raskauden keskeytykset sallittiin. Sen vuoksi ei vastustettu rangaistusten lieventämistä, kun henkirikoslain uudistamiseen ryhdyttiin 1960-luvulla. Lapsenmurhan tehneen naisen ei uskottu olleen täysissä sielun ja ruumiin voimissa kyetäkseen erottamaan oikean ja väärän, joten rangaistusten lieventäminen hyväksyttiin vähäisen syyntakeisuuden vuoksi vastalauseita. Poliittisia linjoja ei vuoden 1969 henkirikoslaisissa lapsenmurharangaistusten osalta enää vedetty, vaan asiasta päätettiin erittäin yksimielisesti.

Puoluejako ei ole ollut ainoa jako, joka on määrittänyt suhtautumista lapsenmurharikoksiin. Selvä ero on ollut huomattavissa myös naisten ja miesten suhtautumisessa asiaan. Naiset pitäytyivät perinteisessä huolehtijanroolissaan tuodessaan valtiopäivillä esille kysymyksiä äitien ja lasten asemasta. Sen sijaan miehet jättäytyivät taka-alalle, kun oli kyse heille kaukaisista asioista, kuten aviottoman naisen tekemästä lapsenmurhasta, ja jättivät

puheenvuorot naisille, vaikka erityisesti oikeiston naisedustajat yrittivät saada miehet mukaan keskusteluun.

Kahtiajako miesten ja naisten välillä ei ole voinut olla vaikuttamatta naisten ja lasten asemasta tehtyihin tutkimuksiin, joissa naisten roolia on sekä toimijoina että uhreina korostettu, mutta miesten osuudeksi on ollut jäädä vastuuntunnottomiksi roistoiksi. Tutkimusta miesten osuudesta naisia ja lapsia koskevassa lainsäädännössä ja näkökulmia tyypillisesti ”naisten asioiksi” leimatuista aiheista tarvittaisiin.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

Painetut lähteet

Komiteanmietintö 1945: 24, Aborttikomitean mietintö.
 Komiteanmietintö 1968: A 11, Aborttilakikomitean mietintö.
 Komiteanmietintö 1957: 81, Rikoslakikomitean osamietintö 1.

Suomen asetuskokous 1866, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus 27 lapsenmurhasta sekä sikiön ulosajamisesta ja ulospanemisesta, kuin myöskin edeswastauksesta muutamilta salawuoteuden tapauksilta.
 Suomen asetuskokous 1889, Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 39.
 Suomen asetuskokoelma 1914, Armollinen asetukset 21 Rikoslain 22 luvun 1, 5 ja 8 §:n sekä 44 luvun 3 §:n muuttamisesta ynnä 22 luvun 4 §:n kumoamisesta.
 Suomen asetuskokoelma 1922, Laki 173 avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista.
 Suomen asetuskokoelma 1950, Suomen asetuskokoelma 1950, Laki 82 raskauden keskeyttämisestä.
 Suomen asetuskokoelma 1969, Laki 491 rikoslain muuttamisesta.
 Suomen asetuskokoelma 1970, Laki 239 raskauden keskeyttämisestä.
 Suomen säädöskokoelma 1995, Laki 578 rikoslain muuttamisesta.

Suomen virallinen tilasto, XI Terveystilasto 74–76, 1978–1980.

Valtiopäivät (VP) :

Asiakirjat: 1908(VP2):V:2; 1910:V:2; 1912:V:1; 1913:V:1; 1913:V:1 & 2; 1914:V:2; 1920:III:1; 1927:III; 1930(VP2):V:2; 1937:I; 1941:I; 1943:III:1; 1946:V:2; 1948:III:2; 1949:I & III:2; 1960:I; 1961:III:2; 1965:III:1; 1966:I; 1969:I; 1970:I; 1993:A:3.
 Liitteet: 1907:III; 1907:VI; 1908:VI & IX; 1908(VP2):IX; 1909:VI & IX; 1910:III & IX; 1911:III & VI; 1912:III & VI; 1913:VI; 1929(VP2):IX; 1930(VP2):X; 1945:II; 1946:VI; 1947:IV; 1948:II & IV; 1949:IV; 1965:VI; 1966:VI; 1967:VI; 1969:VI.
 Pöytäkirjat: 1907; 1908(VP2); 1909; 1910; 1912; 1913; 1921; 1927; 1929; 1930(VP2); 1937; 1941; 1943; 1946; 1947; 1948; 1949; 1960; 1965; 1966; 1969; 1970.

Lehdet

Duodecim

Apajalahti Aulis, Keskenmenojen lisääntymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä Helsingin sairaaloista vuosilta 1901–1937 kerätyn aineiston perusteella. 1939, 263–284.

Erkkilä S., Miespuolisista sikiönlähdettäjästä. 1952a, 402–409.

Erkkilä S., Sikiönlähdettäjästä ja sikiönlähdettämisen rangaistavuudesta de lege feranda. 1952b, 183–203.

Ritala Aaro, Muutamia huomautuksia raskauden rikollisesta keskeyttämisestä ja sen suhteesta rotuhygieniaan. 1931, 523–529.

Rouhunkoski Mauri & Olki Mikko, Rikollisten raskaudenkeskeytysten aiheuttamista työpäivien menetyksistä. 1952, 628–633.

Lakimies

A.S. (Allan Serlachius), Aviottomain lasten oikeusasema. Lainvalmistelukunnan ehdotus laiksi avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista. 1911, 49–61.

A.S. (Allan Serlachius), Sikiön lähdeettämisen rangaistavuudesta. 1910, 125–138.

Lahti Raimo, Raskauden keskeyttämistä koskevista rangaistussäännöksistä de lege feranda. 1969, 417–431.

Melander Ilmari, Eräitä avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeudellisen aseman parantamista koskevia kysymyksiä. 1948, 174–185.

Poimintoja. 1921, 145–148.

Salonen L. H., Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvia rikoksia koskevan lainsäädännön uudistamisesta. 1964, 71–79.

Serlachius Allan, Henkeen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat rikokset laadittavassa rikoslaissa. 1921, 49–65.

Suomen lääkirilehti

Kaprio Leo A., Yhteiskunnallisesta keskenmenotorjunnasta. 1949, 111–114.

Timonen Sakari, Subjektiiivisesta aborttimotivaatiosta. 1949, 101–110.

Rouhunkoski Mauri, Syntyvyysäännöstelystä. 1948a, 577–581.

Terveydenhoitolehti

A. S.-D., Minne menet, Suomen kansa? Kuulumisia Naistenklinikalta. 1944, 36–37.

Rauramo Mauno, Rikolliset raskauden keskeyttämiset. Suuri kansallinen menetys ja tulevaisuuden vaara. 1943, 283–285.

Rouhunkoski Mauri, Abortit – kansamme häpeä. 1948b, 190–191.

Rouhunkoski Mauri, Ei enää tahallisia keskenmenoja! 1948c, 100–101.

Siirala Martti, Ajatuksia ehkäisykeinojen käytön neuvonnasta ja sukupuoliasiain neuvonta-aseamista. 1934, 194–196.

Teittinen Aino, Tahallinen keskenmenon toimeenpano on vaarallista. 1937, 146–149.

Warén Erkki, Keskenmenosta. 1916, 56–58.

Öhman K.H., Raskauden keskeyttämisestä eli sikiön ulos ajamisesta. 1913, 158–160.

Vainkeinhoito

Erkkilä S., Sikiönlähdettäjäksi sortumisen sosiaalipsykologista taustaa. 1951, 134–137.

Aikalaikirjallisuus

Furuhjelm Maria, Kirjoitelmia kasvatuksesta. WSOY, Koti ja kasvatus X, Porvoo 1916.

Furuhjelm Maria, Mietteitä maaseutuväestön siveellisyysoloista. Suomentanut Paavo Snellman. Aikamme siveellisyyskysymyksiä 9. Weilin & Göös, Helsinki 1905.

Honkasalo Brynolf, Sikiön lähettäminen. De lege lata et de lege ferenda. Helsinki, 1936.

Laurila Elli, Maaseudun siveellisyysoloista. Suomen naisyhdistyksen kirjasia, uusi sarja II. WSOY, Porvoo 1916.

Päivärinta P., Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa. Aikamme siveellisyyskysymyksiä 10. Weilin & Göös, Helsinki 1905.

Suomen kriminalistiyhdistyksen vuosikirja 1942. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, Helsinki 1943.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto Seppo, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700. Suomen Historiallinen Seura, Bibliotheca historica 12, Helsinki 1996.

Ala Juha, Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa. Gaudeamus, Helsinki 1999.

Ala-Nikkola Merja, Laiton lailliseksi ja kielletty sallituksi. Tutkimus raskauden keskeyttämisen laillistamisesta Suomessa. Sosiaalipolitiikan lisensiaattityö, Tampereen yliopisto 1993.

Annars Erik, Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning, serien I. Rättshistoriskt bibliotek 10. Nordiska bokhandeln, Stockholm 1965.

Annola Johanna, "Minulle on eläminen Kristus". Uskonto ja yhteiskunnallinen äitiys Emma Mäkisen hyväntekeväisyystyössä 1849-1915. Suomen historian pro gradu – tutkielma, Tampereen yliopisto 2001.

Backman Eero, Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikosoikeuden tieteenkäsitteistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalien, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894–1917. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 115, Vammala 1976.

Backman Lars-Otto, Barnamord i lagstiftningen över tiden. Teoksessa Lars-Otto Backman, Två uppsatser. Vasa 1996.

Ervasti Kaijus, Lapsenmurhat Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus lapsenmurharikoksista Suomessa erityisesti autonomian aikana. Oikeushistorian lisensiaattityö, Helsingin yliopisto 1994.

Haapala Pertti, Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Edita, Kleio ja nykypäivä, Helsinki 1995.

Haapasalo Jaana & Petäjä Sonja, Äidit lapsensa surmaajina. Teoksessa Jaana Haapasalo (toim.), Väkivallan kierre. Tietosanoma, Helsinki 1999, 127–161.

Helén Ilpo, Äidin elämän politiikkaa. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle. Gaudeamus, Helsinki 1997.

Häkkinen Antti, Rahasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939. Otava, Helsinki 1995.

Jallinoja Riitta, Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. Teoksessa Elina Haavio-Mannila, Riitta Jallinoja & Harriet Strandell, Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY, Helsinki 1984, 37–110.

Jallinoja Riitta, Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. WSOY, Porvoo 1983.

Kaarninen Mervi, Punaorvon tarina. Tampereella punaisten puolella kansalaissodan seurauksena orvoiksi jääneiden lasten sijoittuminen ja sopeutuminen yhteiskuntaan. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Tampereen yliopisto 1984.

Karisto Antti, Takala Pentti & Haapola Ilkka, Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY, Helsinki 1997.

Lehti Martti, Väkivallan hyökyaalto. 1900-luvun alkuvuosikymmenten henkirikollisuus Suomessa ja Luoteis-Virossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 178, Helsinki 2001.

Leijavuori Ritva, Lapsenmurhat Uudenmaan ja Hämeen lääneissä 1800-luvulla. Suomen historian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto 1980.

Leminen Pia (toim.), ”Uusi alku elämään”. Tampereen ensi- ja turvakoti ry. 50 vuotta. Tampereen ensi- ja turvakoti ry., Tampere 1995.

Lähteenmäki Maria, Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura, Bibliotheca historica 2, Helsinki 1995.

Majanen Martti, Rikoslaki ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Teoksessa Lahti Raimo (toim.), Rikosoikeuden juhlavuonna 1989. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 185, Helsinki 1989, 298–308.

Markkola Pirjo, Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.

Mattila Markku, Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilisointilakiin asti. Suomen Historiallinen Seura, Bibliotheca historica 44, Helsinki 1999.

Meskus Mianna, Valta, vastarinta ja elämän hallinta. Laiton raskauden keskeyttäminen sosiaalisena käytäntönä ja äitiyden medikalisoitumisen vauhdittajana 1900-luvun alkupuolen Suomessa. Sosiogian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto 2000.

Nieminen Armas, Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta nykypäivään. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 27, Helsinki 1993.

Nieminen Armas, Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Valtiotieteiden väitöskirja, Helsingin yliopisto 1951.

Niiranen Timo, erotiikan kulttuurihistoria. Kustannuskiila, Kuopio 1986.

Nätkin Ritva, Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Gaudeamus, Helsinki 1997.

Oikarinen, Hilja Pärssinen – työväenliikkeen poliitikko ja runoilija. Teoksessa Pirjo Markkola, Alexandra Ramsay (toim.), Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjasto, Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4, Helsinki 1997, 126–144.

Pesonen Niilo, Terveiden puolesta – sairautta vastaan. Terveiden- ja sairaanhoito Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. WSOY, Helsinki 1980.

Pulma Panu, Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Teoksessa Pulma Panu & Turpeinen Oiva, Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 1987, 8–266.

Pösö Tarja, Naisesta naisvanki? Tutkimus naisten rikollisuudesta. Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia 83, Tampereen yliopisto 1986.

Rajainen Maija, Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 91, Helsinki 1973.

Rautelin Mona, Kona som av olovlig beblandelse varder havande. Regionala variationer i förekomsten av barnamord i Finland på 1790-talet. Teoksessa Sari Forsström (toim.), Laittomuuden laitatiellä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäivään. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996, Helsinki 1996, s.181–208.

Räisänen Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodustumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920. Suomen Historiallinen Seura, Bibliotheca historica 6, Helsinki 1995.

Sandström Britt & Taussi Sjöberg Marja, Ensamma med skammen. Barnamörderskor i Västernorrlands län 1861–1890. Teoksessa Norman Hans (toim.), Den utsatta familjen. Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste tvåhundra åren. LT, Stockholm 1983, s. 170–186.

Savola Tuula, Aviottoman äidin vaikea valinta. Lapsenmurhat Hämeen läänissä 1900-luvun alkupuolella. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 2000.

Sulkunen Irma, Miina Sillanpää – sillanrakentaja. Teoksessa Pirjo Markkola, Alexandra Ramsay (toim.), Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Eduskunnan kirjasto, Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4, Helsinki 1997, 163–173.

Sulkunen Irma, Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Hanki ja jää, Helsinki 1989.

Urponen Kyösti, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen, Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994, 163–260.

Ylikangas Heikki, Aikansa rikos – historiallisen kehityksen valaisijana. WSOY, Helsinki 2000.

LIITTEET

Liite 1.

Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki

22 Luku.

Lapsenmurhasta.

1 §. Jos nainen, joka luvattomasta sekaannuksesta on tullut raskaaksi, synnyttäessään taikka kohta sen jälkeen on tahallansa surmannut sikiönsä käymällä siihen käsin, panemalla sen heitteille, tahi laiminlyömällä mitä sen elossa pitämiseksi olisi ollut tarpeen; rangaistakoon lapsenmurhasta kuritushuoneella vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistawa.

Tästä rikoksesta osallinen rangaistaan niin kuin murhasta tahi tahallisesta taposta osallinen

2 §. Jos sellainen nainen huolimattomuudellaan taikka saattamalla itsensä awuttomaan tilaan siten, että synnyttämisen ajaksi on etsinyt yksinäisyyttä, taikka muulla waromattomuudellaan on tuottanut sikiöllensä kuoleman; rangaistakoon niin kuin 21 luvussa kuoleman tuottamisesta toiselle on säädetty.

3 §. Jos isä, isäntä tahi emäntä, waikka tietää, että hänen luonaan asuwa ja hänen käskynsä alainen nainen on luvattomasta sekaannuksesta tullut raskaaksi, ei ole antanut naiselle hänen synnyttäessään sitä hoitoa, jota hänen tilansa waati, ja sen kautta tuottanut sikiölle kuoleman; rangaistakoon enintään kolmensadan markan sakolla taikka wankeudella korkeintaan kolmeksi kuukaudeksi.

Saman rangaistuksen saakoon makaaja, jos hän, waikka tietää naisen olewan raskaana ja hädänalaisessa tilassa, jättää hänet apua tahi tarpeellista hoitoa waille, niin että sikiö sen johdosta kuolee taikka pannaan heitteille.

4 §. Jos luvattomasta sekaannuksesta raskaaksi tullut nainen on häwittänyt tahi kätkenyt sikiönsä, eikä woida selwille saada, että hän taikka joku muu on matkaan saattanut sikiön kuoleman; tuomittakoon wankeuteen korkeintaan kuudeksi kuukaudeksi taikka enintään wiidensadan markan sakkoon.

Jos toinen on kehottanut naista tähän rikokseen taikka ollut siinä awullinen; rangaistakoon rikoksesta osallisena.

5 §. Jos nainen tahallansa joko ulos ajamalla taikka kohtuunsa on surmannut tahi surmauttanut sikiönsä; rangaistakoon kuritushuoneella enintään neljäksi vuodeksi taikka wankeudella vähintään kuudeksi kuukaudeksi.

Sama olkoon laki, jos joku naisen tahdon mukaan tahallansa joko ulos ajamalla taikka hänen kohtuunsa on surmannut sikiön. Jos hän sen teki maksustta; rangaistakoon kuritushuoneella korkeintaan kuudeksi vuodeksi ja menettäköön kansalaisluottamuksensa.

Tässä §:ssä mainittujen rikosten yritys on rangaistawa.

6 §. Jos joku, naisen tahtomatta, tahallansa joko ulos ajamalla taikka hänen kohtuunsa on surmannut sikiön; tuomittakoon kuritushuoneeseen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi sekä kansalaisluottamuksensa menettäneeksi.

Yritys on rangaistawa.

7 §. Jos joku, aikomatta sikiötä wahingoittaa, tahallansa on pahoin pidellyt naista, jonka hän tiesi raskaaksi, ja siten tuottanut sikiölle kuoleman; rangaistakoon kuritushuoneella enintään kolmeksi wuodeksi taikka wankeudella wähintään kolmeksi kuukaudeksi.

8 §. Jos nainen, joka luwattomasta sekaannuksesta on tullut raskaaksi, päästäksensä wapaaksi äidin welwollisuuksista, on pannut sikiönsä heitteille, taikka muuten sen hyljännyt ja jättänyt awuttomaan tilaan; rangaistakoon wankeudella wähintään kahdeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi wuodeksi. Jos sikiö siitä kuoli, taikka sai waikean ruumiinwamman; tuomittakoon nainen, jos kuolema tuli, kuritushuoneeseen wähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi wuodeksi, ja, jos waikea ruumiinwamma syntyi, kuritushuoneeseen korkeintaan neljäksi wuodeksi taikka wankeuteen wähintään kuudeksi kuukaudeksi.

Jos teko tapahtui sellaisessa paikassa tahi sellaisten asianhaarain ollessa, että ainoastaan wähäinen waara sikiön hengelle tai terweydelle oli tarjona; olkoon rangaistus wankeutta korkeintaan neljäksi wuodeksi taikka wankeuteen wähintään kuudeksi kuukaudeksi.

9 §. Mitä tässä luwussa on erittäin säädetty naisesta, joka luwattomasta sekaannuksesta on tullut raskaaksi, älköön täytettäkö siihen, jonka oikeus on julistanut makaajan awiowaimoksi, taikka joka on mennyt hänen kanssaan naimisiin.

Lähde: Suomen asetuskokous 1889, Suomen Suuriruhtinaanmaan Rikoslaki 39.

LIITE 2.

Armollinen asetus

Rikoslain 22 luvun 1, 5 ja 8 §:n sekä 44 luvun 3 §:n muuttamisesta ynnä 22 luvun 4 § :n kumoamisesta.

22 luku.

1 §. Jos nainen, joka luvattomasta sekaannuksesta on tullut raskaaksi, synnyttäessään taikka kohta sen jälkeen on tahallansa surmannut sikiönsä käymällä siihen käsin panemalla sen heitteille, tahi laiminlyömällä mitä sen elossa pitämiseksi olisi ollut tarpeen; rangaistakoon lapsenmurhasta kuritushuoneella enintään kahdeksaksi vuodeksi taikka vankeudella vähintään kolmeksi kuukaudeksi.

Yritys on rangaistava.

Tässä rikoksessa osallinen rangaistaan niin kuin murhassa tahi tahallisessa tapossa osallinen.

5 §. Jos nainen tahallansa joko lähdeämällä taikka kohtuunsa on surmannut tahi surmauttanut sikiönsä; rangaistakoon kuritushuoneella enintään neljäksi vuodeksi taikka vankeudella.

Sama olkoon laki, jos joku naisen tahdon mukaan tahallansa joko lähdeämällä taikka kohtuunsa on surmannut sikiön. Jos hän sen teki maksusta; rangaistakoon kuritushuoneella korkeintaan kuudeksi vuodeksi ja menettäköön kansalaiskuottamuksensa.

Tässä §:ssä mainittujen rikosten yritys on rangaistava.

8 §. Jos nainen, joka luvattomasta sekaannuksesta on tullut raskaaksi, päästäöksensä vapaaksi äidin velvollisuuksista, on pannut sikiönsä heitteille, taikka muuten sen hyljännyt ja jättänyt avuttomaan tilaan; rangaistakoon vankeudella enintään kahdeksi vuodeksi. Jos sikiö siitä kuoli, taikka sai vaikean ruumiinvamman, tuomittakoon nainen, jos kuolema tuli, kuritushuoneeseen enintään kuudeksi vuodeksi taikka vankeuteen vähintään kolmeksi kuukaudeksi, ja, jos vaikea ruumiinvamma syntyi kuritushuoneeseen korkeintaan neljäksi vuodeksi taikka vankeuteen vähintään yhdeksi kuukaudeksi.

Jos teko tapahtui sellaisessa paikassa tahi sellaisten asianhaarojen ollessa, että ainoastaan vähäinen vaara sikiön hengelle tai terveydelle oli tarjona; olkoon rangaistus vankeutta korkeintaan kolme kuukautta taikka sakkoa vähintään viisisataa markkaa. Jos sikiö kuoli, taikka sai vaikean ruumiinvamman; rangaistakoon nainen niin kuin 21 luvun 10 §:ssä on säädetty.

44 Luku.

Joka hautaa jonkun ennen kuin varmaan tietää hänet kuolleeksi, rangaistakoon enintään kolmensadan markan sakolla taikka vankeudella korkeintaan kolmeksi kuukaudeksi.

Sama olkoon laki, jos ruumis haudataan ennen kuin asianmukainen ilmoitus kuolemasta on tehty, niin myös jos ruumiin hävittää tai kätkee se, jonka asia sen hautaaminen on.

Lähde: Suomen asetuskokoelma 1914, Armollinen asetus 21 Rikoslain 22 luvun 1, 5 ja 8 §:n sekä 44 luvun 3 §:n muuttamisesta ynnä 22 luvun 4 §:n kumoamisesta.